

Labio 4.
Lark

195/1925-26. tav. sz.

Esk. 1926. évi apr. hó 19. én

IV / 3853

15-

TÁRSADALOM, MŰVELŐDÉS ZSIGMOND
TÖRVÉNYEIBEN.

Irtá.

Szabó Ferenc

Érdemjegye: Diszcretus. Általában nagyon okosan, érték tudással, helyes módszerrel
és rendszerben dolgozik ki a feladatokat. E munka tudományt előbbrevisz és értéket, csupán egyes
kisebbségi rendszerekben kell némely helyreigazítani. Főképpen pontosan és lelkiismeretesen
kezelte.

1927. május 10.

Szabó Ferenc

T Á R S A D A L O M, M Ü V E L Ő D É S Z S I G M O N D T Ö R V É N Y E I B E N.

B e v e z e t é s .

Mi a társadalom? A társadalom célja. Társadalomtörténet- művelődéstörténet. A művelődéstörténet írásos forrásainak forrásértéke. A törvények, mint elsőrendű források. Zsigmond törvényei általában. Zsigmond törvényeinek alkotmánytörténelmi értékelése, a törvények szerkezete és tartalma.

" A társadalom az emberi társaságok szövevénye".1./

A társaságokat az emberek különféle anyagi, erkölcsi, szellemi szükségleteik: boldogságuk megszerzése és biztosítása céljából χ létesítik. Minthogy sokfélék a törekvések a boldogulás és boldogság megszerzésére és biztosítására, a társaságok is sokfélék lehetnek; mivel pedig minden embernek a lehető és elérhető boldogságra kell törekednie, azért az egyes több társaságnak lehet tagja, sőt kell tagjának lennie, melyek mind az egyén boldogságát munkálják, annak megvalósítására és biztosítására törekszenek.

A legtermészetesebb társaság a család, ennek prolongálódá-

1./ V.ö. Dr. Erdélyi László: Magyarország. Műv. Története I.r.15-22.1.

sa képen a nemzetség, a törzs. Legmagasabb társaságok az állam és egyház.

Utóbbiak nemcsak azért a legmagasabbak, mert ~~az~~ kisebb társaságokat is magukban foglalják, hanem azért is, mert céljaik megvalósítására a legtökéletesebb eszközökkel rendelkeznek.

Minthogy pedig az ember egymástól elválaszthatatlan testből és lélekből áll, az állam és egyház, mint az anyagi, gazdasági, politikai, szellemi illetve erkölcsi, lelki érdekek és célok megvalósításának munkálói, nem egymás mellett - sőt sajnos, néha egymás ellen - kell munkálkodjanak, hanem egymással a legszorosabb összhangban összeforródó társaságok kell legyenek, mint olyanok, melyek több kisebb társaságot egyesítvén magukban, egyszersmind társadalmak.

- Az állam célja: polgárainak lehető földi boldogságát biztosítani minden vonatkozásban. Feladata munkálásában külső eszközökben hatalmasabb. Az egyház viszont, melynek feladata a földi élet megszentelése és az örök boldogság, üdvösség munkálása, elősegítése és biztosítása, tehát a legmagasabb cél, lelki eszközökben gazdagabb, mint vallási társaság.

- A társadalom munkájának célja: a művelődés. Ezt kell szolgálnia, ha más-más vonatkozásban is, de közös célra törekedve minden társaság és a belőlük alakult minden társadalom.

legmagasabb fokon az állam, mint az összes társaságokat magához ölelő legmagasabb társaság, illetve társadalom és ezt kell munkálja a közös érdekek munkálásában, ápolásában az egyház, az államtól, mint külső eszközökkel inkább rendelkező, uralkodó társadalomtól minden lehető eszközzel támogatva abban a szent munkában, melyet leki eszközei birtokában folytat a földi élet megszentelésére, Isten országa terjesztésére. Hogy így sikeres, egymásba kapcsolódó, együttes munkálkodással valósuljon meg, terjedjen és legyen mind általánosabbá a kultúra, ami a legnagyobb emberi jó, mert ez "a lélek uralma az anyagi természetén".1./

A társadalom aszerint, hogy a boldogságra való törekvésben megmarad-e egy bizonyos földrajzi határ között, vagy szélesebb földrajzi határokat sző át munkájával és hogy a boldogság felé való törekvésben - mint közös célért való munkában - milyen specialis irányt követ, lehet nemzeti, városi, vidéki, falusi, egyházi, világi, polgári, rendi, lovagi, uri, paraszti, tudós, művelt, lehet egy világrészre szóló, vagy lehet az egész világot átfogó, átszövő.

Társadalomtörténet-művelődéstörténet:

Munkáját, melyet célja: a művelődés érdekében folytat, a társadalomtörténet, melyet magasabb fokon művelődéstörténetnek mondha-

1./ Dr. Erdélyi László: Árpádkor 8.lap.

tunk, ismerteti, mely nem egyéb, mint "a mult társadalmi állapotok tudománya".1./

A művelődéstörténet írásos forrásainak forrásértéke:

Ennek legsajátosabb forrásai az írott emlékek. Köztük forrásérték szempontjából legelső helyen a törvények állanak. Más írott emlékek forrásérték szempontjából nem érnek fel velük. Még az oklevelek ~~XXXX~~ is, melyek forrásérték szempontjából mindjárt a törvények után következnek, a bennük különböző okokból előforduló sok hamisítás miatt nagy körültekintést és szakavatottságot követelnek nevezett forrásokat a maguk értéke szerint használni ~~KIVÁNK~~ és értékelni hivatott bűvartól, kritikustól: historikustól, bár bizonyos, hogy mint annak a ténynek, melyről szólanak a legtöbbször saját, vagy közeli korban való feljegyzései, írásbafoglalásai, megbízhatóság szempontjából mindjárt a törvények után használható és értékelhető források.

A főtétel az, hogy a törvények egy-egy példányban csak az a rész szerepel, amely a törvények szövegében megnevezett körülmények és csak a törvények által előírtak szerint.

Míg a kronikák, emlékiratok, mint nagyon sokszor jóval távolabbi idők productumai, a legtöbbször nem mentesek az író egyéni reflexióitól, saját kora állapotainak a régmúlt idők viszonyaiul való feltüntetésétől, politikai pártállásától, a rokon, vagy ellenszenv legtöbbször fel nem ismerhetetlen megnyilatkozásaitól, a jelen viszonyainak megfelelő toldozgatásoktól, anachronismusoktól. A legendák forrásértékét pedig a tévedések, csodás elemek,

kegyes hiszékenység leszámításával kell mérlegelnünk, mint az eseménynél jóval későbbi idők productumait, a képzelet szüleményeit, melyek a történelmi magvat szinesen szép, vonzó, de mindig a kritika bonckése alá veendő köntösbe öltöztetik.

Nem így a törvények, melyek, mint egykoru feljegyzések mindig a létező állapotokat és azok orvosszereit nyújtják, bár szűkszavúak, mozaikszerűek, szárazak sok szerkesztésükben a rendszertelenség, de mindig hűek és így elsőrendű forrásértékkel bíró források.

Zsigmond törvényei általában:

Feladatom Magyarország Zsigmond korabeli /:1387-1437:/ társadalmát és művelődését vizsgálni Zsigmond törvényei alapján.

Zsigmond korában már egy minden vonatkozásban fejlődő állami és társadalmi élet áll előttünk. Ha a meglévő viszonyoknak irásbafoglalása, codificálása lenne Zsigmond törvényeinek célja, bizonyára több részletességgel szólanának törvényei a létező helyzetről és így belőlük teljes tájékozódást XXX szerezhetnénk a magyar társadalom életéről az 1387-1437. ig terjedő időben. Minthogy azonban Zsigmond törvényhozásának célja nem a meglévő helyzet leírása, vagy codificálása, hanem csak a meglévő, létező bajok meglátása és azok orvoslása, így törvényei a hadügy és igazságszolgáltatás mint legelsőrendű állami érdekek szabályozásán ki-

vül, melyekkel részletesen, a hadügggyel plane egészen rendszere-
sen és logikusan megszerkesztett törvényben foglalkozik, tör-
vényei nagyon szűkszavúak, mozaikszerűek, melyekből csak történel-
mi ismereteink segítségével hívásával vagyunk képesek egyteljes
korképet, egy társadalmi rajzot magunk elé állítani.

Nem akarom e dolgozatban e kor másirányu áttanulmányozásában
szerzett történelmi ismereteim felmutatásával azokat a kereteket
túllépni, melyek a tétel címkérdésében foglaltatnak és így célom
csupán az, hogy Zsigmond korának társadalmi és művelődési vi-
szonyait úgy rajzoljam meg, amint azok kizárólag törvényei-
ben előttünk állanak, úgy, amint ezt feladatom is előír-
ja.

A lehető teljességre való törekvés szempontjából azonban,
mintegy kiegészítés képen, esetről-esetre segítségül akarom ven-
ni az egyes tételeknél a kor ismeretét, a terjengősség elkerülése,
a tárgyyszerűség megőrzése, a tárgy mellett való maradás szempont-
jából ha épen csak az eredmények érintésével is. Mert célom, hogy
azt a sok ürt, amit a törvények nyitva hagynak pár vonással lege-
lább kitöltssem és így igyekezzem - úgy gondolom, hogy ezáltal nem
vétek a szigorú tárgyyszerűség ellen - szerény tehetségem szerint
Zsigmond korának társadalmi és művelődési viszonyait, törvényei a-
lapján, megrajzolni.

nak

Zsigmond a Corpus Juris Hungaricibe hat decretuma van felvéve, összesen hetvenhét cikkelyben.

Ezek közül az első, 1404. ból való, Budán az Invocabit vasárnapokat követő kedden kelt decretuma nem törvény, csak egy kegyelemlevél, melyben, az ott olvasható feltételek mellett, kegyelmet biztosít azon főpapoknak, báróknak, előkelőknek, nemeseknek, kik Nápolyi-lászló pártjára állva, Zsigmondot megakarták a tróntól fosztani.

Hütlenségüket bünténynek mondja, de a király iránti hűségre való visszatérésük következtében, illetve, akik ezt még nem tették meg, esetén, kérésük tekintetbe vételével, részükre kegyelmet biztosít. 1./

Igy neveett decretum nem képezi e dolgozat tárgyát, valamint nem akar tekintettel lenni Zsigmond azon néhány, kisebb decretumára sem, melyek Kovachichnál közölve vannak, 2./ mint olyanokra, melyek törvényeknek nem mondhatók, az egy 1404. évi, bullás papokra és a placetum regiumra vonatkozó pozsonyi decretumon kívül, amelyik valóságos törvénynek tekintendő és mint ilyen ezen dolgozat anyagát fogja képezni.

A feldolgozandó anyagot tehát, az említetteknek hivatkozott okokból történő mellőzésével, Zsigmond összes, ismeretes fennmaradt, az alábbiakban láthatóan értékelt törvényei képezik.

Időrendben: 1./ Az 1397. évi temesvári országgyűlés határo-

1./ Corp. Jur. Hung. 203-209 1./ - 2. Kovachich: Vest. Com. et Suppl. ad Vest. Com.

zatai. Ezen forradalmi országgyűlés határozatait nem vette be a Corpus Juris Hungarici. Közli ezeket: Knautz Nándor 1./.../ Zsigmond 1404. évi pozsonyi törvénye. Közli: Kovachich, 2./ Prayé 3./ Fraknói, 3./.../ Zsigmond öt decretuma 5./ /:1405.I.II.decz, 1411. decz, 1435.I.II.decz.:/

A hadifejlődés története tekintetében fontos Zsigmond 1433. évi "Banderia Regestruma". Közli: Kovachich, 6./ magyar fordításban kiadta: Köszeghy Sándor, 7./ Bár ez nem törvény és nem is lett azzá, csak királyi rendelet, javaslat, melyet a király véleményezés vegett megküldött a megyéknek, a hadi története ismertetéséhez mint fontos okmányt, szintén felakarja használni és ismereni fogja.

Zsigmond törvényeinek alkotmánytörténeti értéke:

Azon elvből kiindulva, hogy "a szorosabb alkotmány ott kezdődik, mikor a szabadabb birtokosok is résztvesznek a törvényhozásban" 8./ és arra való tekintettel, hogy Zsigmond korában a törvényhozó gyűlés rendes elemeivé lettek alkotmányunknak, bár még az ő korában is találkozunk olyan általános érvényű generale decretumokkal, melyeket csak a főpapokkal és bárókkal adott ki és hozott a király, tekintettel továbbá arra, hogy Zsigmond korában már teljes erejével érvényben volt a szent korona tanán nyugvó az a rendi alkotmány, melynek értelmében törvényt csak a király és a rendek, a

1./ Magyar Tört. Tár. III. kötet 191-242 l./ - 2./ Kovachich: Vest. Com. 199-203 l./ 3./ Pray: Specimen Hierarchie I. 92. l./ 4./ Fraknói: Oklevéltár a magy. kir. kegyuri jog történetéhez 8-10 l./ 5./ Corp. Jur. Hung. 6./ Kovachich: Suppl. ad Vest. Com I. 344-.../ 7./ Hadtörténeti emlékek V. kötet 592-608 l./ 8./ Dr. Erdélyi L.: Árpádkor 262. l./

szent korona tagjai alkothatnak, vagyis a fő~~XXXX~~ és a tagok együtt, mert csak az ő gyűlésükön van jelen a szent korona egész teste /: totum corpus Sacrae Coronae:/ és így törvény csak az, mit a király a forma szerint összehívott országgyűlésen a rendekkel hoz, tekintettel tehát minezekre, Zsigmond összes, fentebb említett, e dolgozat tárgyát képező törvényeit nem egyformán tekinthetjük valóságos törvényeknek, 1./ még akkor sem, ha azokban mindenkit kötelező, általános érvényű határozatok foglaltatnak

Sorba véve: Az 1397. évi temesvári országgyűlés határozatai fenti alapon valóságos törvényeknek tekintendők, mert a forma szerint összehívott orsz. gyűlésen megjelentek az összes főpapok, /: praelati:/ bárók, /: barones:/ valamint a várnaegyék követei, /: electi nobiles:/ négy /: quatuor probos:/ derék embert küldve mindenik. A városok követei nem szerepelnek. Egyedül Trau város meghívásáról tudunk, de ez a meghívót későn kapta meg, csak egy héttel a megnyitás előtt, így követei későn érkeztek meg. Ismeretes azonban Trau városának a kiküldött követek számára adott utasítása, még a kiküldött követek neve is, akik azonban az orsz. gyűlésen nem vettek részt, mert későn érkeztek. Ismeretes Zsigmondnak ezen alkalomból a trauiakhoz írott levele. 2./ Az összehívott rendek Szent Mihály napján gyűltek össze; az országgyűlés /: consilium generale:/ nem egészen egy hónapig tartott. 3./ Hosszu idő óta most volt először alkalmuk a rendeknek /: az Anjouk mindössze 3 országgyűlést tarottak:/ törvényhozó jogaik

1./ V.ö. Timon Ákos: Magyar alkotmány~~IX~~ és jogtörténet 597-598 l.:

2./ Knauz: i.m. 199-202. l./ 3./ Knauz: i.m. 200. l./

gyakorlására.

Valóságos törvénynek kell tekintenünk az 1404. év, placetum regiumra vonatkozó decretumot is, mely a pozsonyi orsz.gyűlés hozzájárulás~~ával~~a alapján adatott ki: "Omnium praelatorum, baronum, militum, nobilum et universitatum dicionis Sacrae Coronae Regiae Hungariae atque nostro consilio et ~~natura~~ deliberatione, diutius praehabitis, eorumque utilitate, intentione imo petitione, ad hoc nobis porrecta" 1./

Az 1405.év I.decretum /:decretum minus:/ bevezetésében mondja: "Neque enim princeps esse inglorius, qui de subditorum pace et securitate semper cogitat, neque non ignavus, qui futuris malis et periculis non praevidet, quando potest" 2./

Fenti elvből kifolyólag, miután az ország minden megyéjéből, kerületéből a követeket, a kir. városok, mezővárosok, szabad községek kiküldötteit összehívta, előterjesztéseiket, kéréseiket, panaszait meghallgatta, az ország főpapjainak, báróinak, tekintélyesebb nemeseinek, valamint nevezett követeknek tanácsára elhatározta az alábbiakban /:a törvényekben:/ következőket.

Itt tehát a király és a nemzet képviselte alkotott törvényt.

Az 1405.évi decretum azonban már nem ilyen uton hozatott. A bevezetés 3.és5.s-a mondja, hogy ország főpapjaival,~~és~~ báróival, előkelők~~innakkal~~ivel tartott gyűlekezeten, azok tanácsára, javaslatára,

1./Kovachich:Vest.Com.200.1./ 2./ Corp.Jur. Hung. 210.1./ 3./Corp.
Jur. Hung. 211.1./

hozzájárulása mellett, az egész ország javára, előhaladására, gyarapodására hozatott, parancs és állandó szabály gyanánt elrendeltett. "quas /:t.i.leges:/ ab omnibus, et singulis regnicolis nostris, tam ecclesiasticis, quam secularibus, nemine excluso, volumus et praecipimus plene, integre et inviolabiliter observari. 1./ Ez tehát nem valóságos törvény, még akkor sem, ha annak kötelező ereje mindenkiére kiterjedt.

Az 1411. évi, mindenkit kötelező decretum szintén csak a főpapok és bárók tanácsával hozatott a bevezetés tanúsága szrint 2./ és így valóságos törvénynek nem tekinthető, még ha a közszokás annak is vette. 3./

Valóságos törvénynek tekintendő azonban az 1435.évi I. decretum, mert a második cikkely elején világosan azt mondja: "Cnclusum et insuper, ac statutum per nostram maiestatem cum praelatis et baronibus, ac regnicolis nostris praenotatis". 4./

Az 1435.évi II. decretum /"decretum maius"/ szintén valóságos törvény, melyet a király az ország főpapjaival, báróival, az ország egyes vármegyéknek nemeseivel /:electi nobiles:/ hozott. "Tandem ipsorum congregatione adunata, de eorundem praelatorum, et baronum nostrorum, nec non nobilium regni nostri, totum corpus eiusdem regni ~~MAIUS~~, cum plena facultate absentium, repraesentatum, unanimi voto, consilio, deliberatione et consensu disposuimus, decre-

1./ Corp. Jur. Hung. 230. 1./ 2./Corp. Jur. Hung. 241. 1./ 3./ V. ö. Timon Ákos: Magy alkotmány és jogtört. 598.1./ 4./Corp. Jur. Hung. 247.1./

vimus". 1./

Zsigmond törvényeinek szerkezete, tartalma.

Az 1397.évi temesvári országgyűlés határozatainak szerkezete több tekintetben elűt Zsigmond többi, fenniek szerint értékelt törvényeitől. Knauz Nándor a törvénynek a Konde család levéltárában általa történt felfedezése alkalmából a Magyar Tud. Akadémiához intézett jelentésében 2./ bőven értekezik a feltalált törvényről, a találtkhártyán olvasható szöveg eredeti, vagy másolat voltáról, a törvény kelte és hitelessége kérdéséről, foglalkozik az országgyűlés helye és ideje kérdésével, foglalkozik a talált és kiadott szöveggel kritikai szempontból és általában kimerítő tanulmányt nyújt az orsz., gyűlés helye, ~~KK~~ idejéről, a résztvevők, jelenlevők tekintetében az ismert okmányok bizonyossága alapján és végül okát keresi annak, hogy a törvény miért nélkülözi a decretumok szokásos záradékát, a jelenvolt főpapok, bárók neveinek felemlítését?...

Fejtegetését Kovachich szavaival végzi: "Cui vocat, ne pigeat aliquando discutere diversitatem rationum, cur quibusdam Sigismundi aliorumque Regum Decretis, Praelatoru et Baronum nomina sibi tiantur, non item aliis" 3./

E kérdés valóban több más, e törvény kapcsán felmerülővel együtt vita tárgyát képezheti, tág kezet nyújtva az egyéni vélekedéseknek. Knauz onnan származtatja például a decretum záradéká-

1./ Corp.Jur.Hung.252. 1./ 2./ Magyar tört. tár. III.kötet

191-242. 1/ 3./Vest.Com.224.1./

nak elmaradását, hogy a főpapok nem adták beleegyezésüket a temesvári országgyűlés~~XXX~~ egyes pontjai határozataához, mert azok százados jogukat sértették. Így különös jövedelmeik felének a háború céljaira való lefoglalása. Ha tehát nem egyeztek ~~báke~~ a határozatokba, nem is lehetett a végzéseket a főpapok neveinek szokásos aláírásaival mintegy megerősíteni, miután ők ahhoz, azokhoz nem járultak hozzá és mert a szokás szerint a decretumok záradékába először a fő^papok nevét vették be és csak ezután a báróké, miután az előbbiek fenti ok miatt nem voltak felsorolhatók, elmaradt az utóbbiak felemlítése és így az egész záradék.

Ezzel szemben, hogy tekintélyekre hivatkozzam, Marcali Henrik 1./ nagy elismeréssel adózik a magyar főpapság áldozatkészségének a tized felének az ország javára való átengedése tárgyában; a Szilágyi féle nagy történelem pedig így ír: "Az egyházi férfiak nagy áldozatkészségéről tesz tanuságot, hogy minden nagyobb rázkódás nélkül válhatott törvénné~~X~~ ~~XXIX~~ ily gyökeres intézkedés, mely homlokegyenest ellenkezett a papság évszázados kiváltságaival. 2./

Nekem nagyon feltűnő és Zsigmond más törvénytől egészen elütő, hogy az összes határozatok hozatalánál az áll, hogy azokat a király a bárókkal és nemesekkel hozta; néhol ez áll: "regnicolis" tehát az orszáklakókkal, amibe beleértethetnek, bár szokatlan rájuk vonatkoztatva az ilyen kitétel, a főpapok is, de a főpapok tételes megemli-

tése, kik a határozatban rész vettek, sehol sem szerepel. A tized felének hadi célra való lefoglalása is ily szavakkal kezdődik: "Ex-titit etiam per Barones et Nobiles Regni nostri antedictos ordinatum, ut universi viri ecclesiastici mediam partem omnium prouentum ipsorum protuicione confiniorum dicti regni nostridare deberent et administrare teneantur. 1./

-116 Ugylátom, hogy nem feladatom e törvény kapcsán felmerülhető kérdések boncolgatása, a vélemények és ellenvélemények ismertetése, a feltalált szöveg szövegkritikai elemzése és egyáltalán a szöveggel nyelvészeti szempontból való foglalkozás. Csak utalok Knauz Nándor hivatkozott tanulmányára tárgyi és nyelvi szempontból egyaránt.

-118 Tárgyamhoz tartozónak tartom azonban e szakaszban kérdéses törvény szerkezetének és tartalmának összefoglaló, a főbb dolgokra kiterjedő ismertetését.

-120 A szokásos bekezdés után a törvény azokra a pusztításokra utal, melyek az országot az utóbbi időben a törökök és más schizmatikus népeknek a határokon való betörései, pusztításai, gyújtogatásai, emberek elhurcolásai és más türhetetlen tettei miatt, mind mostanig érték.

-122 A határok biztosítása, az ország javára, nyugalma és más ne-héz feladatok megoldásá ^{ra} Temesvárra összehívott és Szent-Mihály

XXX

1./ Temesvári gyűlés, Knauz i.m. 233.1./

napjára összejött országgyűlés határozatai szorgalmas tanácskozás és érett megfontolás alapján hozatnak a jelenlevők által. 1./

Ezután az országgyűlés átírja az aranybullát. Az I.pontot szószerint, megtoldva: "et quoslibet praesentibus partibus indicet" kitétellel. A II.-III. pontot szószerint, kihagyva azonban az aranybulla II.pontj~~á~~a élén álló "volumus etiam" szavakat. Az értelem egy. Az aranybulla IV.pontját egészen kihagyja/:~~leány~~ birtokügy, leánynegyed:/ Az V.pontnál a "monetarum" szó után kihagyja a "decimarium" szót. A VI.pontot szószerint átírja. A VII.pont átírásánál kihagyja: "Si vero ex adversa parte exercitus venerit super regnum, omnes uiversaliter ire teneantur" kitételt és a cikkely végén álló: "pro pecunia nostra" helyett: "vel pecuniam nostram"ot ír. Megoldja egyszersmind e cikkelyt a helyzet követelte részletes, félre nem érthető hadügyi intézkedéss¹el, törvénnel, melynek alapgondolata egy a kihagyott kitétele~~KK~~el, azonban a kivitelt a mostani körülményekhez alkalmazza, /lásd a hadügyi rovatban/ midőn a honvédelmet szélesebb alapokra fekteti.

A VIII.pontnál kihagyja az aranybulla következő kitételét: "Sed causam nobilium, quae ad perditionem capitis, vel ad destructionem possessionum pertinent, sine conscientia regis terminare ne possit".

A IX-X.cikkely~~eket~~ átveszi. A XI.azonban egéyzen kimaradt, ami itt egészen természetes. E cikkely ugyanis a vendégek, idege-

1./ Temesv. gyűlés, Knauz i.m 213 l./

nek méltóságra jutásáról szól, az országgyűlés pedig - az alábbiakban láthatóan - épen ellenük küzd.

A XII.-XIII. cikkelyt egészen átírja. A XIV.iknél azonban az aranybullától eltérő szöveget ad: "Palatinus autem, Judex Curiae, Bani et Comites regios honorem p-iuxta honorem eorum qualitatem non habuerint, vel distinxerint populos castri eorum, Nobiles etiam et - uis cuiusvis status homines, coniuncti super hoc, coram omni regni, dignitate sua turpiter spolientur cum restitutione ablatorum".1./

Egészen átírja a XV-XIX. cikkelyt, kihagyja a XX. cikkelyt /:a tized terményben való fizetési kötelezettségéről:/ Átírja a XXI-XXIV.cikkelyeket. A XXV.cikkelyt "in Szaboc et Regec" helyekre k "in Zalach et in Éged" helyekre változtatásával veszi át.

A XXVI. cikkelyt azonos tartalommal, bár más, a végén hiányos szöveggel írja át. Kihagyja a XXVII-XXVIII.cikkelyeket /:nyest bőradóról, a törvény által elmarasztaltokról:/ A XXIX.cikkelynek csak első mondata olvasható az átírt szövegben, deX egészen átírja a XXX.cikkelyt, teljesen hiányzik a XXXI.ik /: az aranybulla elhelyezéséről, a fegyveres ellenállásXXX jogáról:/

Ezek szerint a temesvári /:1397:/ országgyűlés törvényeinek első része az említett hat /:IV,XI,XX,XXVIII~~XXXX~~, XXVIII,XXXI:/ cikkely kihagyásával 25 cikkelyből állana.

1./ Temesv. gyűlés, Knauz i.m 218 l./

Azz aranybulla átirása után "item" szócskával átmegy az 1351. decretum átirására és ezt követi csaknem szóról-szóra. Nem akarom itt sem foglalkozni az egyes hiányzó kitételekkel és a rekonstruálásra szoruló helyekkel, csak konstatálni akarom, hogy a törvény ezen része néhány szó különbséggel, pár betoldással és néhány cikkely teljes kihagyásával, az 1351. törvénnyel azonos tartalmu.

Igy átirja az I-V. cikkelyt változtatás nélkül, a VI.ikat, melyet szintén egészen átvesz, megtoldja: "Item tam nos, vel...eciam prelati, Barones et Nobiles et possessionati homines, aquas piscinas habentes, tertiam partem omnium piscium ipsorum piscandarum in aquis fluentibus; in lacubus autem solgo mo- /:talán moesat:/ seu mortua vocitatis mediam partem quorumlibet piscium annuis piscionibus ~~ca. XXXX~~ recipi faciemus, et iidem-prenotata recipere debeant". 2./

Átveszi egészen a VII. cikkelyt, de kihagyja a VIII.ikat/: a szárazföldi igaztalan vámok eltiltása:/ Átirja a IX. cikkelyt, de a cikkely végén az ~~XXXXIX~~ 1351.iki törvény szövegétől eltérő szöveget ad: "Tunc a iudicio, et parte adversa sine receptione alicuius pecunie, vel grauaminis possessionis sue, erit expeditus". 3./ Átirja a X. cikkelyt, összevonva veszi át a XI. XII. cikkelyt, átirja a XIII. XIV, kihagyja a XV.-XVI. cikkelyeket/: a nemeseket ne kényszerítsék, hogy a vámhelyek felé menjenek, a jobbágyságot erőszakkal ne vegyék el:/. Átirja végül a XVII-XXV.ig terjedő cikkelyeket.

Az 1397.évi temesvári törvény ezen második szakasza szerint há-

-
- 1./ Temesv. országgyűlés, Knauz i.m 219 l./ 2./ Temesv. országgyűlés i.m 222 l./ 3./ Knauz i.m. 223 l.

rom cikkelyek /:VIII, XV, XVI:/ kihagyásával és kettőnek /:XI, XII:/
eggyé való összevonásával 21 cikkelyből állana, miután I. Lajos 1351.
decretuma, melyet a temesvári országgyűlés átírt, 25 cikkelyből áll.

Csak most következik a temesvári törvény új része, mely "praete-
rea" szócskával kapcsolódik az előbbi részhez. 1./

E rész az én számításom és beosztásom szerint 22 cikkelyből áll
és így az egész törvény, amit a temesvári országgyűlés hozott, 68
cikkelyből /:I. rész 25, II. rész 21, III. rész 22 cikkely:/

Ezen részbe felvesz néhány, az első két részben át nem írt cik-
kelyt. Így az aranybulla XX. 2./ és az 1351. évi decretum XV. cikke-
lyét. 3./

A fenti 68 cikkelyből legtöbb foglalkozik az igazságszolgá-
tással, /:22:/ a nemesek ügyével, /:12:/ a birtoküggyel /:9:/. A ki-
rályi tisztek ügyét tárgyalja 4, a jobbágyság ügyét 4, adók vámok ü-
gyét 4 cikkely. Egyházi ügyekkel foglalkozik 3, hadüggyel 2, pénz-
üggyel 3 cikkely, az idegenek ügyével 2 cikkely. Egy-egy cikkely
szól a belföldi só elhelyezéséről, a leányfiusításról, a zágrábi és
körösi ispán pecséthasználata és biráskodása szabályozásáról /:Ösz-
szesen 68 cikkely:/.

Időrendben következik az 1404. év hosvétjában Pozsonyban kelt
decretum. 4./ Ez az előbbihez hasonlóan és Zsigmond többi törvényei-
től eltérően nincs cikkelyekre osztva. Az előbbi törvényhez külső-
leg abban is hasonlít, hogy ennek sincs záradéka a főpapok és ~~XXXX~~

1./ Knauz: i.m. 226. 1./ 2./ Knauz: i.m. 234. 1./ 3./ Knauz: i.m. 231

1./ 4./ Kovachich: Vest. Com 199-203. / Pray: Spec. Hierarchiae I. 92. 14/

Fraknoi: Oklev. tár a magy. kir. Kegyuri jog tört. hez 8-10 l.

bárók neveinek megemlítésével. Az egész törvény egyházi ügyekkel foglalkozik.

Az 1405. év április 15. én Eberhard zágrábi püspök, főkancellár kezével kelt I. decretum 1. / /:"decretum minus":/21 cikkelyéből Buda mértékéről szól egy, /:1:/ a kereskedelemről négy, /:2,11,15,16,:/ a világi bíráskodásról négy, /:3,5,7,8:/ a városi polgárok, jövevények feletti bíráskodásról kettő, /:4,12:/ a jobbágyok szabad költözködéséről egy, /:16:/ a kilenced, tized, mint bírósági díjak fizetéséről egy, /:9:/ a városi polgárok adózásáról, ajándékairól kettő, /10,13/ az egyházi és világi bírák hatásköri illetékességéről egy, /14/ a harmincadról egy, /17/ a pénzügyről három, /18,19,21, /a külföldi sókról egy/20/.

Eszerint esik: Biráskodásra 8, kereskedelemre 6, adók-vámokra 3, pénzügyre 3, jobbágyokra 1 cikkely /Összesen 21 cikkely/.

Az 1405. évi Budán, Szent Domokos hitvalló ünnepén kelt II. decretum, melyről a záradék szintén hiányzik, 16 cikkelyből áll. 2. / Ebből az átkelő urak és katonák kártételének eltiltásáról szól egy /1/ a hatalmaskodásról három, /2,4,5/ a budai sulynak és mértéknek az egész országban való kötelezővételéről egy, /6/ a pénzügyről egy, /7/ a külföldi sókról egy, /8/ a levelesítettek befogadásának eltiltásáról egy, /9/ a jobbágyok feletti bíráskodásról egy, /10/ a városi polgárok feletti bíráskodásról egy, /11/ egyházi és világi bírák hatásköri illetékességéről egy, /12/ a bányákról egy, /13/ a jobbágyok szabad költözködéséről három /14,15,16, / Eszerint esik: Biráskodásra 5, adók, vámok, bányákra 3, a jobbágyok szabad költözködésére 3, hatalmaskodásra 4,

1. /Corp. Jur. Hung: 211-229 1. / 2. /Corp. Jur. Hung: 230-241 1. /

pénzügyre 1 cikkely /16 cikkely/

Az 1411. évi, Pozsonyban, Szent Ferenc hitvalló ünnepén kelt, a kamaranyereség és dézsmák behajtása tárgyában kiadott decretum 6 ^{ennek} cikkelyből áll. Záradéka nincs. 1./

A 6 cikkelyből a dicatorokról és eljárásukról szól egy, /1/ a kapudóról kettő, /2, 3./ az adóhátralékok behajtásáról egy, /4/ a decimotorokról és a dézsmák behajtásáról egy, /6/ Vagyis: adókra 4, dézsmákra 2 cikkely esik.

Az 1435. évi, Budán Szent Gergely pápa ünnepén kelt, "super modo exercituandi" hozott I. decretum, mely az összes között a legrendszeresebb, legösszefüggőbb és leglogikusabb, 9 cikkelyből áll. Ezek közül mind a kilenc a szabadsággal foglalkozik. A záradék ennek a végéről is hiányzik. 2./ Ebből tehát a hadügyre esik 9 cikkely.

Az 1435. évi, Pozsonyban, márc. 8. án, Gáthalóczi Mátyás, a pécsi egyház prépostja, főkancellár kezével kelt, záradékkal is ellátott, javarészen az igazságszolgáltatással foglalkozó II. decretum /"decretum maius"/ 24 cikkelyből áll. 3./

Ezen 24 cikkelyből az ország rendes biráiról, azok esküjéről, a biráskodásról általában szól hat, /1, 4, 6, 13, 14, 15/ a szolgabírák választásáról egy, /2/ a birói birságdíjakról, azok megosztásáról, a birságok behajtásáról három, /3, 7, 16/ a hatalmaskodásról és a vele szemben való eljárásról egy, /5/ a káptalani és konventi kiküldöt

1./ Corp. Jur. Hung: 241-245.1./ 2./ Corp. Jur. Hung: 245-251.1./

3./ Corp. Jur. Hung. 253-275.1./

tekről és azok eljárásáról kettő, /8,9/ a levelek díjáról és a hit-
teles bizonyságok ~~XXXXXX~~ fizetéséről egy, /10/ a kisebb és nagyobb
kancellária levelei díjáról kettő, /11,12/ a magszakadásról egy, /17/
az egyházi vagyon védelméről egy, /21/ az elhalt nemesek házában visz-
szamaradt ~~XXXXXX~~ özvegyekről, leányokról a leánynegyedről, az olyan
nemes leányokról, kik parászt emberhez mentek férjhez három, /18;19,
21/ adókról, vámokról, a hamis utak eltiltásáról kettő, /22,23/ a ki-
rályhoz hűtlenek befogadásának eltiltásáról egy, /24/ Eszerint a tör-
vényből a biráskodásra 16 a birtökügyre 4, adók, vámokra 2, hatalmas-
kodásra 1, hűtlenek ellen 1 cikkely esik / 24/

Ha már most azokat az eredményeket, miket az egyes törvények-
ből tartalmukat tekintve nyertünk, a rokon tételek lehető összevo-
lásával összeadjuk, úgy Zsigmond összes, e dolgozat tárgyát képező
törvényei tartalmát illetőleg a tuloldalon ~~xl~~ látható, következő ké-
pet nyerjük:

Zsigmond törvényei:

1397:1404.1405I.1405II.1411.1435I.1435II.Összesen
7törvény

68	1	21	16	6	9	24	145
cik-	cik-	cik-	cik-	cik-	cik-	cik-	cik-
kel.	kel.	kel.	kel.	kel.	kel.	kel.	kel.

Ebből esik:

Igazságszolgáltatásra	22	-	8	5	-	-	16	51
Hadügyre	2	-	-	-	-	9	-	11
Adók-vámokra	4	-	3	3	6	-	2	18
Birtokügyre	10	-	-	-	-	-	4	14
Nemesek ügyeire	12	-	-	-	-	-	-	12
Jobbágyok ügyeire	4	-	1	3	-	-	-	8
Kereskedelemre	1	-	6	-	-	-	-	7
Pénzügyre, bányákra	3	-	3	1	-	-	-	7
Hatalmaskodásra	-	-	-	4	-	-	1	5
Királyi tisztekre	5	-	-	-	-	-	-	5
Egyházi ügyekre	3	1	-	-	-	-	-	4
Idegenekre	2	-	-	-	-	-	-	2
Hűtlenekre	-	-	-	-	-	-	-	1
Összesen:	68	1	21	16	6	9	24	145

Ezen táblázat mutatja Zsigmond törvényhozásának általános jellegét. Mutatja, hogy milyen arányban foglalkoztak törvényei az állami és társadalmi élet egyes kérdéseivel. Láthatólag legtöbb törvénye a bírás-
kodás, igazságszolgáltatás~~sz~~ kérdéseivel foglalkozik. Mindjárt utána a
hadügyet tettem, bár a vele foglalkozó tételek, illetve cikkelyek száma

csak 11. kevesebb, mint az utána következő három tételé, azonban, ha tekintetbe vesszük a hadügy alapos, részletes, félre-nem-érthető, logikus rendezését, szabályozását, a reávonatkozó törvényanyag terjedelmét, valamint azt a körülményt, hogy Zsigmond 1433. ban még egy külön javaslatban, a "Banderia Regestrumban, I-XXXIV tételben foglalkozott a hadügy kérdésével, még ha nem is lett a javaslat törvény, de foglalkoztatta a megyéket és alapul szolgált az 1435. évi I. decretumban megállapított törvénynek - mindezekre tekintettel a hadügyi törvényeket mindjárt az igazságszolgáltatás után kell tegyük és azt kell mondanunk, hogy az igazságszolgáltatás és a hadügy ^{rendezése} képezte Zsigmond törvényhozása legfőbb gondoskodása tárgyát, utóbbi már csak a hadi-helyzet, Zsigmond sok háboruja miatt is. Máskülönben is való az, hogy a középkori állam e két tényezőn: a hadügyön és igazságszolgáltatáson épült föl és ezek voltak, mint Európában, úgy nálunk is, az állami élet alapjai és törvényhozásnak legfőbb gondoskodása tárgyai.

Erőszakoltnak tűnik fel a temesvári országgyűlés határozatainak külön tételekbe foglalása, ami magából a törvényből hiányzik. Ezt csak azért tettem, a határozatokat külön tételekbe azért foglaltam, hogy fenti táblázatban egy áttekinthető, a rokon tartalmu tételek lehető összefoglalásával készített képet nyújthassak Zsigmond törvényei tartalmát illetőleg, ami csak úgy látszott lehetségesnek, ha nevezett törvény és az 1404. évi pozsonyi decretum határozatait

is oly formán próbálom tételekbe szedni, amint Zsigmond többi törvényei a Corpus Juris Hungarici-ban cikkelyekbe osztva találhatók.

A számokat erőltetni legkevésbé sem szeretem, mert a szám mint egyebütt, ugy itt sem feltétlenül döntő, de így egy áttekinthető kép ~~XXXXXX~~ állhat előttünk arról a munkáról, melyet Zsigmond törvényhozása kifejtett. Az egyes tételek tartalmának a tételek összehasonthatósága tekintetében, az enyémtől eltérő értelmezése mellett, módosítást is szenvedhet fenti táblázat adatokban és így az arányszám megállapításában is. En a lehető helyességre és teljességre törekedtem.

I.

Föld és néprajzi viszonyok.

Föld és néprajzi ~~XXXXXXXXXX~~ adatok Zsigmond törvényeiben.

Zsigmond király teljes címét az 1435. évi II. decretum bevezetése első bekezdésében olvashatjuk: "Sigismundus divina favente Clementia, Romanorum imperator, semper augustus, ac Ungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Galiciae, Lodomeriae, Cumanidae, Bulgariaeque rex " 1./

E cím mutatja egy felől azt, hogy Zsigmond hatalmi igénye Magyarország ugyanazon melléktartományaira terjedt ki, mint már a XIII. század közepén az Árpádoknak, midőn az 1254-58. közti időben az Árpádkori Magyarország elérte legnagyobb kiterjedését, a hódítások tetőfokát, 2./ bár a hosszú cím az Árpádkor végén inkább csak hatalmi igényt, mint tényleges birtoklást, uralmat jelentett a melléktartományok felett. Másfelől címe kifejezésre juttatja német-római császárságát, amit 1410 ben és cseh királyságát, amit 1419 ben nyert el:

Többi decretumaiban címe hiányosan, vagy röviden, összevonva van ~~XXXXXXXXXX~~ felemlítve.

A temesvári országgyűlésen hozott törvény bevezetésében

1./Corp. Jur. Hung:252 1/ Dr. Erdélyi L: Árpádkor 254.1/

Ugyanő:Magyarorsz. Műv.Története II.r.83-96 l.

Magyarország és melléktartományai címén kívül még csak brandenburgi
 Lgrófi címe szerepel, 1./ az 1404.évi pozsonyi decretum bevezetésé-
 ben már megjelenik: "S.R.I. Vicarius Generalis et Regni Bohemiae Gu-
 bernator" címe. Az 1405.évi I.decr. bevezetésében 3./ már "Sacri Ro-
 mani imperii archi-camerarius" "Bohemiae et Luxenburgensis haeres"
 nek írja magát. Ugyanigy az 1405.évi II. decretum bevezetésében.
 Az 1411.évi decretum bevezetésében 4./ már "Romanorum rex, semper
 augustus", az 1435.évi I decretum bevezetésében 5./ ott van cseh ki-
 rály címe is.

Ezekben kísérhetők figyellel törvényeiben annak az utnak nyo-
 mai, melyen át német-római császárságához és cseh királyságához el-
 jutott.

Törvényeiben sinc szó róla és így csak épen megemlítem, hogy a
 törökök fokzatos előnyomulása és a Balkánon való uralom alapítása
 következtében, Magyarország déli melléktartományai egymásután kerül-
 tek a törökök hatalma alá.

Elveszett Dalmácia a velencével való, hosszú, /1411-1433/ ered-
 ménytelen küzdelem után, Raguza, Knin és Veglia kivételével. Galicia,
 Lodomeria a lengyelek kezébe került /1412.évi lublói béke/ és a
 XXIV szepesi városból tizenhárom - Igló, Poprád, Felka, Szepesolasz,
 Szepesváralja, Szepesszombat, Strázsa, Matheóc, Leibic, Menhard, Du-
 rand, Ruskind, Szepesbéla 6./ -Wratizlaw lengyel királynak, Hedvig

-
- 1./Temesv.országgy.Knauz:i.m.213 1./ 2./Kovachich:Vest.Com.199 1./
 3.Corp.Jur.Hung. 210. 1./ 4./Corp.Jur.Hung.:240 1/ 5./ Corp.Jur.Hung
 244.1./ 6./Dr. Bruckner Győző:A szepesi szász nép 21 1./

férjének zálogosított el Zsigmond, miáltal az ország területi integritása is szenvedett.

Igy Zsigmond hosszú cime az ország melléktartományait illetőleg nem tényleges uralmat, hanem csak igényt jelentett, még azok után a harcok és küzdelmek után is, melyeket a melléktartományok ingadozó hűsége biztosítása és a tartományok megtartása érdekében bőven folytatott.

Ezek részletezése azonban nem tartozik tárgyamhoz. Csak azt akarom tehát végeredményképen kifejezni, hogy Zsigmond tényleges uralma az anyaországon kívül csak Szlavóniára és Horvátországra terjedt ki, habár a Zsigmond iránti hűségben, uralkodása elején ez is nagyon ingadozott, sőt az ellene irányuló oppositio egyik főfészeke volt. Csak rövidebb-hosszabb ideig terjedt ki uralma, uralkodása első felében, a déli melléktartományok egyikére-másikára, akkor is nagyon ingatag alapon és gyakran változó eredménnyel.

Maga az anyaország a trianoni béke /1920. jun 4/ előtti határok között terjedt el, sőt nagyobb volt annál három vármegye területével, amennyiben a Dráván túli részekben Verőce, Szerém, Pozsega, megyék Magyarországhoz tartoztak és magyar megyék voltak. Horvátország egész a Kulpa folyóig terjedt.

Igy Zsigmond tényleges uralma északon, keleten, nyugaton Magyarországnak a trianoni béke előtti határáig, délen a Kulpáig, ennek

torkolatától a Szávaig, ~~XXXXXX~~ ettől a Dunáig terjedt. 1./

Visszatérve Zsigmond törvényeihez ~~XXX~~, azt mondhatjuk, hogy törvényei kevés földrajzi adatot nyújtanak.

A határok közül csak a Cseh és Morvaország felőli határokat emliti külön; általánosságban emliti az ország bármely határszélét. A két elsőt, mert arról az ország néhány évtől fogva gyakori, heves támadásoknak van kitéve, utóbbiakat az előbbiekkal együtt a védelemről való gondoskodás szempontjából 2./

Az országrészek közül a temesvári törvény emliti Szlavoniát birtokosaival, nemeseivel, kiket régi szabadságukban meghagy 3./ Erdélyt Macarius püspökkel kapcsolatban, kinek nem kell az országot a többi idegenekkel elhagynia. 4./ Emliti a Dráván túl fekvő részeket, melynek jobbágysai nem kapnak szabad költözködési jogot, mint az ország többi, összes jobbágysai. 5./ ~~Mert?~~

A megyék közül Pozsega és Valkó megyéket emliti a törvények, melyeknek nemesei mentesítetnek a nyersbőradó fizetése alól és az ország többi nemeseivel együtt a kamaranyereséget fizetik 6./ Említve vannak továbbá Körös és Zágráb megyék, ispánjaik pecséthasználatára és bíraskodására szabályozása alkalmából 7./

A városok közül többet találkozzunk a törvényben. A szabad kir. város kezdetben olyan szabad falu, melynek vár~~ja~~ van. Ezt felépíti és védelmezi, azért több a szabadsága. A civitas Magyarországon az 118

-
- 1./ V.ö: Szalai-Baróci A Magyar Nemzet története II. kötet 393-94. l.
2./ 1435. I. decr. bevezetése. / 3./ Knauz: i. m. 223 l. / 4./ Knauz: i. m. 226 l.
5./ 1405. I. decr. 6. cikk. / 6./ Knauz: i. m. 223. l. / 7./ Tmv. gy. Knauz: i. m. 1

körüli időig várat jelentett; csak ezután kezdik az írók a vár /castrum/ emlegetését. 1./

E korban már civitas alatt a fallal körülvett vár alja értendő, míg a régi civitas castrum nevet visel.

Említik Zsigmond Törvényei Temesvárt, hol az 1397.évi országgyűlés tartatott. Ugyanebben a törvényben van szó Székesfehérvárról, /Albe/ ahol a király, vagy a nádor a Szent Istvánnapi törvényt napokat megfogja tartani. 2./ E törvény említi "Zalach" és "Szeged" városokat, mint olyan helyeket, hol a söt kizárólag tartani kell az ország belsejében. 3./ Itt említi Zágráb, melynek püspöke, Eberhardus szintén nem köteles a kitiltott idegenekkel az országot elhagyni. 4./

Említettnek továbbá: Buda, mértékének az egész országban való kötelezővé tétele, régi árumegállítása és lerakatási jogának a belföldi kereskedőkkel szemben való eltiltása alkalmából. 5./ Aztán, mint az és az 1435.évi I. decretum 1405.évi II. decretum keletkezési helye. 6./ Pozsony, mint az 1404, 1411 és 1435.évi decretum keletkezési helye, 7./ valamint, mint olyan civitas, hol olasz és németországi utjáról visszatérve, első személyes lakását berendezte a király. 8./

A városokkal kapcsolatban olvassuk, hogy azért érte az országot a multban a besenyők, tatárok, és más pogányok, legutóbb pedig a törökök részéről annyi csapás és siralmas pusztulás, mert nem voltak kö-

1./Dr.Erdélyi I:Árpádkor 219.1./ 2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.215.1./ 3./ Tmsv.gy,Knauz:i.m.219.1./4./Tmsv.gy,Knauz:226.1.M 5./1405.I.decr.1.cikk 1405.II.decr.6.cikkés 1405.I.decr.11.cikk./ 6./1405.II.és 1435.I.decr. befej. 7./ 1404,1411és1435.II.decr.befej. 8./1435.II.decr.bevezetése.M

fallal bekerített városok, /civitates muratae/ sem más várépítmények /munitiones aliae/. Azért most némely városokat kőfallal kell körülvenni, szabad községeket, vagy ^{mező} városokat /villae liberae seu oppida/ városok rangjára kell emelni. 1./

Több helyen említik a törvények a szabad községeket, /villae liberae/ mezővárosokat, /oppida/ mik nem egyebek, mint ^{szabad helyen} városjogot élvező bekerítetlen falvak, anélkül, hogy közülük csak egyet is megneveznének

Felemlítve találunk néhány várat /castrum/. Így Pozsony városát és várát, Nagy-Szombat és Szakolca városokat /civitates/ Trencsén várat tételenesen megnevezve. Általában említi a törvény Morvaország határszélén és a Vág folyó mellett fekvő várakat, erődítményeket, /munitiones/ valamint a Csehország felől és általában az ország bármely határszélén levőket. Mindezeket a csehek és bárhonnán jöhető támadás ellenében meg kell erősíteni, katonasággal, élelemmel, fegyverrel a király költségén kellően el kell látni, hogy feladatuknak az ország védelmében megfelelhessenek. 2./

Néprajzi adatokat egyáltalán nem nyújtanak Zsigmond törvényei. Semmit sem szólnak az ország lakóiról, az ittlakó népekről. A temesvári országgyűlés végzései emlegetik és ki is tiltják az idegeneket, jövevényeket, /aliengenae, advenae/ de róluk közvetlenebb dolgokat, hogy kik voltak ezek, magából a törvényből nem tudunk meg. 3./

Windeck Eberhard, Zsigmond életrajzírója mondja: "Adveras vero Polonos, Bohemos, Teutones, Suevos, Francos, et Rhennos e suis terris,

velut pecora, domino destituta, exegerunt. 1./ Innen látjuk, hogy kik voltak azok az idegenek, kik olyan sok bajt csináltak az ország-
nak. Egyébként nem találunk néprajzi adatokat a törvényben. Csak általánosságban emlegetik a cseheket, törököket, mint az ország ellen-
ségeit, de az ország területe néprajzáról hallgatnak.

Tudjuk azonban, hogy az ország népessége, a már itt levő lakós-
ság Zsigmond alatt is gyarapodott betelepülések útján. Északon a
csehek beszivárgása folytán, a huszita háborúk folyamán. Délről jöt-
tek a szerbek, a rigomezei csata /1389/ óta szórványosan, tömegeseb-
ben Brankovics György szerb despotával, ki midőn Belgrádról Magyar-
ország javára lemondott, /1427/ érte cserében az országban sok bir-
tokot - Zalánkeményt, Világosvárt, Tokajt, Munkácsot - sőt Budán há-
zat is kapott, megszállta, végezt. A szerbek több helyen telepedtek
le. Főtelepük Jenopol / Boros-Jenő / lett Arad megyében. Hogy
Zsigmond idejében már többen lehettek, mutatja az, hogy a magyar tör-
vényhozás 1439. ben, tehát két évvel Zsigmond halála után intézkedik,
hogy Brankovics váraiban ne külföldieket, hanem belföldieket tegyen
tisztekl. 2./

Szaporodott a lakosság a románok betelepülésével is. E népről,
mely a Pindus hegység mentén apuliai pásztorokból alakult, kiket az
otrantói földszoroson telepítettek át a görög hegyi legelőkre, gyér
nyomokat találunk az Árpád-kori oklevelekben, sem Rogerius, sem a
Váradi Regestrum nem szól róluk, amiből látszik, hogy az Árpádkorban
nem lehetett sok román Magyarországon³⁾ Első telepük Fogaras megyében

1./ Katona: Hist. Crit. Regni Hung. 11 k 489 l. 2./ Hunfalvi Pál: Magyar-
ország etnographiája 469 l. - 3) A román "ai" ill. modern értelemben vevő, mert
a középkori Románia az 1204-61 köz. förműködés latin császárságot jelentette, melyet a IV. kévtől
hadjáról normann, latin stb. magyarai foglaltak el és birtokoltak a magyarai görög császárságtól szemben.

volt. Az első betelepítettek hadifoglyok voltak III. Béla 1182.évi görög hadjáratából. 1./ *1292. 1293. évi oklevelek Magyarországon*

Az Anjouk és Zsigmond korában egyre nagyobb ~~XXXX~~ számban ~~telep~~ lepték el a gyéren lakott Erdélyt és az Erdéllyel határos megyéket, kenézeik alatt. A XV. században oklevelek magyar és oláh birtokról beszélnek / possessiones hungaricales, valachiales/ 2./

A zsidókat, kiket I. Lajos kiűzött, Zsigmond ismét visszafogadta és 1436. ban megerősítette IV. Béla 1251. évi szabadságlevelét. 3./ Zsigmond alatt jöttek be Magyarországra Bulgárián és Havasalföld felől az Indiából származó cigányok. 4./

1./ Dr. Erdélyi L: Magy. Műv. tört. II. k. 107-111 l. 2./ Hunfalvi P: Magyarország ethnographiája 505 l. 3./ Ugyanaz: 500 l. M 4./ Ugyanaz 515 l

II.

A király és udvara.

A király címe. "Dei gratia" uralkodik és királyi tisztét "ex regiminis nostri regalis officio" gyakorolja. A király a legfőbb törv. hozó, legfőbb bíró, legfőbb kegyur, legfőbb hadur. A király joga a szent-korona földjének adományozása. A király udvaráról nem szólnak a törvények. Zsigmond székhelye: Buda. Ismeretes az a fényes udvartartás, melyet zsigmond vitt. Az udvarhoz tartoztak az udvartartás vezetői, élükön a főudvarmesterrel, az országos ügyeket intéző főtisztok, kir. kamarások, udvari katonák, udvarnokok, királyi apródok, a kir. kancelláriában és kápolnában alkalmazott jegyzők és titkárok, lovagrendek. Zsigmond korában már három lovagrend szerepelt. Ide tartoztak az udvarban élő tudósok. A királynak külön udvartartása volt. Az udvar fényét emelték az ott gyakran megjelent külföldi fejedelmek, követek. Az udvar életére, az udvartartás rényére, költségeire világot vetnek azok az udvari ünnepélyek, lovagjátékok, vadászatok, melyeket az egyes külföldi fejedelmek látogatása alkalmával rendeztek és amelyeknek színes leírása maradt reánk.

Zsigmond szigorú választási feltételekkel nyerte el a trónt. 1./

Zsigmond címe, amint ez törvényeiben gyakran előfordul: "Maiestas," vagy "Regia Maiestas." 3./ Előfordul párszor a "Serenitas" cím is. 4./

1./Szilágyi: A magy.nemz.tört.III.k.397. 1./ 2./1405.I.decr.5.cikk./
3./1405.I.decr.13 cikk stb,Kovachich:Vest.Com 201 1./ 4./Temesv.gy,
Knauz:i.m. 228 1,

de csak uralkodása elején, a temesvári törvényben.

A király "Dei gratia" 1./uralkodik és királyi tisztét, amint ez a törvényekben más-más vonatkozásban olvasható: "ex regiminis nostri regalis officio" gyakorolja 2./

A király az állam élén:

A király az állam feje, állami élet minden vonatkozásában. Az egyes törvények bevezetéséből látható az a körültekintő gondosság, mellyel az állami és társadalmi élet szükségleteit kielégíteni, bajait orvosolni törekszik, mivel: "A királyi méltóság kormányzó fennmunkge annál ~~fényesebb~~ éberebb gonddal ~~igazg~~uralkodik alattvallóinak megmaradásán és nyugalmán, minél inkább látja át azt, hogy a közboldogság saját gyarapodására és dicsőségére, a köznyomor pedig saját kárára é megalázására szolgál" 3./

Érzi tehát azt a feladatot, mit az Isten kegyelméből való uralkodás, királyi méltóság kötelességként vállalaira ró.

A király legfőbb törvényhozó:

Részt vesz minde törvény meghozatalában. Személyes jelenlét tel tanácskozik azok meghozatalában a rendekkel, vagy, ha törvényeit nem congregatio generalison hozza, a főpapokkal és bárókkal 4./ Jelenléte nélkül nincs törvényhozás, akarata nélkül nincs törvény. Még a temesvári országgyűlés forradalmi jellegű határozataihoz is, melyek nem egy pontban ténykedései, környezete ellen irányulnak, kikérik a rendek a király hozzájárulását, beleegyezését 5./ /Preterea eisdem regnicolis, nec non ad eorundem instanciam annuimus ut/

1./Lásd a törvények bevezetését, 2./1405.I.decr.8 cikk stb, 3./ 1405.I.decr. bevez. 4./Lásd az egyes törvények bevezetését. 5./ Tmsv.gy.Knauz:i.m. 226.1./

Máskor pedig a királytól kéri az ország lakók, /regnicolae/"sup-
licantes nostro culmini humiliter et devote" járulván, hogy szüntes-
se meg az ország javára a bajokat, 1./ vagy saját indíttatásából,
királyi kötelességéből kifolyólag 2./ tesz lépéseket a fennálló bajok
orvoslása és alapos kimerítő tanácskozás után, 3./ /matura discussi-
one et deliberatione praehabita/ közös megegyezés útján /consensu/
hozza a rendekkel, vagy a főpapokkal és bárókkal csupán, törvényeit.
A király szentesíti, erősíti meg pecsétjével a hozott törvényeket.
4./ Ugyancsak a király rendeli el a hozott törvények nyilvánosságra
hozatalát, ~~az~~ kihirdetését 5./

A király a legfőbb bíró:

Minden ügyben ítél, melyet a törvényes fórumok megtartása után
hozzá fellebbeznek 6./ Dönt a bírói illetékesség kérdésében 7./
Egyenesen személyes jelenléte elé tartoznak a hatalmaskodási ügyek,
8./ erőszakos birtokfoglalások 9./

Ellenőrzi az egyes bírói fórumok kötelességteljesítését és ha
panaszt emel valaki az alantas bírák igazságszolgáltatási eljárása,
mulasztása miatt, a szolgabírák, káptalan, vagy konvent írásos je-
lentése alapján a kérdéses ügyben vagy személyesen, vagy királyi
megbízott útján igazságot szolgáltat 10./ A bűnöst azonban a törvény
ellenére ő sem védheti. Mint a törvény legfőbb őre, még a leghatal-
masabb urakat sem pártfogolhatja, hogy megérdemelt, kiszabott bünte-
tésüket el ne vegyék 11./

A király a legfőbb kegyur:

Ő adományozza az egyházi javadalmakat, ^{s a Nápolyi Királyság parancsai miatt nem engedte, hogy} a pápa és legátusai ilye-

1./Kovachich:Vest.Com.199 1, vagy az 1411.évi decr.bevez, 2./1435.II.
3./
decr.bev.1405.I.decr.bev.stb.4./1405.I.decr és 1435.I.decr befej., 5./
1494.évi decr.befej.Kovachich:Vest.Com.203.1./6./1405.I.decr.8,12.cikk,

adományozhatnak.
neket ~~sem adhatnak~~. Kezében az egyházi vagyon; még a patronátusi joggal bíró egyháziak és világiak sem adományozhatnak egyházi javaknak az ő beleegyezése nélkül.

Föltétlen hatalma ^{t. Kivétel} van az egyház kormányzata felett is. Ugy a pápa, mint a pápai legátusok, valamint más tisztviselők által kiadott iratok, bullák ^{erénytel} érvénytelenek és tilos még kihirdetésük is, ha a király ezek kihirdetésére nem ad előzetesen külön engedélyt. 1./

Viszont a király, mint ~~Király~~ az egyház főkegyura, gonddal örködik az egyházi vagyon felett. A törvény szigorú rendelkezéssel tiltotta, hogy bárki - kir. tisztviselő, ispán, bán, vajda, vagy más valaki - a püspökségeket, apátságokat, prépostságokat, vagy más, királyi kegyuri jog alatt álló egyházakat, azok jövedelmeit, birtokosait, dézsmaikat királyi meghagyás nélkül elfoglalja, vagy azokra magát feltöltván, azokat részben, vagy egészben magának követelje 2./

A király a legfőbb hadur:

Az ő hadkötelezettsége a legnagyobb, mert ő köteles elsősorban megvédeni az országot az ellenséggel szemben, a királyi haderővel. Csak akkor szólíthatja hadba a nemességet, a jobágytelkek szerint kiállított telekkatonaságot, ha a királyi haderő az ország megvédésére nem elégséges 3./

A király a hadsereg fővezére. Akadályoztatása esetében a nádor. A nemesség az ország határán túl csak a király költségén tartozik a

35. oldalról: 9./1435. II. decr. 4. és 5. cikk/ 10./1435. II. decr. 5. cikk/

11./Tmsv. gy, Knauz: i. m. 229. 1./

1./1404. évi pozsonyi decretum/ 2./1435. II. decr. 21. cikk/ 3./1435.

I. decr. 1. cikkely/

Királyt követni 1./

A királyt illeti a szent-korona földjének adományozási joga:

A birtokadományozás azonban csak a köz, vagy állam iránti szolgálattal - justum servitium - jutalma lehet. Epen azért idegenek birtokot, hivatalt nem kaphatnak. Az ilyenek az idegenektől visszavétet-

nek 2./ A törvény másképp is védi a szent korona területét, kimondván, hogy egyházi férfiak: püspökök, apátok stb. három tanuvalló le-
véllal nem szerezhethetnek birtokot, ha a király a dolgot megbízható
férfiak által meg nem vizsgálztatja és magát nem tájékoztatja. Csak
a király, királyné, vagy a királyt helyettesítő bírák kiváltsággle-
velével, amint ez már az 1351.évi decretum XX.cikkelye és utána a
temesvári törvény elrendeli 3./

Zsigmond király pecsétje:

A törvényekben Zsigmondnak csak egy pecsétjéről van szó és ez:
a király függő, hiteles, uj kettős pecsétje, mellyel /munimine pen-
dentis authenticis siggili nostri novi duplicis/ az 1405.évi I. és az
1435.évi I. decretumokat megerősíti. 4./ Más forrásból tudjuk, hogy
mind számbavéve az általa használt pecséteket, Zsigmondnak vagy 12.
féle pecsétje volt. 5./

A király udvara:

A király udvaráról, udvartartásáról nem szólnak a ~~praxéktör-~~
vények. A király székhelye - a dolog természete szerint - ott volt,
ahol a király udvarával tartózkodott.

A törvények a király lakásáról mindössze egyszer tesznek emli-

Ø 1./ Tmsv. gy, Knauz: i. m. 216-17. 1/ 2./ Tmsv. gy, Knauz: i. m. 227-228. 1. / 3./

Tmsv. gy, Knauz: i. m. 225. 1/ 4./ 1405. I. és 1435. I. decr. befejezése. / 5./

V. ö. Knauz: i. m. 212. 1./

tést, midőn az 1435.évi II.decretum bevezetésében felemlítve látjuk, hogy Olasz és Németországban tett utjából visszatérve, Pozsonyban rendezte be Zsigmond első személyes királyi lakását és ide gyűjtötte most össze congregatio generalisra az ország főpapjait, báróit és az egyes vármegyék nemeseit 1./

-A törvényeken kívül azonban más forrásokból ismertes, hogy Zsigmond székhelye, amikor csak az országban tartózkodott, Buda volt. Buda volt már IV.Béla óta a királyi székhely. I.Károly Temesvárt, majd Visegrádot választotta székhelyül, I.Lajos azonban Budára tette át székhelyét, bár még ő is többet tartózkodott visegrádon, mint Budán. Zsigmond Kta azonban a királyi székhely állandóan Buda volt egészen 1526 ig 2./

A király székhelyén volt a királyi udvartartás. Az udvartartást az Ajouk francia mintára újjászervezték és sokkal nagyobb fénnel rendezték be, mint amilyen az Árpádok alatt volt.

Zsigmond is fényes udvart tartott. Bár mindezekből a törvényekben semmi szó sincs és így nem is tartozik e kérdés fejtegetése a tárgyhoz, mégis legalább vázát akarván nyújtani Zsigmond udvartartásának, felemlitem, hogy udvara, a király idegen volta dacára is, megőrizte magyar jellegét.

Az udvartartás élén a főudvarmester /curiae regiae, vel camerae regiae magister/ vagy marschallus curiae/ állott. Alatta állottak mindazok, kik az udvarban akár udvartartási tiszteket teljesítettek, - főasztalnok, főpohárnok, főlovászmester, főajtónálló, főkamarás - vagy

1./ 1435.II.decr.bevezetése, 2./V.ö. Timon Ákos:Magyar Alkotm.és Jog tört. 533-540.1.

annak csak fényét emelték, mint a főtisztviselők, és országos ügyek-^yitélő, a királyi tanács tagjai és a királyi kuria bírái. I-
lenek: a nádor, udvarbíró, kancellár, tárnokmester, bányok, vajdák.
Mindannyian bárók.

Az udvarhoz tartoztak az ország legelőkelőbb emberei közül va-
ló királyi kamarások /cubicularii, vel camerarii regii/. Mint a k
király legmeghittőbb embereinek szabad bejáratuk volt a királyi pa-
lotába.

A királyi udvarhoz tartoztak az udvari ^{lovások} katonák /aulae regiae
milites/. Nem közönséges katonák voltak ezek, hanem nemes vitézek.
Béke idelyén a király testőrségét szolgáltatták, háboruban a király
közvetlen védelmét. Ilyen^x testőr volt Hunyadi János atyja, Vojk
/Vuk/ is. Ezért kapta Hunyad várát. Sőt maga Hunyadi János is kez-
detben mint testőr szolgált és ezért kapta Alberttől a szörényi
bánságot.

Az udvarhoz tartoztak a szintén nemes udvarnokok, /aulae regii,
aulae regiae familiarés/ kik részint az udvarban teljesítettek szol-
gálatot, részint követségben, vagy más megbízatásban jártak. Nem a-
zonosak az Árpádkori udvarnokokkal, akik szabadosak voltak. Külön
/caput aulae familiarum, capitaneus aulicorum/
főnök alatt állottak és külön testületet képeztek.

Az udvarhoz tartoztak a királyi apródok. a feudalizmus kifejlő-
désével meghonosult az apródi nevelés, mely előkészítő iskola volt a
lovagi szolgálatokhoz. Ezek az apródok a király udvarⁱban a lovagi
szolgálatra készültek és csekélyebb szolgálatot végeztek, így pél-

dául lovagjátékoknál mint csatlósok szerepeltek. Nálunk azonban a lovagság oly általánosa, mint Nyugaton nem terjedt el. A lovagi szolgálatra minden nemes alkalmas volt. A nevelés és felavetés is más alapnyugodott, mint Nyugaton.

A királyi udvarhoz tartoztak azok, kik a kir. kápolnában és kir. kancelláriában voltak alkalmazva. Így az udvari titkárok és jegyzők /secretarii et notarii regni/ Voltak köztük már Zsigmond korában világiak is. A jegyzők közé tartoztak az udvari káplánok, /capellani/ kiknek élén a kápolna főnöke /magister capellae regiae/ állott.

A királynénak - amint ez ismeretes - külön udvartartása volt. A királyné maga választotta és nevezte ki udvartartása személyzetét.

A királyi udvarhoz tartoztak a lovagrendek is. Zsigmond alatt már három ilyen lovagrend szerepelt: A Szent-György vitézek rendje /Societas militae Sancti Georgi/ Jelmondatuk: "In veritate iustus sum huic fraternitati societate". Az aransarkanytyus vitézek rendje: /equites aurati/ Mindkettőt I. Károly alapította. Feladatuk volt a király személyének védelme minden veszéllyel szemben és az udvar fényének emelése. Mindkettőhöz a legelőkelőbb urak tartoztak.

A harmadik lovagrendet Zsigmond alapította annak emlékére, hogy legyőzte Tvarkó Sura boszniai árnyékkirályt. Ez volt a sárkány vitézek rendje /societas draconistarum/

Az alapító levélben a király a rend tagjait különös hűségre kötelezte a király és családja iránt, ezenkívül az eretnokség elleni küzdelmet és az igaz hit terjesztését tette a rend tagjai főkötelessé-

gévé, de kötelességévé tette a rend tagjainak azt is, hogy az ország régi szabadságát, jogait megvédjék és azokat ujakkal gyarapítsák. Ebben kidomborodik a rend sajátos magyar jellege is.

A sárkányrend tagjai két osztályt képeztek. Egy szűkebb, zárt osztályt, ez volt a magasabb osztály. Ebben csak huszonnégyen lehettek. Jelvényük volt a keresztről lecsüngő sárkány, mint az eretnokség legyőzője. A kereszt függőleges szárán: "O-
quam miser~~is~~ors est deus," a vízszintes száron: "Iustus et pius" felirással.

A kisebb sárkányrend tagjainak száma korlátlan volt. Jelvénye csak a sárkány. A rend előkelőségét bizonyítja, hogy tagjai csak bárók lehettek és később külföldi fejedelmek is viselték a rendet.

A királyi udvarhoz tartoztak az ott élő tudósok, művészek. Az udvar fényét nagyban emelték az ott gyakran megfordult külföldi fejedelmek, követek, kik nagyobb számban sohasem keresték fel a magyar király udvarát, mint épen Zsigmond korában.

^{et}
Az udvar élére, az udvartartás költségeire világot vetmek azok a fényes udvari ünnepélyek, lovagjátékok, vadászatok, melyeknek színes leírását olvashatjuk az egyes külföldi fejedelmek látogatása alkalmából /Igy pl. Ulászló, lengyel király 1412. évi látogatása alkalmából/

III.

Egyházi társadalom.

Érsekségek, püspökségek, érsekek, püspökök, apátságok, prépostságok, konventek. Az egyházi rend az állam szolgálatában, az egyház hivatása; Zsigmond viszonya a papsághoz. Az 1404.évi pozsonyi decretum-meghozásának oka, a decretum tartalma és jelentősége. Az egyházi vagyon és védelme. Papi javadalmak, dézsma és más egyházi jövedelmek. A dézsma behajtásának módja, a főpapság jövedelmének lefoglalása hadi célokra a temesvári országgyűlésen. Az egyházi bíráskodás. Az egyház szerepe a világi bíráskodásban.

Érsekségek, püspökségek

Zsigmond törvényeiben:

Zsigmond 1405.évi I. és 1435.évi II. decretum záradékában felsorolva látjuk a jelenlevő főpapok neveit. E záradékokból tudomást szerezhetünk egyszersmind az akkori érsekségekről, püspökségekről.

Egy 1405-ben érsekségek: az esztergomi, kalocsai, spalatói, raguzai. Jelen vannak: János esztergomi, András spalatói, András raguzai érsekek. a kalocsai érseki székhelyen. Jelen van Bálint, a római egyház "Sanctae Sabinae" címet viselő presbiter bibornoka és a pécsi egyház kormányzója.

erdélyi,

Püspökségek: a nagyváradi, zágrábi, egri, boszniai, veszprémi,

győri, váci, nyitrai, csanádi. Közülük az egri, veszprémi betöltetlen lévén, jelen vannak: Lukács, nagyváradi, István, erdélyi, Eberhard, zágrábi, János, boszniai, János, győri, ~~Miklós~~ Miklós, váci, Péter, nyitrai, Dózsa barát csanádi püspökök. Üresedésben levőnek mondja a törvény záradéka a szerémi, tragurii, scardonai, tinnini, novii, sebenicci, corbavai/ és zenggi püspöki székeket 1./ Az ok, ismeretes: e területek török, illetve idegen uralom alatt állottak.

Az 1397. évi temesvári országgyűlés végzéseiben látjuk, hogy akkor is Eberhardus volt a zágrábi püspök, mint 1405. ben; az erdélyi püspök 1397. ben Macarius. Mindkettő idegen, de nekik a többi idegenekkel, kiket az országból kitiltottak, nem kell az országot elhagyniuk, ami mutatja népszrűségüket, nagy szolgálataikat, / melek - idegen létükre - az országnak tettek. 2./

Az 1435. évi II. decretum záradékából pedig megtudjuk, hogy ~~sz~~ Zsigmond uralkodásának ~~vége~~ vége felé György volt az esztergomi érsek, hogy a kalocsai és bacsai érsekségek kánonszerűleg egyesültek, érseük János, a spalatói érsek: Dénes.

Püspökségük pedig 1435 ben, tehát 30 év múlva az előbbi felsorolás után, melynek püspökei is jelenvannak: az egri, püspöke: Rozgonyi Péter, az erdélyi, püspöke: Lépes György, a pécsi, püspöke: Henrik, a veszprémi, püspöke: Rozgonyi Simon, a győri, püspök: Kelemen, a nyitrai, püspöke: György, a szerémi, püspöke: Jakab, a boszniai, püspöke: József, a tinnini, püspöke: János, a corbavai, püspök: ~~Vitus~~ Vitus, a zenggi, püspöke: de Domini János. Üresedésben vannak: a

1./ 1405. I. decr. befejezése, 2./ Tmsv. gy. Knauz: i. m. 226-27 l.

jadrai, a váradi, a zágrábi, a váci, a csanádi. Betöltetlenek a sebennicói, novii, tragurii, makáriai, pharai, püspöki székek 1./

Az egyházi rend az állam szolgálatában:

Az egyházra a földön nagy eszmények szolgálata bízott. Ezek szolgálatában az egyház Zsigmond korában is hűségesen sáfárkodott. Sajnos, hogy Zsigmond törvényeiben nem találjuk felnyomait az egyház nemes munkájának, de látjuk a törvények egyes helyein azt a nagy súlyt és fontosságot, mit a magyar főpapság és papság az állam és társadalom életében elfoglalt. Szolgálatának jutalma eleitől kezdve a különleges helyzet, melyet a társadalomban az egyházi rend elfoglalt. A főpapság /praelati/ pedig egyenesen a hűbéres társadalom legelső osztály volt.

"Az mutatja igazán a király bőkezűségét, ha az egyházak úgy vannak ellátva, hogy az Isten tisztelete akadálytalanul működhetik. Nem vész el, mit ilyen kegyes célra fordítunk, mert ilyenkor az ég számár gyűjtünk s gyűjtésünket ott a moly el nem pusztítja, a tölvaj ki nem ássa, el nem rabolja" mondja IV. Béla egyik oklevelében 2./ és szavaiból kiérezhető a középkornak az a tisztelete és elismerése, mellyel az egyházi rendet méltán megtisztelte és munkásságát honorálta.

A magyar főpapságot ott találjuk Zsigmond törvényeiben mindenütt, hol az állam és társadalom nagy kérdéseiről van szó. Ott látjuk a törvényhozásban, ott a királyi kuriában, ott a király személye jelenléte előtt lefolytatott bírói eljárásokban, ott az egyházat a bírászkodás menetében a perbehívástól elkezdve egészen a hitellel le-

velek, okmányok kiadásáig, mint hiteles helyet, hiteles bizony-
ságot.

Ott látjuk a magyar főpapságot a haza védelmében, ott, mi-
dön nagy áldozatot kell hozzon a saját, eddig századok óta so-
hasem bántott jövedelméből, a haza megmentésére. /Ezekről mind-
külön szól a dolgozat az illetékes helyeken/

Az érsekségek, püspökségek nevezett helyeken ~~való~~ felemlítésén kívül csak általánosságban említik a törvények az
apátságokat, prépostságokat, más kegyuri jog alatt álló egyház-
zakat, 1./ az igazságszolgáltatással kapcsolatban kifejtett
munkásságuk során több helyen a káptalanokat, konventeket, val-
lamint szintén általánosságban szólva tiltja el Zsigmond a
kisebb konventeket hiteles okmányok, levelek kiadása jogától,
kimondván, hogy pecsétjüknek ne legyen semmi értéke, amint ezt
az 1351.évi decretumban már I.Lajos elrendelte volt. 2./

A törvények adataiban az egyház életére vonatkozólag ~~adott~~
intézkedéseket találunk még néhány kérdést illetőleg.

Zsigmond viszonya a papsághoz:

Az 1309.ik esztendőben V.Kelemen pápával kezdetét vette az
avignoni pápaság, melyet az egész egyház elismert. Az egység ~~is~~
megmaradt akkor is, mikor V.Orbán 1367.ben visszament Romába,
majd ismét Avignonba tette át székhelyét. Midőn azonban Rómában
VI. Orbánt emelték a ^{a pápai} bibornokok trónra, az avignoni párt pedig
VII.Kelement, bekövetkezett ~~az~~ 1378 ban a nyugati nagy egyház-

szakadás, /1378-1414/ a schisma.

Magyarország, mint a francia politikától, befolyástól független állam az egyházszakadás idején is megmaradt a római pápai szék iránt való engedelmisségben. Zsigmond kortársa, IX. Bonifácius kezdetben támogatta is Zsigmondot a nápolyi párt jelöltje, Nápolyi László trón követelő ellenében. Mikor azonban Zsigmond bátyja, Vencel Cseh király és német-római császár lemondásra akarta bírni IX. Bonifáciust, azért, hogy a francia király szintén elejtve XIII. Benedeket, közös egyházfőt lehessen választani, ez időtől kezdve a római IX. Bonifácius mindent elkövetett úgy Zsigmond, mint Vencel megbuktatására, miután Vencel arra hivatkozott, hogy e kérdésben öccse is egyetért vele.

A pápai befolyás hatása alatt töreént, hogy Vencelt a német választók 1410-ben csakugyan meg is fosztották a német-római császári méltóságtól, a palzi Ruprechtet ültetve helyébe a trónra. Zsigmond ellen pedig Magyarországon lépett fel a pápa, határozottan Nápolyi László pártjára állván. Maga a primás vezette, pápai befolyásra, az ellenzék.

Mikor Nápolyi László Zágrábban 1403-ban kikötött, a pápa legátust adott melléje. A légatus a Zsigmondhoz hű főpapokat látette és a Nápolyi pártjához tartozókat tette helyükbe. A papság mindeütt Nápolyi László mellett foglalt állást. Zsigmondnak azonban trónját sikerült megvédenie.

Ebből a helyzetből származott Zsigmond törvényhozásának egyik fontos emléke. 1./

Már az 1397.évi temesvári országgyűlés kikelt az u.n.bullás papok ellen, /Bullati/ értvén alattuk azokat, kik Rómában nyert felhatalmazás alapján valamely egyházi javadalomra tartottak igényt, vagy pedig ellenfeleiket, a velük való pereik esetén, a hazai törvények mellőzésével Rómába idézték, az onnan nyert felhatalmazás alapján.

Ezek ellen szól a temesvári országgyűlés, midőn kimondja, hogy a bullás papok egyházi javadalmakat csak úgy kaphatnak, ha azokat maguk az egyházak ruházzák rájuk a patrónusok által.

~~IX/12./~~

A~~X~~ Nápolyi László trónfoglalási kísérlete idején pedig, már 1303.augusztus 9.én rendeletileg tiltotta el Zsigmond a pápai kamarának járó egyházi adókat úgy Magyar, mint Csehországban, egystersmind eltiltotta azt is, hogy alattvallói a pápai széktől, vagy a pápa legátusaitól bármely ügyben rendelkezéseket fogadjanak el. 3./

Ilyen előzmények után adta ki 1404.év husvétján, Pozsonyban hozott nevezetes törvényét, 3./ mely az 1403.évi augusztus 9.ediki rendeletének mintegy kiegészítése. Hivatkozik is reá a törvény: "quem admodum iam pridem factum et dispositum fuisse voluimus" 4./

A pápához való viszonyát a király egészen politikai szempontból ítéli meg; báróival és nemeseivel kárhoztatja "az engedelmes-ség átkás kötelességét"/nefarium illi obedientiae debitum/ 5./

Felmondja tehát az engedelmességet IX.Bonifác pápának, kit

1./ Tmév.gy, Knauz:i.m.230 l. 3./Szilágyi:A magyar nemz.tört.III. 416.l. 3./Kovachich:Vest.Com.199-203 l. 4./Ugyanő 201 l. 5./U. 6 202. l,

minden baj okozójának tart; a római szent szék és annak szolgálatában álló papok ellen szigorú rendeletet ad ki, őket téve felelőssé a lezajlott forradalom minden bajáért, háboruságáért.

Azért a törvény bevezetésében felemlítvén azokat a bajokat, visszaéléseket, melyek a letűnt forradalom idején az országlakókat, a bullás papok miatt, érték, melyeknek megszüntetéseért az országlakók a királytól "suplicantes nostro culmini et humiliter devote" kérték, a szent korona egész hatalmát képviselő bárók, előkelők, nemések tanácsával, érett megfontolás után a pápát és legatusait eltiltja az egyházi javadalmak adományozása jogától; az 1397. évi temesvári gűlés rend^{ak}elkezésével szemben megtiltja, hogy a patronátusi joggal bíró egyházi és világiak a király beleegyezése nélkül egyházi javadalmakat adományozhassanak.

Eltiltja és előre érvényteleneknek nyilvánítja, megtiltva kiküldetésüket a pápa, bibornokok, pápai követek és más egyházi tisztviselők által kiadott, vagy kiadandó bullák~~nak~~, iratokat, akár a javadalmak betöltésére, akár peres ügyekre, akár bármely más ügyre vonatkoz^{lyt}nak, ha a király ezek kihirdetésére nem ad előzetesen külön engedélyt.

1./ Aki ez ellen vét, mint hűtlen fő és jószágvesztéssel bünhődik.

Megszorítja tehát a pápaság befolyását a magyar egyház ügyeire és ráteszi kezét az egyházi vagyoni^{ra}. Teszi pedig ezt tisztán politikai okokból azért, hogy IX. Bonifácius pápán, kitől azért mégsem szakad el és nem csatlakozik az ellenpápához: a spanyol XIII. Benedekhez, boszszut álljon.

1. / ~~Magyarország törvénygyűjteményének kézikönyve 235. o.~~

Zsigmond ezen törvénye mélyreható változás~~ok~~ ~~csiréit~~ ~~rejtette~~ csiréit rejtette magában: a pápa hatáskörét a magyar egyház ügyeiben megszakította és a királyi hatalmat állította helyére a legfőbb kegyuri és ellenőrzési jog ilyen kiterjesztése által. A magyar egyház 1404 előtti szabadságát nem is nyerte többé vissza.

Az idők változtával azonban, midőn nem volt szükséges a törvény oly szigorú végrehajtása, a "placetum regium" ilyen alkalmazása elmaradt. Zsigmond után először Mária Thérézia, /1768/ utána II. József /1781/ újították meg a placetum regiumot, anélkül, hogy csak hivatkoztak volna is Zsigmond törvényére. Alattuk már csak a királyi legfőbb felügyeleti jognak /ius supremæ inspectionis/ volt törvényük a gyakorlása. Ilyen megszorított alakban alkalmazta Zsigmond ~~törvényét~~ törvényét Magyarország utóljára 1870 ben, a pápai, csalhatatlanságnak /infallibilitas/ a vatikáni zsinaton való kimondása után. 1./

Zsigmondot a politika és nem más szempontok vezették ismerttetett ^{atal} törvénye meghoz~~ás~~ában. Világosan mutatja ezt egyebek mellett ez a ~~l~~ lankadatlan nagy buzgósága is, melyet, mint később német-római császár az egyház egységének helyreállítása körül kifejtett, amint ez a középkor történetéből ismeretes.

Az egyházi vagyon védelme:

Zsigmond törvényeiből a törvények szüksézsavusága mellett is latható, hogy a király, mint az egyház főkegyura, milyen gonddal kell örködjen az egyházi vagyon felett.

A temesvári országgyűlés kimondotta, hogy a király sem egyházi, sem ^{világi} királyi méltóságot idegeneknek nem adhat. 1./ Majd szigorú rendelkezéssel tiltja el mindenkinek, - ki tisztviselő, ispán, bán, vajda, vagy bárki más - hogy a püspökségeket, apátságokat, prépostságokat, vagy más királyi kegyuri jogok alatt álló egyházakat, azok területét, dézsmáit, birtokait, külön királyi meghagyás nélkül elfoglalja, vagy magát azokra részben, vagy egészben feltölja. 2./

A dézsma és más papi jövedelmek:

Zsigmond törvényhozésában találunk intézkedéseket a papi javadalmakra vonatkozólag is. Így a temesvári országgyűlés 1351.évi decretuma VI.cikkelyének átirásában kimondja, hogy az összes jobbágyságok /a fallal bekerített városokat kivéve/ egy felől kilencedet fizetnek úgy a király, királyné, mint a nemesek birtikán. A főpapok és azon egyházi férfiak másfelől, azok t.i. akiknek jbbágyságok vannak, először a tizedet, aztán a kilencedet szedjék be. Ha valaki a rendelet ellenére, a termények beszedése körül másképp jár el, az ilyen nemes vagy pap birtokán a kilencedet minden leszállítás és engedés nélkül a király a saját javára foja behajtani. A folyóvizi halászatnak azonban egyharmada, a tavaknak fele illesse a földesurat. 3./

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.227.1/,2./1435.II.decr.21.cikk, 3./Tmsv.gy,
Knauz:i.m.222.1,

Viszont, hogy a püspökök ~~xxxxxxxxxx~~ a nemesek jószágain való tizedből ~~nam~~ kötelesek a király lovainak adni és az ő népük nem köteles a tizedet a király jószágaira hordani 1./

A dézsmaszedésre a törvény kimondja, hogy a dézsmakirovók /decimatores decimarum/ a képeket, vagyis a gabonarakásokat ne a saját becslésük és belátásuk szerint róják meg; a dézsmát fizető gazdának éskü alatt kell bevallani, /tacto dominicae crucis signo/ hogy mekkora ^{nyugi} ~~ra~~ ~~képe~~ ~~volta~~ ~~k~~ abban az évben és ezzel a kirovóknak meg kell elégedniök 2./

A dézsmáló a hátralékos dézsmát a megyei ispán, vagy alispán segítségével, be nem szedheti, hanem csak egyházi fenyték útján, mit ká nonszerű megintés előzzön meg. Ha a rendelet ellenére valamely szabálytalanságot, vagy erőszakosságot akarnának a dézsma kivetői, vagy behajtói /exactores/ elkövetni, az illető megye ispánja és szolgabírái ezt ne engedjék, hanem úgy a kamaranyereség, mint a dézsma kivetői és behajtói e decretumot és ennek minden határozatát szigoruan tartsák meg és az adózásra kötelezetteket ezen decretumban foglalt mértéken felül meg ne rójják.

Hogy milyen gondot fordít a törvényhozás ezeknek betartására, mutatja, hogy még azt is elrendelte, hogy fennti rendeletet körülhordozzák és az, illetékesek a bemutatónak szolgáltatassák vissza 3./

A temesvári országgyűlés kimondotta, hogy az egyházi férfiak jövedelmük felét, míg a jelen háboruk tartanak, az ország védelme

1./Tmsv.gy, Knauz i.m. 219 l. 2./1411. decr. 5 cikk, 3./ 1411. decr. 6.cikk,

céljaira kötelesek adni. Az így kapott, illetve lefoglalt egyházi javadalom más círa, mint a honbédelem nem fordítható.

Az aranybulla XX. cikkelye ellenére, /a temesvári törvény tévesen mondja I.Lajos törvényének!/ mely kimondja, hogy a tized terményben fizetendő, a temesvári törvény intézkedése szerint a háboru végén a tized pénzben szedhető. A háboru végével a régi szabadság visszaáll. A tized felét nem az egyházi, hanem azon férfiaknak kell beszedéltatni, kiket a király az egyházi férfiak mellé, a tized beszedésére a bárókkal és nemesekkel kiküld. Ezek a világi emberek egy-egy szolgabíró - segédkeznek az egyházaknak a tized beszedésében; csak az ő közreműködésükkel történhetik a tizedszedés.

Jobbágytalan, birtoktalan nemesek, kiknek nincs gabonájuk, borkuk, nem nemes szolgák, nem fizetnek tizedet 1./

Más pápi jövedelmekről is olvasunk Zsigmond törvényeiben. Így a hiteles bizonyosságok^ual való kiszállásoknál a káptalani, vagy konventi kiküldött napjára két garast kap, ha a nemesek az illető^{a saját} lován, egy garast, ha a ^{maguk}saját lován~~on~~ vitték ki. 2./ Későbbi rendelkezés szerint azonban a káptalani, vagy konventi kiküldöttnak tizenkét dénárr^(2 garas) jár naponta a saját, szolgálai lovai élelmezésén kívül 3./ Kilenced, vagy tized illeti ~~az~~ meg az egyházakat, az elhelyezésre okot szolgáltató fél kárára, azokból a pénzekből, melyeket a felek egyenetlenkedése következtében helyeztek el sekrestyájukban, vagy letéti helyiségükben. 4./ A megállapított taxa szerint díjaztatnak a hite-

1./ 1435.II.decr.10 cikk, 2./Tmsv.gy, Knauz:i.m. 236 l, 3./ Tmsv: gy, Knauz:i.m. 220 l, 4./1405.I.decr.14 és 1405.II.decr.12.cikk, 5./ Tmsv.gy, Knauz: i.m. 220.l,

les okmányok, levelek kiállítása fejében 1./

Azonban a papok a megállapított taxán kívül kollektákat nem szedhetnek és a főesperesek évente csak egyszer szállhatnak ki az egyes papokhoz és egyházakhoz 2./

A főesperesek olyan ember eltemetéséért, kit valaki meggyilkolt, külön díjat nem szedhetnek. 3./

Más intézkedéseket az egyházi javadalmakra ~~nyí~~ és papi jövedelmekre ~~nyí~~ vonatkozólag nem találunk Zsigmond törvényeiben.

Az egyházi biráskodás:

A törvényekben nem találjuk meg az egyházi biráskodás szabályozását, nem annak egyes forumait. Az adatok csak arról beszélnek, hogy egyházi bíró csak egyházi ügyekben ítélkezhetik 4./

Ha a főpapok, vagy más egyházi férfiak valamely nemes ellen, valamelyik bíró előtt perrel lépnek fel, a per folyamata alatt a király tudta nélkül az illető nemest egyházi tilalommal nem sújthatják, sem pedig - amint ez régebb szokásban volt - egyházi átkot kimondó ítéletet közzé nem tehetnek. Ha a per folyamán nevezett főpapokat elmarasztalják, olyan büntetésben legyen részük, amilyen el ellenfelüket sújtani akarták 5./ /1351.decr.1.cikk/

Bűnök, visszaélések esetén ép úgy elvették az egyháziak is büntetésüket, mint mások. Ha valaki a főpapok és általában az egyházi férfiak közül hatalmaskodásban, hamis oklevelek előmutatásában, patvarkodásban, hamis tanuskodásban, vagy más igazságtalanságban

1./ 1435.II.decr.10 cikk, 2./ Tmsv.gy, Knauz:i.m.236.1, 3./ Tmsv.gy, Knauz:i.m. 220.1, 4./ 1405.I.decr.14 és 1405.II.decr.12.cikk, 5./ Tmsv.gy, Knauz:i.m.221.1,

lanságban bűnösnek találtatva elítéltetik, az ilyet a király nem támogathatja, hanem ellenfelének a nádor által igazságot szolgáltat 1./

Az egyháziak senkit se vesznek interdictum, vagy excommunicatio alá, ne panaszoljanak be senkit az apostoli székek. Aki ez ellen tesz, a király és bárók mostani levele erejével marasztaltassék el.

2./ Az egyházi férfiak: püspökök, apátok stb. három tanuvalló levéllel nem szerezhethnek birtokot, ha a királyi felség / maiestas / a dolgot megbízható férfiak által meg nem vizsgálthatta. Csak a királynak, királynénak, vagy királyt helyettesítő biráknak kiváltságleveleivel. 3./ 1351.XX. tcikk/

- Az egyház szerepe a világi biráskodásban:

A törvényben meghatározott, fontos, nem mellőzhető szerepe volt az egyháznak a világi biráskodásban, 4./ amiről e dolgozat végén a "Biráskodás" című viselő fejezetben részletesen lesz szó. Azon egyházi férfi, ki tisztében hamisan jár el, javadalma elvesztésével és örökös fogsággal bünhődött.

1./ Tmsv.gy, Knauz: i.m. 229.1, 2./ Tmsv.gy, Knauz: i.m. 236.1, 3./ Tmsv.gy, Knauz: i.m. 225.1, 4./ 1435.II.5,8,9,10 cikk, Tmsv.gy, Knauz: i.m. 225-226.1,

IV.

VILÁGI TÁRSADALOM.

A fő és köznemesi rend kialakulása az Árpádkorban. A világi társadalom rendje Zsigmond idejében. I: Főrendek /barones, p/ proceres/ Kiváltságaik, címeik, a legtekintélyesebb főurak Zsigmon törvényeiben, főuri méltóságok, a törvény a bárókat is kötelezi, terheik, kötelességeik.

II: Köznemesek /nobiles, milites, servientes/ Eredetük, címük, nevük. Jogilag egyenlők a bárókkal, de gazdaságilag és ennek következtében társadalmilag és politikailag nagy a különbség köztük. Nemesi kiváltságok. Nobiles az állam életében Eletti nobiles. Nobiles a megyékben. Nobiles a hadseregben. Nemesi osztályok a nobiles rendjén belül: taxás nemesek, predalisták, ármálisták.

III: Városi /polgári/ rend. A városok nagyobb jelentőségre való emelkedésének kezdete. A városok jelentőségének felismerése, a városok támogatása az Anjouk és Zsigmond által. A városos rendiségének kérdése. A városok a törvényhozásban. A városi polgárok terhei Zsigmond törvényeiben, a városi bírászkodás.

Rendeken kívül állók: A jobbágyok /jobbagiones, villani, rustici, coloni/ Nevük, eredetük, helyzetük, a jobbágyok terhei, a jobbágyok szabad költözködése, a földesuri bíróság. Miből látható a legjobban a Zsigmond korabeli jobbágyság helyzete? Zsig-

mond kora társadalmának főváza?

Az Anjouk és Zsigmond korában alakult ki Magyarországon a feudális rendi társadalom, melyen nyugodott a magyar állam 1848 ig.

Az alapokat hozzá már az Árpádkor lerakta. Szent István és utódai alatt egészen II. Andráskoráig azonban még nincsenek szoros értelemben vett rendek. A rendiség kialakulása II. Andráskorában kezdődik. Ezen korig a társadalomnak két nagy osztálya van: szabadok /liberi/ és szolgák /servi/.

A szolgák azok, akik helyhez vannak kötve; ezek lehetnek vagy rabszolgák, /veri servi, mancipii/ vagy lehetnek szabadosok, /libertini, serviciales, condicionarii/ kik szintén helyhez vannak kötve annyiban tehát szintén szolgák, de szabadok annyiban, hogy az uruktól kapott földet, a használt földért teljesítendő polgári, vagy katonai szolgálatért a maguk számára művelik, azon a maguk és családjuk számára dolgoznak.

A föld használatáért az urak kikötött ajándékokat adnak és aránylag kevés szolgálatot teljesíthetnek. A követelt szolgálat különböző lehet, lehet a földművelés, ipar körébe vágó, lehet az ur háza körüli szolgálat, lehet fegyveres, midőn az illető libertinus, mint fegyveres vitéz, várőr, /ministri/ vagy egyenesen mint tiszti szolgálat /ministri maiores/ Vagy 50 féle ilyen szabados szolgáló osztály ismeretes az Árpádkorból.

A másik osztály: a szabadok osztálya. Szabad az, aki nincs helyhez kötve., aki szabadon költözködhetik. Ezek ismét lehetnek: vagy közszabadok, /liberi vulgares/vagy földesuri, főtishti rangú, kiváló nemhez tartozó egyének /nobiles/. Nevük: seniores.

A közszabadok vagy saját földjüket művelik, vagy a más földjét művelő haszonbérlők. Utóbbi esetben néhány dénár irtásdíjat fizetnek a föld használatáért, vagy katonai szolgálatot teljesítenek érte, mely esetben a földet feudum képen kapják. Így lehetnek tehát a földesur vitézei, /miles/ tisztjei, jobbágysai, vagy bérleti /colonos liber, hospes/. Amíg szolgálataikat teljesítik, vagy a követelt irtásdíjat fizetik, haszonélvezetre kapott földjeikről el nem üzhetők.

Azok, akiknek örökölt, vagy szerzett tulajdonu birtokaik vannak, akik ezen szabadosokat, szolgálakat, ~~XXXX~~ sőt közszabadokat képesek tartani, azok a nagybirtokos szabadok /seniores/. Közülük kerülnek ki a palota-ispánok, várispánok, királyi főtisztok /principes/.

Az első királyi főtisztok ^{Kor} azonban náluk hadifogoly eredetű, szolga állapotú ^{vagy rab} idegenek /bajor, sváb, olasz/ voltak. A később helyükbe lépő magyar főtisztok nagy kiterjedésű adománybirtokokra tettek szert szolgálataik és érdemeik jutalmául, régi szőlőbirtokaik mellett.

Kálmán király már szükségét érzte, hogy a nyugat-europai hűbéreszmét, a magyar királyok közül elsőképen, Magyarországra befogadja, midőn I. decretuma 20. cikkelyében kimondja, hogy a

Szent István által adományozott birtokon minden utód szabadon örökölhet, de az utódai által adományozott birtokok hűbérjellegűek, csak a fiura, vagy férfi testvérre szállhatnak, vagy visszaszálnak a királyra.

A Szent István féle királyság első restaurációját tehát Kálmán kísérelte meg feudális továbbképzéssel, de utódai az eszmét félretették. A II. restauráció II. András alatt éppen a feudalizmus ellen történt, de a gátárveszedelem és a nyomába beállott változás, a védelem szükségessége éppen a feudalizmust szilárdította meg. Ebből a helyzetből született meg a főúri /barones/ és nemesi /nobiles/ rend kialakulása.

II. András korában kezdődött a királyi főúrsztek öröklődő nagybirtoka. II. András király a már III. Béla óta versengő főúrsztek nagy birtokok adományozásával igyekezett magának lekötöni. A főúrsztek közül így igen sokan ^{meg}elgazdagodtak, mások a királyi kincstárral együtt, nagyon elszegényedtek. Másrészt az ^{mel}elgazdagodott, elhatalmasodott főúrsztek elnyomták a királyi váröföldéken élő szabados és szabadtelepes vitézeket: a servienteseket, kik valóságos sociális forradalmat kezdettek elnyomóik ellen.

Küzdelmük eredménye az aranybulla kiadása lett /1222/, melyben a király visszaállítja a servientesek Szent Istvántól kapott szabadságát, midőn a servienteseket szabad, hűbéres elemeknek ismeri el. Felszabadítja őket a nobilis főúrsztek hatósága alól, megígéri, hogy megakadályozza azok elhatalmasodását, az izmaelita, zsidó bérlők visszaéléseit, a servientesek gyűlésének ellenőrzése mellett. Ez a köz-

pontja az aranybullának. Ezek mellett más dolgokat is rendel a királyság, nobilek, jobbágyok javára, vagy ellenük, az ország jól-felfogott érdeke szerint.

Az aranybullát nem a magyar nemesség vitta ki az alkotmánytípró király ellen, amint ez a köztudatban általában - bár tévesen - él, hanem a serviensek a nobilek ellen és így az aranybulla nem egy alkotmánybiztosító levél, hanem egy magánjogi szabadító levél.

Az aranybullát II.András király csakhamar visszavonta, de 1231. ben újra kiadta, végre azonban nem hajtotta.

A serviensek szabadságmozgalma másokat is vont maga után. /árpási besenyők, deáki rend, pannonhalmi apátság udvarnokai, Erdély déli részén letelepedett németek/ mozgalmai/ Ezekkel megkezdődtek az autonomiák, ugyanebben az időben vette kezdetét a szabadosok terhének egységesítése.

IV.Béla küzdött az elhatalmasodott urak ellen, az eladományozott birtokokat visszavette, de másfelől akaratlanul is a feudalizmust is erősítette, midőn a tatárok elleni védelem szempontjából megengedte, az eddigi ⁷² két királyi vár mellé. Az ezek tartásával és velük baderiumtartással, nagyobb földesuri hatalommal felruházott urak urak, papok, városok igaz, hogy egyfelől védelmet ígértek a tatárok ellen, de másfelől az így egyre jobban erősödő feudalizmus a maga magánváraival, hadaival, kiváltságaival, épen magától a királytól kapott hűbéres birtokaival, elnyomta a kisbirtokosokat, kiket a bárók - a nobilek 1231.től használják

- e nevet - a maguk szolgálatába fogadták hajtottak.

- Másfelől azonban a király támogatta a servienseket, sokat emelt közülük a szabad serviensek hűbéres lovagosztályába. Ilyen szabadításokkal, melyek köznemességet jelentettek számukra - mégha a nobilis cím adományozás el is maradt, bár a szabadítások rendszerint a nobilis címmel jártak - nagyon növekedett a serviensek száma. Épen ebben az időtájban /^{1260 k.} 1261/ kezdődött a serviensek nobilis címe, kik elnyerték tehát a régi királyi főtisztok címét, midőn ők már az aranybulla második kiadása korától kezdve a bárói címet vették fel. A servienseket 1267-ben már, mint "Magyarország összes nemesei, kiket servienseknek mondanak" tartottak gyűlést Esztergomban.

- Így történt, hogy bár nagyra nőtt a birtokárisztokrácia, mert II. András ellen Béla, mint ifjabb király, IV. Béla ellen fia, István nagyra növelték hatalmát pártoskodásukkal, adományaikkal, az aranybulla három kiadása /1222, 1231, 1267/ /az aranybulla negyedik kiadása 1290-ben/ a serviensek szabadságának biztosításával védelmézté őket és így megszilárdult a főúri és nemesi rend. /1261/

- Ugyancsak IV. Béla korában, a főúri és nemesi rend tömörülése idején, a szabad osztályok urbéri terheit is kezdték egységesíteni, írásba foglalni, enyhíteni, mire az Árpádkor végére az összes szabad telepesek és szabados szolgák jobbágy néven egybeolvadtak.

- Ezen időre, az Árpádkor végére azonban már a bárók, vagy nagybirtokos birtokárisztokrácia nyomta alá egészen a bélyegét. Az a birtokárisztokrácia, melyet maguk a királyok teremtetek, mellyel

III. Andrásnak az utolsó Árpádnak már nagy küzdelmet kellett megvívnia, de sikertelenül, mert a királyi hatalom elgyengült, mivel hatalmassá tette báróit, főtisztjeit a nagybirtokokkal. 1./ Ez az egész fejlődéstörténet Dr. Erdélyi László: Árpádkor című munkája alapján/

Az Anjouk letörték a régi nagybirtoks árisztokráciát, de ujat emeltek helyébe, mert másképp nem bírtak a réggel.

Ha I. Károly volt az, aki megsemmisítette a régi birtokárisztokráciát és fiával, I. Lajossal együtt ujat állított helyébe, Zsigmond volt az, aki az ujat szentesítette.

Az Anjouk alatt kezdődött nálunk igazán a hűbériség, de nem a nyugati mintára készült magánjogi, hanem egészen közjogi felfogással.

A hűbériség alapja nálunk is a föld volt. Miután ezt nem tudták az Anjouk kivenni azok kezéből, akik ezt a hatalmukba kerítették, illetve mert oda kellett adniok azoknak, kiknek segítségével a régi birtokárisztokráciát levertek, legalább biztosítani kellett a földet (az állam) számára. Ez történt I. Lajos 1351. évi ősiségi törvényében. Kevesebb szóval nagyobb jelentőségű dolgot alig mondottak ki valaha. Ezen alapult a magyar alkotmány félezer éven át, jogi és gazdasági vonatkozásaiban. II. András aranybullája IV. cikkelyével szemben többé nincs szabad rendelkezésű birtok. A leánynegyed megmarad, de a szabad rendelkezésű birtokból kötött birtok lett, kötött a nemzetség és a szent korona irányában.

A tulajdonos nem rendelkezik birtokával szabadon, mert az nem

1./ Lásd Dr. Erdélyi László: Árpádkor 94-98, 173-176, 185-224, 230-336, 245-250, 258-259 lapjait.

az övé, hanem mindazoké, akik vele közös őstől származtak. Innen van neve is: avicitas. Fiuutódok nemléte esetén a nemesi, birtok átszáll az oldalrokonokra, mindaddig, míg a nemzetségnek egyetlen férfi tagja él, ha pedig a nemzetség kihal, a birtok a szent koronára száll, mely esetleg fiusítja az elhalt nemes leányát, hogy tovább örökölhessen, esetleg tovább adományozza a birtokot. Tehát minden birtok adománybirtok, feudum. Mindenik tulajdonosa a szent korona /radix omnium possessionum/ Az ország földje feudumképen, haszonélvezetre, zsold helyett adott tulajdona azoknak, akik azt meg^{védelmez}áruzzák.

Mindenki tehát csak az állammal, illetve az azt személyesítő királlyal, vagy ami egyértelmű ezzel, a szent koronával van hűbéri kötelezettségben.

Míg nyugaton a hűbériség magánjogi felfogása a hűbéri kötelékek hosszú sorozatát hozta létre: hűbérur, vazallus, vavassor, vavassimus - addig nálunk, a hűbériség közjogi felfogása mellett, alig van közvetett hűbéres, de azért van, a predalis nemesség, egyházi és világi részen egyaránt. 1./

A feudális rendi társadalom kialakulása/1301-1526/ ezen alapon indult meg, illetve nyugodott. A Szent-koronától származik minden birtok. Akinek közvetlenül a szent koronától származó birtoka van, az tagja az egész állam testét jelképez, szent koronának /membrum sacrae regni coronae/ A szent korona testének egyes részétit hűbéri kötelezettség mellett csak azok bírhatják teljes haszonélvezeti joggal, kik a birtokot közvetlenül a szent koronától kapták. I-

lyen birtok: a főpapság, főnemesség és köznemesség birtoka. Ezen birtokok birtokosai, mint a szent korona tagjai, részt vesznek a szent korona jogaiban, közhatalom gyakorlásában és csak a királlyal szemben vannak hűbéri kötelezettségben.

A szent korona egész teste/totum corpus sacrae regni coronae/ csak a három országos rend gyűlésén, a rendi gyűlésen van jelen, épen azért csak a rendi gyűlés hozhat érvényes törvényeket, ahol a fő és a tagok, tehát az egész ~~test~~ jelen van.

Akik nem egyenként, hanem csak testületileg származtatják birtokaikat a szent koronától, /városok/ azoknak csekélyebb a rendi állása. Aki pedig egyáltalában nem a szent koronától nyeri birtokát, az nem tartozik annak hatósága alá ~~sem~~ közvetlenül /jobbágy, zsel-lér/.

A király, mint a szent korona viselője a szent korona jogait gyakorolja és nem magántermészetű jogokat gyakorol. A birtokokat a szent korona jogán adja, az adományozást nem magán, hanem csakis közjogi hatalmából kifolyólag gyakorolja. Épen azért az adománnyal nem magánjogi, hanem csakis közjogi, a szent korona iránt tartozó kötelességek járnak. Ebben áll a nagy különbség a magyar nemesi és a nyugati hűbérbirtok között.

Mindenkinek birtoka és ezzel járó kötelessége határozza meg rendbéli állását. Eszerint a következő rendekkel találkozunk Zsigmond korában és törvényeiben: főpapok, főúri, nemesi, polgári rend.

Ezt az egész fejtegetést a dolgok, a fejlődés mehet világos

áttekinthetése szempontjából gondoltam idetartozónak.

Most pedig a törvényekhez térve vissza, lássuk, hogy mit találhatunk azokban a világi társadalom rendjére vonatkozólag?

I. Főuri rend / barones, proceres / :

Az első rend, a főuri rend a világi társadalomban. A főuri rend neve Zsigmond törvényeiben: barones, proceres, 1./ ők a hűbéres világi társadalom első rendje. Mint legnagyobb kiterjedésű birtokok urai, a legnagyobb jogok hordozói és egyszersmind a legnagyobb kötelességek teljesítői személyükben és jobbágaik útján. Kiváltságaik: Ott találjuk őket a törvényhozásban. Nélkülük nem hoz a király törvényt. Még azok a decretumok is, melyek a fennálló alkotmány értelmében valóságos törvényeknek nem mondhatók, 2./ még azok is a főpapok és bárók hozzájárulásával keletkeztek.

Cimük:

Az 1405.I. és az 1435.II. decretum befejezésében láthatóan "magnificus" nagyságos; az 1435.évi II. decretum befejezése egyedül Cillei Hermannt a király apósát tekintetes /spectabilis/ és nagyságosnak /magnificus/ mondja. Ők a főtisztviselők - nádor, udvarbíró, vajda, bán, tárnokmester, ajtónálló, udvarmester, asztalnok, pohárnok, lovászmester, vármegyei ispán, - viselői.

A legtekintélyesebb főurak Zsigmond törvényeiben:

Előkelőségük jele, hogy a decretumok záradékaiban nevük felsoroltatik, a főpapok után. Emellett két záradékból látjuk az országakori legelőkelőbb fórumait. Látjuk, hogy 1405-ben Gara Miklós volt a

1./1405.I, 1405.II, 1411. decr, 1435.II. decr. bevezetése, 1397. tmsv. gy, 1404 pozsonyi decr. bevezetése stb. 2./Lásd e dolgozat bevezetését.

nádor, az erdélyi vajdák: János és Jakab, az udvarbiró: néhai Kónya bán fia, Frank, palmáciának és Horvátországnak, valamint egész Szlavóniának bánjai: Besenyey Pál és Petthy Pál, a macsói bán: Maróthi János, a tárnokmester: Newnai Erewel Miklós, ki egyuttal Pozsega ispánja is, az ajtónálló: Simon, néhai Kónya bán másik fia, az asztalnok: Deis Márton, a pohárnok: Thary Lőrinc, a lovászmester: Cheh Péter, a pozsonyi ispán: Wetaw Szaniszló. Látjuk, hogy a szörényi bánság 1405. ben betöltetlen.

Harminc év múlva, 1435. ben Palóci Mátyás nádor, Szlavonország bánja: Cillei Hermann, Zagoriá grófja, az udvarbiró: Báthori István, az erdélyi vajda: Csák László, Zenggnak és Modrusnak ispánjai Horvátországban: Wégle János és István, macsói bánok: Gara Dezső és László, a szörényi bán: Radnics Miklós, a tárnokmester: Rozgonyi János, az ajtónálló: Marcali Miklós, és fia: Imre, az asztalnok: Perényi János, és István, a pohárnok: Návai, Kompoth Pál és János, a lovászmester: Hedervári Lőrinc, a pozsonyi ispánok: Rozgonyi István és György.

Főuri méltóságok:

A bárók, mint a főtisztségek viselői, tagjai a királyi kuria bíróságának. Jelenlétükben itél a király a személyéhez fellebbezett, vagy a törvény szerint hivatalból odautalt perekben.

A temesvári országgyűlés kimondja, hogy azok ügyében, kik a király személyes jelenléte elé idéztettek, más ne, csak a főpapok és bárók ítélkezheszenek.

és bárók ~~illetékess~~ itélkezhessenek. Az ilyen ítéletekről szóló iratok a király pecsétje alatt adassanak ki. Az idézésnek, kihirdetések ne más terminusra, hanem mindég oktavára történjenek. 1./

Ugyancsak a temesvári országgyűlés kimondja, hogy az országglákok ügyeinek megvizsgálása az oktavás törvényszékeken történjék és ezekre a király 3-4 főpapot és bárót küldjön ki. 2./

A bárók, ép. úgy mint a többi nemesek, bírái jobbágyaiknak és elsőfokulag tárgyalják bárkinek a jobbágyok elleni panaszát /Lásd a dolgozat végén a biráskodás című részt!/
A törvény a bárókat is kötelezi:

Mindezen kiváltságos helyzetük dacára az ország törvényei alá esnek. Ha valaki közülük hatalmaskodásban, hamis oklevelek felmutatásában, patvarkodásban, hamis tanuskodásban stb. elmarasztaltatik, még a király sem támogathatja az illetőt, hanem ellenfelének a nádor által igazságot szolgáltat 3./

Törvény rendeli el az aranybulla átirásában, hogy a nádor, udvarbíró, bánok, ispánok, kik királyi tisztséget viselnek, valamint bármily rendű emberek, kiknek tisztükhöz illő minőségük nincs, tiszttől az ország színe előtt fosztassanak meg és az általuk elvett javak az illetők részére adassanak vissza. 4./

Az ispánok csak ispánságuk jogával élhetnek 5./ Csak a nádor, bán, király és királyné udvarbírája viselhetnek két tisztséget 6./

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.233 l, 2./Ugyanő,ugyanott, 3./Tmsv.gy,Knauz:i.m.299 l, 4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.218 l,5./Tmsv.gy,Knauz:i.m.219 l, 6./Ugyanő,ugyanott.

A bárók terhei, kötelességei:

Méltóságaik, kiváltságaik mellett terheik is vannak: A lucrum camerae fizetése, katonáskodás egyfelől személyesen, másfelől jobbágyaik száma szerint kiállított telekkatonaság kiállítási kötelezettsége útján. /1 a hadügyben!/

II. Köznemesek /nobiles, milites, servintes/ eredetük, címük, nevük:

Ezek a kisebb birtokos nemesek. Azok utódai, kik 1256 körül veszik fel a nobilis nevet. Addig servienseknek hívják őket, mely név a nobilis mellett továbbra is használatban maradt az Árpád-korban, sőt a most tárgyalt korra is - fenntebb láthatóan - átjött. Nagyobb jeletőségre azok jutottak, hogy IV. Béla tömeges nemesítéssel emelte számukat, szabad hűbéres lovagokká téve az érdemeseket.

Címük Zsigmond törvényeiben általában nobiles. Azokat, kik mások szolgálatában állanak, a törvény servienseknek mondja. 1./

Egy helyen Zsigmond törvényeiben nevük "milites" 2./

Mint kisebb birtokosok, a birtokhoz kapcsolt jogok következtében, kisebb mértékben vesznek részt a szent korona életében, mint a nagybirtokos bárók, bár e kor még születésileg elzárt főúri rendet nem ismer. Az ilyen fő és közrendiség az egész vegyes korban fejlődésben van, mig nem 1608 ban tételesen is kifejezést talál.

A köznemesek rendi állása:

1./1435.I.decr.6 cikkely, 2./1404.évi pozsonyi decr.Kovachich:
Vest.Com.200.1,

Jogilag a két rend teljesen egyenlő, annál nagyobb különbség van köztük gazdaságilag és ami ebből következett, társadalmilag és politikailag.

Már I.Lajos 1351.évi decretuma 11.és 12.cikkelye és ennek átirásában Zsigmond temesvári törvénye kimondja, hogy az ország összes nemesei /nobiles/ ugyanazon szabadságban éljenek; a *lucrum camerae* mindannyian tartoznak fizetni, a Szlavóniában, valamint Pózsiga és Valkó megyékben lakó nemesek "in solutione mardurinarum /nyersbőr adó/ fizetése alól mentesek legyenek 1./

Nemesi kiváltságok:

A törvény tételenesen sehol sem említ külön főúri és nemesi szabadságokat, hanem általában nemesi kiváltságokról emlékezik több helyen.

Igy az összes nemesek, /barones et nobiles/ mint földesurak kilencdedet szednek jobbágaiktól, rendeli el I.Lajos 1351.évi törvénye VI.cikkelye után a temesvári országgyűlés törvény 2./ Ha valaki a termények beszedése körül a törvény rendelkezése ellen jár el, az ilyen földesurnak/pap,nemes/ birtokán a kilencdedet, minden leszállítás és leengedés nélkül, a király fogja a saját javára behajtani. Az folyóvízi halászatnak azonban egyharmada, a tavinak felé illesse a földesurat.

Más nemesi kiváltságokkal is találkozunk, részint az aranybulla, részint az 1351.évi decretuma átirásában, részint Zsigmond eredeti törvényhozásában:

1./Tmsv.gy, Knauz:i.m.223.1, 2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.222.1,

Igy: a nemeseket /nobiles/ nem lehet arra kötelezni, hogy a vámhelyek felé menjenek, hanem amerre akarnak menni, mindenütt szabad átkelésük legyen 1./ A nemesek házaiba, ^{falvaiba} villáiba a király nem szállhat, ha oda nem hívják; egyházuk népén nem szedhet kollektákat 2./ A király lovasai, pecérei, sólymárai a nemesek falvaira nem szállhatnak 3./ A király disznói nemes ember erdőjén, rétjén nem legelhetnek, a nemesek akarata ellenére 4./ A nemesek szabadon állhatnak a királytól a király fiaihoz, azért birtokuk veszendőbe nem mehet. Ha valakit a király fia halálra ítelt, vagy ha valaki perét a király fia előtt kezdte, az ilyen pert a király nem vállalhatja és viszont. 5./ Mondja mindezeket az aranybulla és annak átirásában Zsigmond temesvári törvénye.

A nemesek azon birtokait, melyekben arany, ezüst, réz, vas bányák vannak, csak olyan csere mellett veheti el a király, ha nevezett birtokért más, hasonló értékű birtokot ad. Ha az ilyen birtokokat a király nem akarja birtokába venni, akkor a bányajövedelmeket, mik a kincstárt illetik, szedesse be, különben az ilyen birtokokat, minden jövedelmükkel együtt, hagyja a nemesek kezén. 6./ /1351.decr./

A nemesek nem kötelezhetők arra, hogy lakodalmuk idején a hidakon és vámhelyeken egy márkát fizessenek. 7./ /1351.decr:/ Pénzváltó, kamaraispánok, sókamarások, vámosok csak nemesek lehetnek 8./ ~~/1351.decr:/~~ /aranybulla/ zsidók nem.

Nobiles az állam életében:

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.231.1; 2./3./4./5./Tmsv.gyűlés:által,hozott törvény az aranybulla átirása egyes helyein, 6./Tmsv.gy,Knauz:i.m.255.1, 8./Tmsv.gy, Knauz:i.m.219.1,

A nobiles, mint a szent korona tagjai ott vannak a bárókkal együtt az országgyűlésen. Részt vesznek a törvényhozásban, bár hoz Zsigmond részvételük nélkül is törvényt. Míg azonban a bárók, kiknek részvétele nélkül nincs törvény, személyesen vesznek részt a törvényhozásban, a nobile csak képviseltetik magukat ott /electi nobiles/. Jelen vannak, mint megyei kiküldöttek már a temesvári országgyűlésen, hová négy derék férfit küldött minden megye 1./ Ott vannak az 1404. évi pozsonyi decretum meghozatalakor 2./ Jelen vannak, mint ~~xxx~~ megyei és kerületi kiküldöttek, követek /legati, nuncii/ az 1405. évi I. decretum meghozatalakor. 3./ Részt vesznek az 1435. évi II. decretum meghozatalában 4./

Nobiles a megyében:

Ott látjuk a nobilest a megyegyűléseken, ott a megyei törvénykezésben. A megye jobbmódu, tehetősebb /ex nobilibus patioribus et bene possessionatis illius comitatus/ nemesei közül kell választani a szolgabirákat, 5./ /iudices nobilium/ kiknek a bíráskodásban, közigazgatásban egyaránt fontos szerepük van /lásd ott!/. Ott látjuk a nemest, /nobilis/ mint a peres ügyekben a káptalani és konventi kiküldöttek mellett hivatalból eljáró közeget. 6./ /homo regius/

Nobiles a hadseregben:

Ott látjuk mint katonát, ki egyfelől személyében tartozik a honvédelemhez részt venni, másfelől birtoka, vagy szolgálata után járó javadalma után, jobbágysági arányában telekkatonaságot kiállítani 7./

Nemesi osztályok a nobiles rendjén belül:

1./Tmsv. gy, Knauz: i. m. 214. 1, 2./ Kovachich: Vest. com. 200. 1, 3./ 1405. I. decr. bev. 4./ 1435. II. decr. bev. 5./ 1435. II. decr. 2. cikk, 6./ 1435. II. decr. 8. cikk, 7./ 1435. I. decr. 4. cikkely.

A törvények nem szólnak róla és így kívül esik a dolgozat tárgykörén annak fejtegetése, hogy magán, a köznemesi renden belül a ~~köz~~nemességnek több osztályával találkozunk. Így csak, a részletek mellőzésével, felemlítm, hogy Zsigmond korában is, mint később a jómódu nemesek /nobiles bene possessionati/ mellett találunk egytelkes nemeseket, nobiles unius sessionis, jobbagiones non habentes/ kiknek nem lévén módjukban, hogy az I.Károly óta állandó telekadóvá lett lucrum cameraet, majd a Zsigmond korától állandósult hadiadót /subsídium, dica/ jobbágyaikra hárítsák, maguk voltak kénytelenek azt fizetni. Éppen azért nevük: taksás nemes /nobiles taxati/ kiknek megadóztatásáról később sok törvény intézkedett.

Voltak rajtuk kívül predalisták, akik egyenesen magánjogi viszonyban állottak egyes főurakkal és főpapokkal, mint a XIII. század vége óta nevezettek szolgálatában álló egyének. Szolgálatuk katonai szolgálat volt azóta, hogy IV.Béla megengedte, hogy egyes urak magánvárakat építsenek és azok védelmére katonaságot fogadjanak szolgálatukba. Ezt a szolgálatot vállalták egyes szegény nemesek, mit nemességükkel összeférhetőnek tekintettek, mint katonai szolgálatot.

Rajtuk kívül mások is állottak, egyes urak és papok szolgálatában ilyen célból; nevük a forrásokban: "familiares", mint katonai, magántisztai szolgálatot végzőknek, akár nemesek, akár nem nemesek voltak az illetők. ^{x)}

^{x)} Lefűtő Gy. Leveleink és faméltok.

mesek voltak az illetők.

A-szolgalatbalépes szerződéssel történt. Az illető szolgálatba-lépő "sua spontanea voluntate" lépett szolgálatba, hűséget fogadva urá-
annak, aki viszont ezen officialis szolgálatot végző vitéz eltartá-sárá^{at} vállalkozott.

Az illető vitéz, nemes kezdetben vagy fizetést kapott szolgálá-táért, vagy urával egy asztalnál élt; később azonban a szolgálat dí-ja földbirtok lett; ezt kezdetben élete tartalmára, haszonélvezetre kapta, majd bizonyos nemzedékre szólott, végül örökös jellegű lett.

Az ilyen birtok neve: praedium és ezek fegyveres szolgálatra kö-telezett birtokosait nevezték praedalistáknak. Ezen osztály, melyben elszegényedett nemesek magánjogi viszonyban állottak egyes urakkal, papokkal, mintegy átmenetet képezett a nemesség és jobbágyság között

Egészen a mohácsi vészig egyházi és világi urak egyaránt tar-tottak ilyen praedalistákat. A mohácsi vész után azonban csak egyes főpapok, egészen a XIX.század közepéig, mikor a praedalisták intéz-ménye megszűnt 1./

Nem szólnak a törvények az u.n. ármálistákról, mely osztály a nemesi renden belül épen Zsigmond korában keletkezett 2./ Ez címet^{et} kapott csupán, birtokot nem.

Nemesek? voltak a jászok, kunok, székelyek, 3./kikről szintén nincs szó Zsigmond törvényeiben.

III.A városi /polgári/rend.

A városok nagyobb jelentőségre való emelkedésének kezdete:

1./V.ö.Timon Ákos:Magyar Alkotm. és Jogtört. 559-565.1, 2./Ugyanő:
567.1, 3./ Ugyanő: 563-565. 1,

A városok nagyobb jelentőségre emelkedése a tatárjárás után kezdődik. A városok a szabad falvakból fejlődtek ki. Ilyen szabad falvak alakulására a tatárjárás mind nagyobb alkalmat nyújtott. Sok telepes vendég szives fogadtatásra talált, ^{Község} autonómiát nyert /pap, falunagyválasztás - maior villae, villicus - örökös falunagyság - sculdatusok, gréfek, grébeneké kenézek, székely ágházi nemesek - /

A szabad falvakat a tatárjárás után várakkal erősítették meg. Szabad város lett az olyan faluból, melynek vára volt. A város hadi jelentőséghez jutott tehát, emellett vára felépítéséért, védelmezéséért nagyobb lett szabadsága. 1./

Az Anjouk és Zsigmond korában a várak még nagyobb jelentőségre jutottak. Emellett, hogy hadi jelentőségük még továbbra is fennmaradt, gazdasági tekintetben lettek az állam fontos tényezői, ami viszont maga után vonta azt, hogy politikai jelentőséghez jutottak.

A szentföld elvesztése után Magyarországon keresztül vitték a nyugati árukat keletre, a Feketetenger mellékére, különösen Tatárországba, amivel az erdélyi szász városok gazdasági jelentősége egyre emelkedett.

Emellett a Lengyelországgal való szoros érintkezés, majd kapcsolat I. Lajos alatt, a Felvidék városainak vált nagy hasznára.

Hadi jelentőségük bizonyossága, hogy többnek bástyája, tornya éppen abból a korból való; viszont gazdasági jólétükről beszélnek a szintén ebből a korból fennmaradt monumentális építményeik.

A városok jelentőségének felismerése és a városok támogatása az Anjouk és Zsigmond által:

pacára annak, hogy a városok megelőzték a megyéket önállóságuk, szabadságuk kifejlődésében, országos jelentőséghez, rendi jogokhoz, csak Zsigmond alatt jutottak.

Ugy az Anjouk, mint Zsigmond felismerték a városok nagyjelentőségét és igyekeztek a városokat támogatni, szabadságukat, politikai jogait megvédelmezni, fejleszteni. A városok azonban mégsem jutottak olyan közjogi szerephez, mint a megyék.

Ennek magyarázata az, hogy a városok szabadságuk mellett is függési viszonyban állottak a királlyal, gazdasági, pénzügyi tekintetben egyaránt s így a király szabadabban rendelkezhetett a városok felett a kormányzás tekintetében is, gazdasági erejük felett is, mint a szent korona más tagjai felett. A városok szabadsága Zsigmond ideéig kiváltság természetű volt: Országos rendiséghez, törvény által megállapított szabadsághoz csak Zsigmond korában jutottak, az 1405 évi I. és II. decretum által.

Levegő!
?
háznak?
melyeknek?
Ezen időtől lehet szó csupán közjogi értelemben vett szabad városokról /liberae civitates/ Magyarországon, melyeknek joguk van résztvenni az országgyűlésen, mint a szent korona tagjainak és így részesei a szent koronában rejlő közhatalomnak 1./

Zsigmond amellett, hogy fentebb említett okok miatt, kedvezett a városoknak, örökös pénzzavara, külső háborúi miatt, nagyon ^{is} rászorult a városi polgárság ajándékaira, évi censusára; mondhatjuk, hogy a kincs-

tár főjövedelmi forrásai e korban a városok voltak.

A városok rendiségének kérdésén a városok a törvényhozásban:

Hálája jeléül aztán kiváltságokkal ruházta fel őket, sőt ő volt az első, aki az országos rendiség jogaival is megajándékozta a városokat. Követeik az országgyűlésen a negyedik rendet képviselték.

Zsigmond törvényeiben különben nem sok szó esik róluk. Inkább az oklevelekből tájékozódhatunk helyzetükről, minek oka: kiváltságos helyzetük, mely egy^{en}évkénti, esetleg csoportokba foglalt szabályozást és nem egyöntetű, országos törvényben szabályozandó eljárást igényelt. Az oklevelek bőven szó^alnak róluk.

Zsigmond törvényei amellet, hogy néhány várost névszerint is megemlítene /lásd e dolgozat föld és néprajzi viszonyok című fejezetét/ csak általánosságban szólanak szabad községekről, /liberae villae/ mezővárosokról /oppida/.

Látjuk azonban Zsigmond törvényeiben a városoknak a törvényhozásban való részvételét.

Említettem, hogy már az 1397.évi temesvári országgyűlésre valószínűleg meg voltak hívva a városok. Tudunk Trau város meghívásáról /lásd e dolgozat bevezető részét/ Ott vannak a városok, mezővárosok kiküldöttei az 1405.évi I. decretum "decretum minus" meghozatalánál.

1./ Ezen törvényt egy egész kereskedelmi, pénzügyi kódexnek mondhatók. Szelleme elárulja azt a nagy fontosságot, melyet a törvényhozás elsősorban a városok életét érdeklő ügyek szabályozásának tulajdonított. Mondhatjuk ezen törvényt, az 1405.évi II. decretummal együtt, egyenesen városi törvénynek.

1./1405.I.decr.bevezetése.

evangelizáció
in omni-gyűlés
1405.

A többi decretumok bevezetésében nincs szó arról, hogy azok meghozatalában a városi követek résztvettek, meghozataluknál jelen lettek volna.

A városi polgárok terhei:

Látjuk azonban a szorosan e fejezetben tárgyalandó törvényekből a városi adózás, a városi polgárok által fizetett ajándékok törvényben való szabályozását. Ezekről beszél a törvény, midőn kimondja, hogy városi polgárok /cives/ kötelesek a reájuk kirótt adót aránylagos részben megfizetni. Ennek nem áll ellene sem az addig adott, sem az ezután esetleg adandó semmi kiváltság. Minden polgár személyesen járul hozzá, a ^erájá kivetett arányban a város által fizetett adóhoz, ami alól, ha egyeseket a király, vagy utódai felmentenének, azt az összeget, amit az illető nemesített polgárnak a városi adóhoz járulniok kellene, a városi közönség /communitas/ beszolgáltatandó díjából, adójából leütik és a király számadása terhére írják. 1./

Intézkedik a törvény a városok által adott ajándékok tárgyában is:

Az országban levő királyi városok polgárai és jövevényei/ hospites/ a szokásos ujévi ajándékokat azon módon kötelesek megadni, amint velük a király e tárgyban megegyezett és ez szabadságlevelükben világosan, külön ki van tüntetve.

Az ajtónálló mesternek évenként 6 forintot kell adniok és ezt a királynak járó ajándékkal együtt kell fizetniök.

Ha a király, vagy királyné valamely városba, mezővárosba, vagy szabad községbe megy, az illető hely polgárai és jövevényei kötele-

sek egy ebédre és vacsorára szükséges élelmiszert adni nekik kellő bőségben; ha csak ebédelni, vagy csak vacsorázni akarnának ott, akkor csak egyiket, vagy másikat.

A lovászmesternsk pedig a hely mesteremberei /artifices/ melyen a király, vagy királyné átutazik, egy-egy kézművet kötelesek adni, de csak egyszer egy esztendőben. Minden szücs egy ködmönt, minden nyereggyártó egy zablát és így tovább.

Kivétnek azok a városok, melyek a régi szokásnál fogva ez alól mentesek.

A király és királynéval utazó más tisztviselőknek - pohárnok, asztalnokmester, sáfárok, ajtóőrök, szakácsok, - nem tartoznak semmit sem adni 1./

/A városi biráskodásról szó van e dolgozat biráskodás című fejezetében//

Rendeken kívül állók:

Jobbágys /jobbaciones, villami, restici, coloni /

Nevük, eredetük, helyzetük:

A jobbágys név az Árpád korban tiszti osztályt jelentett. Az Árpádkor végén e nevet a szabad telepesek és szabad^{os} szolgák egy osztályba olvadva, vették fel, mint szabadon költözködő bérlők, így a jobbágys név a társadalom legalsóbb osztályának volt a neve. 2./ Az Anjouk korától kezdve és így Zsigmond korában is "jobbágys" alatt azok értendők, kiknek nincsenek magától a szent koronától származó birtokaik, így nem is állanak annak közvetlen hatósága alatt, kö-

vetkezés képen ki vannak zárva a politikai jogokból, a politikai közhatalom részeseseivel: a főpapokkal, bárókkal, nemesekkel, városokkal szemben. Így tehát a jobbágyság azak csoportja, kik országos rendiséggel nem bírnak.

A jobbágy urától és nem közvetlenül a szent koronától kapván földét, nem is áll közvetlen a szent korona hatósága alatt, hanem urának az alattvalója. A földesur pedig földjének nem csak birtokosa, hanem ura ^k is lévén, mindazok, kik földjén laknak, földesuri hatalma alatt állanak ő gyakorolja tehát felettük a törvénykezést.

A jobbágy azonban mégsem rabszolga. Ura el nem adhatja; nem rendelkezik vele dologként, mert van a jobbágnak személyi értéke, szerezhethet tulajdont és rendelkezik afelett; nincs a földhöz kötve a földnek azonban, melyen lakik, csak haszonélvezője, az nem az övé, hanem az uré, a nemesé.

A jobbágyság terhei:

A jobbágy Zsigmond korában sok terhet viselt: telekadót, /lucrum camerae/ hadi adót /subsídium, dica/ tizedet, /decima/ kilencedet, /nona/ ezeken kívül a törvényekben láthatóan fizetett földbért, /terragium/ adott urának ajándékokat, /munera/ viselte a rovatokat, /collecta/ hordozta a reá, ura által kivetett dókat, /datio/ birságokat /birsagia/ és épen most, Zsigmond korában vették először igénybe a honvédelemben, mint telek-katonát. Azonban országos törvényben volt már szabályozva szolgálata, mellyel földje haszonélvezetért tartozott.

Kétségtelenül a jobbágyság jelentőségét, az állam életében való,

minden képen méltánylandó fontosságát mutatja, hogy az 1351. évi decretum IV. cikkelyében már állami törvény foglalkozott vele.

Itt történt először a jobbágyi terheknek egységes, egész államra érvényes szabályozása.

Az intézkedés célja katonai volt. Mutatja ezt a törvény záradéka:

"Ut per hoc, honor noster augeatur et ipsi regnicolae nostri nobis fidelius possint famulari"

Az ország minden földje feudum lévén I. Lajos ősiségi törvénye által, országos érdek volt, hogy minden nemes, pap birtoka egyaránt, megmunkált, megművelt legyen, hogy tudja hordozni az utána, vele járó katonai terheket. A birtok értéke tehát a munkáskézről függött. Előnyösebb szerződéssel azonban egyik birtokos elvonhatta a másik jobbágyságait, már pedig az államnak érdekében állott, hogy minden birtok kellő számú munkáskézrel rendelkezzen, minden föld megműveltesse, hogy minden birtok hordozhassa a vele járó katonai terheket.

Azért egyesítette a törvényhozás a jobbágyi terheket és így elejét akarta venni a nagy munkáseltolódásoknak és ezzel azon helyzet bekövetkezésének, hogy egyes birtokok munkáskéz nélkül maradjanak.

A jobbágyok szabadköltözködési jogai:

A jobbágyot azonban nem kötötte a földhöz, hanem ugyancsak az 1351. évi törvény a XVIII. cikkelyben megengedte szabad költözködését.

Zsigmond temesvári törvénye az 1351. évi decretum átírásában átvette az 1351. évi decretumnak úgy a VI. ik, mint a XIII. cikkelyét. A kilenced tehát a tizeddel együtt továbbra is a jobbágy általános, országosan sza-

bályozott terhe maradt, a törvényt azzal toldva meg, hogy a folyó-
viz halászatának egyharmada, a tavinak fele illesse a földesurat.1./

A jobbágyok szabad költözködéséről pedig Zsigmond törvényhozása
részletesen intézkedik.

A jobbágyok, kik költözködni akarnak, régebbi tetteikért sem
személyükben, sem vagyonukban nem akadályozhatók, hanem, ha sebzést,
sértés, gyilkosságot, gyújtogatást, vagy más hasonló dolgokat követtek
el, a panaszosok saját uraiknál keressenek és találjanak igazságot. 2./

A jobbágyok szabadon költözködhetnek a királyi városokból, fal-
vakból, mezővárosokból, királyi várak területéről az egyházak, neme-
sek birtokára és megfordítva.

Ha valamely jobbágy ura a maga bizonyosságait jobbágyán, kire az a
birság valaha ki volt vitve és benne a jobbágy el volt marasztalva, egy
hónap alatt fel nem hajtotta, azt a jobbágyon egy hónap elteltével nem
követelheti és ezen a címen őt vissza nem tarthatja, hanem jó jobbágy
elköltözködhetik és ahol neki jobban tetszik, ott telepedhetik le. ~~Nyilván~~

"Jobbagiones antem ultra Dravae fluvium residentes huiusmodi libertati
privilegio gaudere nolumus, sed potius in suis antiquis consuetudinibus
eos decrevimus permanere" 3./ Nyilván, hogy ezen vidékek a török elő-
nyomulása miatt jobbágyok nélkül ne maradjanak/

Ha a földesur jobbágyát valamely adó, rovatal alá vette, melynek
kifizetésére egy hónapi határidőt adott és a hónap elteltével 15 nap
alatt azt rajta fel nem hajtotta, a 15 nap elteltével nincs joga a föld-
desurnak a kérdéses tartozást a jobbágyon követelni és a jobbágyot a-

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.222.1,2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.225.1,3./1405.I.decr.

6.és 1405.II.decr.14.cikkely.

dósságai címén visszatartani, hanem a jobbágy békében és szabadon elmehet és ott telepedhet le, ahol akar.1./

Ha a földesur jobbágyát szabadsága megkapása előtt be nem vádolta, akkor engedje, hogy szabadon menjen el és minden igaztalan vádakodást kerülve, semmiben meg ne károsítsa.

Mindazon vármegyékben, hol az előbb mondottakban vita támad, a vármegye ispánok, alispánok, szolgabírák rájuk ruházott hatalmuknál fogva mindenkit kényszerítsenek a rájuk szabandó büntetésekkel és birságokkal, ~~ennek~~ rendelet megtartására. 2./

Ha valamely jobbágyot ura erőszakosan visszatartana, az a földesur, akihez a jobbágy költözködni akar, egy szolgabíró^ot véve magamellé, a jobbágyot egyszerűen elviheti.3./

A jobbágy azonban urától el nem szökhetett és az elszökött jobbágyot senki be nem fogadhatja. Az ispán három márka birsággal kellett kényszerítse a jobbágy visszaadására azt az urat, aki valakinek elszökött jobbágyát befogadta.

Tiltva volt a jobbágy erőszakos elhurcolása is. Aki másnak jobbágyát, anélkül, hogy az illető jobbágy szabadságot kért, vagy kapott volna, a szabadságkérés előtt 15 nappal erőszakosan elhurcolta, az ilyen három márka birságot kellett fizessen a jobbágy erőszakos elhurcolásáért. Ugyancsak három márka birsággal kellett a megye ispánja kényszerítse a jobbágy visszaadására. 4./

Ha valamelyik jobbágy elköltözését kérte és adóssága, valamint a törvényes földbér lefizetése után más birtokára akar költözni, azon-

1./1405.II.decr.15.cikk, 2./1405.II.decr.16.cikk, 3./Tmsv.gy, Knauz:i.m. 237.1, 4./1435.II.decr.7.cikk, II.eset,

ban ura ebben megakadályozza és ezáltal a jobbágyot megkárosítja, az ilyen földesurtól mindannyiszor, valahányszor az ilyen eset előfordul, az ispán és szolgabírák három marka birságot vehetnek és elrendelik, hogy a visszatartott jobbágy kárát megtérítse és őt összes javaival együtt szabadon elmenni engedje.1./

A földesuri bíróság:

A jobbágyot földesura bírósága előtt kellett perbehívni. A kártelekre nézve kimondja ezt az 1405.évi I.decretum 8.cikkelye, egész általánosságban pedig az 1405.évi II.decretum 10.cikkelye /lásd e dolgozat biráskodás című rovatában/

Miből ismerhetjük meg legjobban a Zsigmond korabeli jobbágyság helyzetét?

A jobbágyság helyzetét Zsigmond korában azon oklevélből ismerhetjük meg legjobban, mely^a magyar és oláh jobbágyok 1437.évi lázadása után, Zsigmond élete utolsó évében kelt. Ez a lázadás főképpen a nemesség és Lépes György, erdélyi püspök ellen irányult, de egyes székely és szász családokat is sújtott. A jobbágyok felkelvén, nyílt csatában verekedtek meg az urakkal, majd megbékültek és a monstori konvent előtt oklevelet állítottak ki az ügyről. Ez az oklevél mutatja, az ott olvasható részletekben, miknek ismertetése azonban nem tartozik tárgyamhoz, a jobbágyság Zsigmond korabeli helyzetét a legjobban.

Zsigmond kora társadalmának főváza ~~XXXX~~ az előadottak szerint a következő:

1./1435.II.decr.7.cikkely I.eset.

I. Rendi társadalom: Fő és közrendek

Főrendek:

a./Egyháziak: praelati

b./Világiak: barones, proceres

Közrendek:

a./Köznemesek: nobiles, milites, servientes

b./Városi polgárok: cives, hospites.

II. Renden kívül állók:

a./Jobbágyok: jobbagrones, villani, rustici, /1405.II.10/

coloni /1405.II.14/

V.

ALKOTMÁNY, TÖRVÉNYHOZÁS.

Alkotmány: Magyarország Zsigmond törvényeiben látható alkotmány^a
Törvényhozás: Zsigmond törvényeit javarészen congregatio generali-
sokon, részint a főpapokkal és bárókkal hozza. A congregatio genera-
les alatta lesznek az alkotmány rendes elemeivé. Milyen indokokból
származtak Zsigmond törvényei? A törvényhozás tagjai: a király, főpa-
pok, bárók személyes jelenléttel, a nobiles és a városok képviselte-
tés útján. Az országgyűlés összehívása, helye, tárgyalási módja, a
hozott törvények írásbafoglalása, a király által való hitelesítése.

Hogy milyen volt Zsigmond alatt Magyarország alkotmánya, azt
Zsigmond^e törvényeinek betűjéből nem, de szelleméből, az állami és társadalmi
élet egyes, szóbanforgó kérdéseinek szabályozásából, világosan lát-
hatjuk.

A magyar állam élete 1301-ig a Szent István által létesített al-
kotmányon nyugodott. Ezt akarták fenntartani és valahányszor távolodá-
s történt tőle, ehhez akartak visszatérni utódai. 1. // Kálmán, az arany-
bullák kora, III. András / A szent István által létesített államszer-
vezet bukása összeesik a utolsó Árpád halálával.

Új alkotmányt kellett létesíteni, melynek megalkotása az Anjouk
és részben Zsigmond érdeme. Az általuk létesített alkotmány pedig
Zsigmond törvényei szelleméből láthatóan, a szó szoros értelmében

1. / Dr. Erdélyi László: Magyar Műv. tört. II. k. 1. l.

vett feudális nemesi, rendi alkotmány annak összes következményeivel, de a hűbériségnek nem nyugati, magánjogi, hanem a magyarságot mindig jellemző közjogi felfogásával.

Ez az alkotmány két tényezőn nyugodott: az ősiségen/avicitas/ és a szent korona tanán. Ilyen alapokon pedig a hűbériség a magyar állameszmére bomlasztólag nem hatott.

A Szent István által létesített államszervezet azért bomlott fel, mert a birtokárisztokrácia kifejlődésével és annak megszilárdulásával, a királyi hatalom mellett, a nyugati hűbériség mintjára, más hatalmak is keletkeztek az állam mellett. Miután pedig ezeket letörni nem lehetett, be kellett illeszteni az állam életébe, de úgy, hogy midőn a birtokárisztokrácia fennmaradása és életképessége biztosítatik, birtokával járó magánhatalma a maga összes következményeivel, ne lehessen az államiság, a valógi közhatalom egyenes tagadása, hanem mint az állami közhatalom hűbérese munkálja annak javát és ezen a címen kapja az államtól hatalma alapját: birtokát. Ilyen természetűvé kellett tenni minden birtokot. Az ilyen birtok pedig nem az illető birtokosé, hanem mindazoké, kik vele közös őstől származva szolgálják az államot és végeredményben azé, akitől származott, a szent koronáé.

Azért megteremti a magyar törvényhozás az ősiség törvényét és mellyel a nyugati hűbéri magánhatalmat, az ottani példa szerint, kifejlődni nem engedi, a szent korona tanát, vagyis az állami közhatalom eszményét, mert az államot személyesíti^o szent koronát úgy tekinti, mint az államiság jelképét, symbolumát, másfelől megszemélyesítve, mint a királyt és

politikai értelemben vett nemzetet megilleti, a nemzetben gyökerező kö^z
benne hatalom birtokosát, melyben rejlik az állami főhatalom.

Ez képezi az új alkotmány alapkövét. Az állami élet minden szer-
ve közvetlenül kapcsolatba lép a szent koronával. Ettől származnak
minden jog. E felé irányul minden, az állam érdekében teljesítendő
szolgálat. Az ország minden lakója a szent korona alatt áll, mely
közvetve, vagy közvetlen érvényesíti felette hatalmát.

Az állami főhatalom tehát a szent korona hatalma. Ez nem a királ^y
személyéhez fűződő magánhatalom, hanem a nemzeti közhatalom, mely a
szent koronában, mint élő organismusként felfogott állam fejében ösz-
pontosul, melynek a király csak gyakorlója, és nem birtokosa. A fel-
ségjogok nem a király személyes jogai, hanem a szent korona jogai,
melyek a szent koronától, mint eszmei személytől szállanak át a ki-
rályra.

Az ország területe a szent korona terület, a királyi jövedelmek
a szent korona jövedelmei, minden birtkjog a szent koronától száрма-
zik. Ha a birtokkal, mint feudummal megajándékozott nemzetség kihal,
a birtok visszaszáll tulajdonosára: a szent koronára.

A birtokadományozás nem a király magánjogi, hanem a szent korona
közjogi ténye. Ezért a birtok csak közérdeknek jutalma lehet. Minden
más címen adott birtok-adományozás érvénytelen. Az így szerzett birt-
tok visszaadandó. A temesvári országgyűlés azért érvényteleníti Zsig-
mond birtokadományozásait, midőn kimondja, hogy azokat a várakat, bir-
tokokat, városokat, melyeket félelemből /pro timore/ adott azoknak, X

kik a lefolyt lázadások idején ellene ellenségesen fellázadtak, azon adományokkal együtt, melyeket azoknak adott, akik közte és a lázadók között a békeközvetítés szerepét játszották, a király köteles visszavenni. 1./

Azokat az adományokat ellenben, melyeket azoknak adott, akik a királyhoz a lázadások idején hűek maradtak, jóváhagyja és továbbra is megerősíti. 2./

Az eladott és elidegenített birtokok minden kárpótlás nélkül visszaszállanak a szent koronára birtokába. 3./

Visszaköveteli tehát az országgyűlés az elidegenített, eladományozott birtokokat, mert birtok csak a köznek tett szolgálat alapján szerezhető, amint már az aranybulla mondja, csak: "iusto servitio".

Zsigmond törvényeiből láthatjuk, hogy mindenki, kinek a szent koronától származó birtoka van, tagja a szent koronának és mint ilyen részese a szent korona birtokában levő törvényhozói, birói, kormányzati, hadi hatalom gyakorlásának. Ilyen tagjai a szent koronának: a főpapok, /praelati/ főurak, /barones, proceres/ nemesek, /nobiles milites, servientes/ városok, /civitates/

ek

A királyi hatalom a törvényben láthatóan - alkotmányosan gyakorolt közhatalom. A király hatalma kiterjed mindenkre, aki a szent korona tagja, de viszont a tagok részt vesznek a szent korona jogai gyakorlásában. A szent korona egységében így jut kifejezésre az állam egysége. Az államhatalom minden egyes ágának gyakorlása közjogi

jelleget, alkotmányos formát nyer.

Már nem a király hoz törvényt, mert a törvényhozó hatalom a király és a szent korona tagjai között megoazló hatalommá válik. A törvényekből láthatóan Zsigmond idejében már érvényre emelkedik, hogy a törvényhozás joga a szent korona egész testét, vagyis a koronaviselő királyt és a korona tagjait illeti meg. Ép így megoszlik a hadi, törvénykezési, kormányzati hatalom is. A banderiális hadrendszer nem más, mint a hadi hatalom megosztása a király és a szent korona azon tagjai között, kik vagyonosabbak lévén, nagyobb hadi terheket hordoznak, viszont nagyobb hadi hatalmat gyakorolnak.

A kormányzásban, igazságszolgáltatásban szintén megszűnik a király egyedüli hatalom lenni az államban, mert a szent korona tagjai mindketőben részt vesznek és a reájuk ruházott hatalomnál fogva teljes hatáskörrel járnak el.

A megyékbe sorakozott nemesség, a városi közönségbe /communitas/ sorakozott városi polgárság szintén a szent korona tagsága alapján vesz részt a törvényhozó, kormányzó, igazságszolgáltató hatalomban és ezen alapon lesznek a megyék később a királyi hatalom tultengésének legerősebb gátjai és lesznek már Zsigmond korában az államhatalom végrehajtó közegei a kormányzás és közigazgatás tekintetében egyaránt.

Mindenki csak a szent koronától függ, neki hűbérese, aki tőle kapta birtokát. Aki nem tőle kapta birtokát, /jobbágy/ az nem is tartozik közvetlenül hatósága alá. Az urától függ, akinek földesuri hatalma alatt áll.

Ez az alkotmány, mely Zsigmond törvényeiben látható, kétségtelen, hogy az új alkotmány haladását jelentett a Szent István féle alkotmánnyal szemben, midőn a király személyes hatalma helyébe, amely azonban nem volt Machiavelli absolutismusa, még akkor sem, ha a király korlátlan hatalmát sem a tanács, sem a székesfehérvári törvényt napok nem korlátozták, mert korlátozta azt a nemesség szabadságszeretete mellett a király hatalmának közhatalmi természete az Árpádkorban is - ezen személyes királyi hatalom helyébe, a nemzetben gyökerező, a nemzet és király közt megosztott közhatalmat helyezte.

Igaz, hogy a rendiség alapja: a földbirtok és a nagyobb földbirtokokkal járó több jog és kiváltság a hatalmas főúri rendet a királlysággal szemben túl nagy hatalomhoz juttatta, aminek káros következményei később nem maradhattak el, de az igaz, hogy ez az új alkotmány sokkal közelebb állott az újkori eszmék hatása alatt létesült államszervezethez, mint a nyugati hűbéri eszmék hatása alatt keletkezett államszervezet a maga magánjogi kötelékeivel és így ennek tulajdonítható, hogy az új, tipikusan magyar alkotmány sokkal tovább is állott ellen a nyugati eszmék behatásának, mint a nyugati hűbériség.

Nagy érdeme pedig ez új, feudális rendi alkotmánynak az, hogy megakadályozta az államnak a nyugati hűbéri elvek szerinti széthullását, szétDarabolását, meggátolva azt, hogy állam keletkezzék az államban és így a lerakott alapokon biztosította az ország egysé-

gét és fennmaradását.1./

Törvényhozás:

Zsigmond törvényeit részben congregatio generalisokon, részint a főpapokkal és bárókkal hozza. A congregatio generalisok alatta lesznek az alkotmány elemeivé:

Az ismertebb alkotmány értelmében Zsigmond a rendekkel hozza törvényeit. A törvényhozó országgyűlések /congregatio generalis/ rendes elemeivé lettek adata alkotmányunknak. Már az Árpádok idejében találkozunk ilyen congregatio generalisokkal 1279től kezdődőleg, 1289, 1290, 1299, 1300 ban a nobiles a bárók kizárásával tartanak gyűlést, itt van a kétkamarás rendszer legrégebb nyoma 2./

Megkezdődött tehát a szorosabb értelemben vett alkotmány azzal, hogy a szabadabb birtokosok is részt vettek a törvényhozásban.

Az abszolút hajlamu Anjouk mellőzték a congregatio generalisokat. Törvényeiket csak a királyi tanács hozzájárulásával hozták. I.Károlynak egy törvénye sem maradt fenn. A Corpus Juris Hungariciba fellelhető 1342.évi decretuma még csak nem is általános rendelet, hanem csak egy szerződés abból az alkalomból, hogy Hyppolit mesternek a körmöci kamaraispánságot egy évre újból bérbe adta.

I.Lajos az általa tartott egyetlen törvényhozó gyűlésen, 1351ben megerősítette az aranybullát a IV.ik pont kivételével és új törvényeket alkotott az ország főpapjainak, báróinak, előkelőinek, nemeseinek gyűlekezetében, de abból, hogy az aranybullát Erzsébet királyné akarata¹ből, báróinak tanácsára erősítette meg és hozta az új törvé-

1./V.ö.Timon Ákos:Magyar Alkotm.és Jegtört 483-509 l, 2./Dr.Erdélyi

L:Árpádkor 250 és 262 l.

vényeket, látszik, hogy a törvényalkotás jogát a király még a maga számára vindikálja és a gyűlésnek magának még nincs nagy befolyása.

A változás Zsigmond alatt következett be. Alatta a törvényhozó gyűlések rendes, szabályszerű elemeivé lettek az alkotmány-nak az alkotmány értelmében és érvényre jutott az az elv, hogy mindenkit, a királyt is kötelező jogszabályok, törvények alkotása csak ott történhetik, hol az szent korona egész teste, a fő és tagok jelen vannak és így a törvényhozás joga a királyt és törvényhozást együttesen illeti meg.

Zsigmond törvényeinek éppen ezen szempontból való alkotmány-történeti szempontból értékelésével a dolgozat bevezető részében részletesen foglalkoztam, amit itt ismételni feleslegesnek tartok, csak felemlitem, hogy az 1397.évi temesvári törvény, az 1404.évi pozsonyi decretum, az 1405.évi I és 1435 .évi I és II decretumok azok, melyek congregatio generalis határozatából származtak; az 1405.évi III és az 1411.évi decretumot csak a főpapok és bárók tanácsával hozta. 1./

Milyen indokból származtak Zsigmond törvényei?

Az egyes törvények bevezetéséből és tartalmából látjuk azokat az okokat, melyek hatása alatt történt Zsigmond törvényeinek meghozatala.

A temesvári országgyűlés mutatja egyfelől az alkotmány continuitya megtartását az aranybulla és az 1351. évi decretum á-

1./ Lásd a törvények bevezetést és az 1435.1.decr.2.cikkelyét.

írásában, de a határozataiban láthatók az okok, melyek az országgyűlés^{az} ott látható határozatok meghozatalára készítették. Egy 15 év óta /1382-1397/ állandó belső bajokkal, többször külső támadásokkal küzdő ország keresett és talált itt bajaira orvoslást. A legeminensebb, küszöbön álló baj volt a török támadása, rendezte tehát a hadügy kérdéseit a szükség követelte módon, 1./ de szinte forradalmi módon saját sorsának maga akart intézője lenni, hogy a király, aki idegen, kit idegenek környeznek, el ne nyomhassa az országot. Az idegenek, kik sok^{et} bajt okoztak az országnak Stibor vajda, Eberhardus zágrábi, Marcius erdélyi püspökök kivételével az év karácsonyáig az országból való eltávozásra kényszerítette 2./ és kimondta, hogy a király idegeneket nem nevezhet ki egyházi és világi méltóságra 3./ Kimondotta, hogy a király nem veheti pártfogásába a bíróság által elmarasztalt főurakat 4./ Az elidegenített birtokok minden kérpótlás nélkül viasszaszállanak a szent koronára és teljesen érvénytelen minden olyan adomány, mit a király a lefolyt lázadások idején kényszerűségből tett a neki meghódolók, vagy azok részére, kik közte és a lázadók közt a békéltetés szerepét vitték 5./

A király lemond azon jogáról, hogy leányokat fiúsítsen, kivéve, ha nincs ötödik fokig fiúörökös 6./ Azok a vámok, melyek nem alapulnak királyi engedélyen eltörölendők, az oklevelek egy fél év alatt, 1398. május hó 2.ikáig bemutatandók. A kereskedők továbbra is nem kaphatnak olyan kiváltságot, amely mentesíti őket a magánvámok fizetése alól 7./

A jobbágyra most nehezedett először régebbi ~~XX/XX/XX/XX~~ terhei

1./Tmsv.gy, Knauz:i.m.216-217 1,2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.226-227 1,3./
Tmsv.gy,Knauz:i.m.227-228 1,4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.229 1,5./Tmsv.gy,
Knauz:i.m.228 1,6./Tmsv.gy,Knauz:i.m.230 1,U./Tmsv.gy,Knauz:i.m.2311

melett a honvédelmi kötelezettség, szabad költözködési joga továbbra is biztosítatik 1./

A bullás papok nem kaphatnak többé külföldi felhatalmazás alapján hivatalt 2./

Nemcsak a nádor, de az összes királyi tisztek - iudex curiae, bani, comites - elmozdítandók, ha nincs tisztükhöz illő minőségük, ha tisztükkél visszaélnék 3./stb.stb.

A temesvári törvényhozás indoka tehát a bajok meglátása, melyek meglátása és felismerése után minden meklétekintet nélkül rendeli el az országgyűlés azt, ami az ország java érdekében szükséges. Mindenkinek áldozatot kellett hoznia az ország megvédése, nyugalmanak helyreállítása, békéjének biztosítása érdekében, a legnagyobbat a fűpapság hozta 4./

A törvény ugyan szelidebb formában azt mondja, hogy a király a rendek kérésére egyezett bele a határozatokba; de a törvény intézkedései világosan mutatják hogy az országgyűlés itt saját sorának intézője és mint ilyen rendeli el azt, amit a haza javára szükségesnek talál.

Az 1404.évi pozsonyi decretumot a király azért adja ki, hogy az országlakok /regnicolae/ kérésére, kik "suplicantes et devote" kérik a királyt, megyszüntesse azokat a bajokat, miket a bullás-papok /Bullati/ okoztak és elejét vegye következő bajoknak 5./

Az 1405.évi I.ésII.decretumokat nevezhetjük városi törvénynek, egy kereskedelmi, pénzügyi kódexnek, ezeket tehát a városok-

~~~~~

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.233 1, 2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.230 1,3./Tmsv.gy,Knauz:i.m.218 1,4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.236 1, 5./Kovachich:Vest. Com 199 1,

ról való gondoskodás szülte, amellet, hogy a városok védelmi jel-
legének és fontosságának felismerése után a honvédelem érdekeit is
szolgálja a törvény, midőn kimondja a városok köfállal való körül-
vevésének és városépítmények létesítésének szükségességét 1./

Az 1411.évi decretum, a király elé terjesztett panaszok követ-
keztében, a kamaranyereség /lucrum camerae/ és dézsma behajtása
tárgyában hozatott.2./

Az 1435.évi I,decretum a hadügy szabályozása érdekében hozatott
3./ hogy a király, mint a törvény mondja, uralmát ne csak befelé tar-
thassa fenn, hanem az ország területét külső hódításokkal szem-
ben is megvédelmezhesse; az 1435.évi decretum pedig "a kellő, rende-
zett és egyenlő" igazságszolgáltatás létesítése érdekében kelt, 4./
miután a király hosszas távolléte alatt az ország a jogsértések és
erőszakos kártételek miatt, a béke és nyugalom állapotában nagyon
megzavartatott. Célja: a törvény bevezetése szerint és szavaival élve
az emberi gondatlanság féktelen vakmerőségét elfojtani, a jogépsé-
get részint a régi szokások világosabb meghatározásával, részint
új törvények alkotásával visszaállítani.

A törvényhozás tagjai:

A törvényhozás tagjai a törvényekből láthatóan: a király, főpa-
pok, bárók. Nélkülük nincs törvény. Mindannyian személyes megjelenés-
sel vesznek részt a törvényhozásban. A törvényhozás tagjai továbbá:
a nobiles. A nemesek nem személyes megjelenéssel vesznek részt a tör-
vényhozásban, hanem képviseltetik az országgyűlésen magukat /electi

---

1./1405.I.ésII.decr.bevezetése,2./1421.évi decr.bevez,3./1435.I.decr.
bev, 4./1435.II.decr.bevez,

nobiles/. A törvények a nemesi kiküldötteket legati, nuntii néven emlegetik.

A nobiles az 1267.évi esztergomi gyűlés határozata szerint megyénként 2-3 bizalmi embert küldött a maga kebeléből a bárók Szent István-napi ítélkezésének ellenőrzésére. A nobilis szerviensek ezen jogából fejlődött ki a megyei követküldés joga, a közne-mesek rendisége.

A szerviensekből lett nobilisok 1279 től fogva képviselőileg jelentek meg a congregatio generalisokon 1./.. Így jelentek meg Zsigmond alatt is. A temesvári országgyűlés megyénként "4 derék férfu" kiküldöttet találunk a nobiles részéről, valamint a nemesi kiküldötteket ott találjuk Zsigmond többi törvényeinek meghozatalánál is, az 1405.évi II.és az 1411.évi decretum kivételével.

Ettől az időtől kezdve általános szokássá vált,, hogy a nemes-ség, a költségek miatt, nem jelent meg személyesen a rendi gyűlé-sen, hanem megyénként választott nemeseket küldött maga helyett.
/electi nobiles/

Ezen szokás azonban törvényben megállapított, állandó jelle-gű intézménnyé csak az 1608.évi II.törvéncikk által lett. 1572ig a személyes megjelenésre is van nem egy példa. 1572 ben maguk a köznemesek kérték Miksa királyt, a vármegyék feliratában, midőn ő, a II.Ulászló ~~XXXX~~ korában előírt bírságok terhe alatt, a közne-mességnek fejenként való megjelenését kívánta az országgyűlésen, hogy ne kötelezze őket személyes megjelenésre, hanem engedje, hogy

ezután is bizonyos számú kiküldötttel képviseltessék magukat, mint-hogy a személyes súlyos terhekkel jár. Miksa a megyék kívánságát teljesítette. Ezzel tényleg és az 1608. évi I. törvénycikkkel jogilag is megszűnt a köznemesség személyes megjelenése az országgyűlésen. Csak most szakadt az eredetileg és jogilag egységes, ^{mideddig} de társadalmilag már régen különböző nemesség jogilag is két külön rendre: fő és köznemességre.

A köznemességnek tehát követküldés által való képviseltetése volt a gyakorlat Zsigmond idejében; sőt ő ennek intézményes biztosítására is tett lépéseket, nem törvényhozással, hanem egyik törvényhozási javaslatában, a "Banderia Regestrum"ban. Itt a kérdéses javaslat megyei és leendő országgyűlési tárgyalásával kapcsolatban a "Banderia Regestrum" 23. és 24. cikkelyében kimondja, hogy a javaslat tárgyalása végett minden megyében tartsanak gyűléseket, hol minden nemes megjelenni tartozik. Itt a kérdés körül mindenki szabadon, félelem nélkül mondja el véleményét a javaslatot illetőleg. Aztán minden megye a maga gyűlésén válasszon követeket, a szegényebbek és tehetősebbek közül egyaránt az alkalmasabbakat válogatván ki, akik kellően tájékozva lévén, a megyei nemesség véleményét, szándékát, akarátát illetőleg, azt a rendi gyűlésen előadhassák, a kérdéses javaslat végleges határozattá, törvényé való emelésénél.

Minden nemes csak egy megye gyűlésén vehet részt; ha több megyében van birtoka, ki kell jelentenie, hogy melyik megyében akarja szavazati jogát érvényesíteni.

A "Banderia Regestrum" csak egy javaslat volt és nem vált törvénnyé, de láthatjuk belőle, ha csak egy tárgyban is, Zsigmond intézkedéseit a nemesi követküldés szabályozását illetőleg.

Zsigmond törvényeiben nincs szó a köznemesség személyes megjelenéséről az országgyűlésen, amint a későbbi időkben nem egyszer látható ez, még kevésbé a személyes megjelenés kötelezettségének törvényben való kimondásáról, ami később szintén előfordul /1447/ 1458/ Még az uralkodása végén hozott 1435.évi II. decretum is a bevezetés 3.§ ában a távollevők teljes hatalmát képviselő nemesek /nobiles/ jelenlétéről beszél, a főpapok és bárók mellett.

Az országgyűlés tagjai, a szent korona tagsága jogán, a városok, mint nemesi személyek. A városokat éppen Zsigmond ruházta fel a rendiség jogával. Kiküldötteiket, követeiket ott találjuk az 1405. évi I. decretum meghozatalánál. 1./ Megvoltak hova azonban valószínűleg már az 1397.évi temesvári országgyűlésre. Erről részletesen szól a dolgozat bevezetése. Más decretumokban nincs felemlítve a városok jelenléte.

Az országgyűlés összehívása, helye, tárgyalási módja, a hozott törvények írásba foglalása, a király által való hitelesítése:

Az országgyűlés összehívása, amint ezt az 1397. évi temesvári törvény bevezetéséből látjuk, 2./ királyi meghívó levéllel történt. Az első ilyen ^{országgyűlési} királyi meghívólevél I. Károly idejéből maradt fenn, midőn ő az 1318. év Szent János nyolcadára Rákosmezejére hívta össze a szent korona tagjait. Zsigmond korából ilyen királyi meghívó

levél nem maradt fenn és így az ilyen meghívók tartalma sem ismeretes előttünk, e korból.

Az országgyűlés helye Zsigmond alatt: Temesvár, /1397/Pozsony, /1404 1411, 1435. II. / Buda /1405 II. 1435 I. / Az 1405. évi I. decretum keletkezésének helye nincs megjelölve a törvény befejezésében.

Ami az országgyűlés tárgyalási módját illeti, a törvényekből láthatjuk, hogy vagy az országlakók panaszára, a király elé terjesztett kérésére, kik "supplicantes et devote" kérték a királyt, vagy királyi tisztéből származó kötelességből kifolyólag kívánta a király a bajokat orvosolni "mert nem lehet dicstelen az a fejedelem, ki mindéd alattvalói békéjét és nyugalmaát forgatja eszébe, valamint nem lehet ~~de~~ rék az, ki, mikor tehetné, a jövő bajoknak és veszélyeknek nem veszi elejét" tudván, hogy "a királyi méltóság kormányzó fennsége annál ébren munkálkodik rebb gonddal ~~munkálkodik~~ alattvalói nyugalmaát és megmaradásán, mentől inkább látja át azt, hogy a közboldogság saját gyarapodására és dicsőségére, a köznyomor pedig a saját kárára és megaláztatására szolgál. 1./

Azért a király a rendekkel, vagy ha nem congregatio generalison kelt törvénye, főpapokkal és bárókkal, azok tanácsát, javaslatát, hozzájárulását kikérve, alapos megfontolás, érett megbeszélés után ~~hozza~~ hozza velük, congregatio generalison a rendekkel, hasonlóan közös megbeszélés, megtárgyalás után, a törvényeket, az ország jágára, nyugalmaának, békéjének helyreállítására, fenntartására, területi épségének megvédésére és biztosítására 2./

Hogy Zsigmond idejében már szokásban voltak a királyi előterjesztések.

1./1405. E. decr. bev, 2./Lásd az egyes decretumok bevezetését.

tések, erre vall az 1433 ban kiadott "Banderiaie pegestrum" , melyet előzetesen megküldött véleményezésre a megyéknek, hogy megismervén a király tervét, tájékozódhassanak a javaslat országgyűlési tárgyalására és kiküldendő követeket utasításokkal láthassák el.

Látható Zsigmond törvényeiből a hozott törvények szövegezési, írásbafoglalási mkdja is. Látható, hogy az egy országgyűlésen hozott törvényeket egybefoglalták minden tárgyi csoportosítás nélkül, tekintet nélkül arra, hogy azok más-más dolgokról intézkedtek./ esetleg szakaszonként/ A hozott törvényeket a főkancellár /valamelyik főpap/ foglalta írásba. Így az 1405.évi I.decretumot Eberhard, zágrábi püspök, főkancellár, az 1435.évi IIdecretumot pedig Gáthálóczy Mátyás, a pécsi egyház prépostja, akkori főkancellár 1./ A többinél az írásba foglaló főpap, főkancellár neve hiányzik.

A hozott decretumokat a király befejezéssel és záradékkal látta el, alá nem írt, hanem a megerősítés jeléül megpecsételte. Az 1405. évi I.decretumot függő és hiteles uj kettős pecsétjével, az 1435.évi I decretumot szintén 2./ A többinél a királyi záradék és pecsét hiányzik.

A törvény hiteléül szolgált a jelenlevő főpapok és bárók neveinek fellemlítése is az egyes decretumok végén, amint ez az 1405. évi I. és az 1435. évi II. decretum befejezésében olvasható. Az illetők nevének felsorolása egyszersmind előkelőségük bizonyítéka, jele. /Werbőczy/

1./Lásd nevezett decretumok befejezését. 2./1405 I. és 1435 I. decretum befejezése.

VI.

H I T É L E T, S Z E L L E M I M Ű V E L Ő D É S.

A hitélet kérdésében csak Szűz Mária, a szentek tisztelete, az eskü szerepe, szentsége, a hamis eskü büntetése, a simonia egy fajának tartott eljárás eltiltása, az egyházak vagyonának, különösen pedig a templomoknak a hatalmaskodásokkal szemben való védelme és néhány ünnep-ről való megemlékezés található fel Zsigmond törvényeiben.

A szellemi művelődés kérdéséről nem szólnak a törvények.

Ezen nagyfontosságú dologról nem nyujtanak kellő tájékoztatást Zsigmond törvényei. A törvények gyér adataiból következtetés útján tudunk meg valamit a hitélet kérdéseiről.

Igy Szűz Mária tiszteletére vall az, hogy az ország rendes birái által letett esküben az Istenen kívül Szűz Máriára, minden szentekre és Isten kiválasztottjaira esküdtek 1./

Az eskü szentségét, fontosságát láthatjuk a biráskodásban, hol az eskü a bizonyítás eszköze. Emellett a káptalani, konventi kiküldöttek, midőn midőn mint hiteles bizonyságok az egyes peres kérdésekben - birtokba való iktatások, határjárások, birtokok szemügyre vétele, közös tanu vallatások - kiszállottak, megkellett esküdjének, hogy a dologban igazságosan fognak eljárni és igaz jelentést ~~tesznek~~ fognak tenni. Esküt kellett tegyenek azok a királyi emberek, nemesek /homo regius/ valamely káptalan, vagy konvent előtt, kik fennti ügyekben a káptalani,

vagy konventi kiküldöttek mellett eljárak, midőn eljárásukról jelentést tettek.

Az az egyházi ember, /káptalani, konventi, kiküldött/ aki esküje ellenére hamisan járt el, vagy hamis jelentést tett, örökös fogással bűnhődött, ha volt javadalma, elveszítette azt is.

Ha világi ember járt el hamisan, hamis eskü miatt főbenjáró büntetésben részesült és összes javai elvesztésében is elmarasztaltatott.1./

Az eskü szentségére vall, hogy a dézsmafizető gazda eskü alatt /tacto dominicis crucis signo/ vallotta be, hogy mekkora kepei voltak abban az évben és ezzel a dézsma kirovásánál a dézsma kirovóknak meg kellett elégedniök.2./

A gazdatisztek, napszámosok, olyan cselédek, kiket uraik láttak el élelemmel, ruhával, ha ezt uraik, vagy távollétükben tiszt-
eskü alatt
jeik bizonyították, a kamaranyereség fizetése alól mentesek voltak 3./

A szentek tiszteletét láthatjuk abból, hogy az ispánok és szolgabírák a szentek ereklyéinek érintése után szolgáltattak igazságot hatalmaskodási, erőszakos birtokbafoglalási esetekben, a károsult, bántalmazott felek részére.4./

A törvény tiltotta, hogy a papok meggyilkolt ember eltemetéséért külön díjat, egy márkát, szedjenek. Ezt, az ilyen eljárást a simónia egy nemének tekintették. 5./

Védtek a törvények az egyháziak vagyonát, különösen Isten há-

---

1./1435.II.decr.8.cikk, 2./1411.decr.5.cikk, 3./1411.decr.3.cikk, 4./1435.II.decr.4 cikk, 5./Tmsv.gy, Knauz:i.m.220.1,

zát, a templomot a hatalmaskodásokkal, ~~szemben~~ erőszakoskodásokkal, főként a katonák erőszakoskodó hatalmaskodásával szemben. Az ezek ellen vétő katona vagyona elvételével bűnhődött.1./

Az ünnepek közül is találunk néhányat felemlítve Zsigmond törvényeiben. A határidőhöz kötött intézkedések ezektől előre, vagy visszfelé, vagy magára az ünnepre téve történtek, hogy könnyebben megjegyezhetők legyenek, vagy ezeken az ünnepeken keltek a törvények. Így említetnek: Nativitas 2./Pascha,3./ festus beati Georgi martiris, 4./ Epiphania,5./festus beati Michaelis archangeli,6./festus sancti Dominici confessoris, 7./festus beati Francisci confessoris,8./festus beati Grégorii papae.9./

A törvények nem szólnak semmit a Zsigmond korabeli ^{szellemi} művelődésről, így nem tájékoztatnak a korai renaissance kezdeteiről, amint az más forrásokból ismeretes azzal együtt, hogy maga Zsigmond is művelt, a klasszikus művészetek~~et~~ és tudományok iránt fogékony ember volt, amint ezt életrajz írója Windeck és kivüle mások is tudtunkra adják. /igy pld.Carion János egy századdal később/

Udvarában tudósok, művészek éltek, kiknek nagy barátja volt a király, szívesen fogadta udvarába őket és szívesen társalgott e klasszikus műveltségű férfiakkal. Tudjuk, hogy Vergerio Péter Pál humorista tudós sokáig élt udvarában, valamint menedékhelyre talált itt Dominici János, biboros, humorista is. Ismeretes, hogy Ó-budán főiskolát alapított, valamint az is, hogy a király mellett ebben a korban is voltak a klasszikus tudományoknak, művészeteknek Maecenásai.

1./1435.I.decr.9.cikk,2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.227 1,3./Kovachich:Vest Comm.203 és Tmsv.gy,Knauz:i.m.219.1,4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.231 1,5./U.ő:234 1,6./U.ő:214 1,7./1405.II.decr.befeje,8./1411.decr.befeje,9./1435.I decr.befejezése.

VIII.

KORMÁNYZAT ÉS BELÜGYI KÖZ-
IGAZGATÁS.

A kormányzást és belügyi közigazgatást Zsigmond korában ugyan-
azok végzi, akik az igazságszolgáltatást. Az állam nem ismer még
más feladatot, mint a jogrend biztosítását. Azért a kormányzás, köz-
igazgatás csak az igazságszolgáltatás folyamánya és nem külön álla-
mi köztevékenység, de azért van néhány tisztán közigazgatási szerv
is.

A kormányzás, közigazgatás szervei: Irányító közegek: a király
és királyi tanács. Valóságos szervei a kormányzásnak, közigazgatás-
nak, mint rendelkező, ellenőrző hatóságok: a nádor, udvarbíró, tár-
nokmester, bán, vajda. Végrehejtő közegek: a megyék. A megyei tisz-
tikar. A megye végrehajtó szerepét ugy a kormányzásban, mint a köz-
igazgatásban részint tisztviselői által, részint a megyegyűlésen
gyakorolja. A megyei tisztviselők a kormányzás szolgálatában: az
egyházi, ipari, kereskedelmi, adó és pénzügyi élet, jobbágyság é-
lete, letartóztatások, hadügy terén. A vármegyei gyelés szerepe a
közigazgatásban. A belügyi kormányzat többi szervei: városok, mező-
városok, falvak, földesurak, közbirtokosságok. Ezek szerepe. A köz-
igazgatás más tisztviselői: harmincadosok, adó, dézsmakirovók, be-
hajtók, királyi pénzváltók, királyi kamarás, aranyművesek, sókama-
rák, vámszedők. Ezek htásköre. A tisztviselők fizetésének kérdé-
se. Erdély, Horvátország, Dalmácia, Szlavónia, közigazgatásáról
nem szólnak a törvények.

Zsigmond idejében az állami élet még kezdődő, stadiumban volt. Ezen a fokon az állam még nem ismert más kormányzati feladatot, mint a jogrend biztosítását. Innen van az, hogy a kormányzásnak nem voltak önálló közegei és testületei, hanem a kormányzást, közigazgatást úgy a központban, mint a vidéken ugyanazok végezték, mint a közigazgatást. A kettő egymástól - a törvényben láthatóan - elválasztva nem volt, a két functio közül pedig kétségtelenül az igazságszolgáltatás állott előtérben.

A kormányzat egyébként általában nem egyéb, mint a közélet irányítása az állam, vagy társadalom részéről, és ilyen értelemben magában foglalja a törvényhozó és végrehajtó hatalmat egyaránt. Szűkebb értelemben csak a végrehajtó hatalmat értjük kormányzás alatt; legszűkebb értelemben pedig a kormányzás a belügyi hatóságok működése a közbiztonság, közrend, közjólet irányítása és fenntartása érdekében.

A kormányzat, belügyi közigazgatás szervei:

1./Irányító közeg - a törvények szelleméből láthatóan - maga a király és a mellette működő királyi tanács /praelati, barones/. Az ország bajainak meglátása, azok orvoslásáról való gondoskodás, úgy a törvényhozásban, mint a végrehajtásban, a király és a mellette működő királyi tanács gondoskodása tárgyát képezte legelső sorban. Mondhatjuk, hogy a királyi tanács a maga egészében, mint tanácsadó testület szerepelt a kormányzat, belügyi közigazgatás irányításában.

2./ A kormányzatnak valóságos szervei voltak azonban a királyi főtisztek: a nádor, udvarbíró, kancellár, tárnokmester, bán, vajda,

kiket a király megbízásáb^ol - a törvényekb^ol láthatóan - parancsoló, ellenőrző hatalom illet meg. I^ok állottak az államkormányzat élén, a helyhez kötött hatóságok úgy a kormányzat, közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás tekintetében nekik voltak alárendelve.

Miután azonban - amint említettem - az állami szolgálatok Zsigmond korában még nem voltak egymástól elválasztva és az állam főfeladatának a jogrend biztosítását tekintet~~ve~~, úgy hogy minden más állami szolgálatot nem külön állami köztevékenységnek, hanem az igazságszolgálat^os folyamatának tekintett, azért nevezett főtisztok is elsősorban igazságszolgáltatási tiszttel teljesítettek, melynek csak folyamán^os volt szűkebb értelemben vett kormányzati és közigazgatási tevékenységük.

Epen azért kormányzati, közigazgatási szerepük birói, igazságszolgáltatási tiszttük ismeretetésénél látható ezen dolgozat bíraskodás című szakaszában.

3./A kormányzat további közegei a vármegyék. A vármegyék már Zsigmond idejében a kormányzás, közigazgatás végrehajtó szervei az állami élet minden vonatkozásában.

A megyei tisztikar:

A vármegye /comitatus, parochia/ élén a királytól kinevezett főispán /comes parochiae/ állott, mellette az alispán, /vicecomes/ szolgabírák /iudices nobilium/. Ezek a megyei tisztviselők. Az ispánt a királynevezte ki, az ispán nevezte ki az alispánt /Erről azonban a törvényben nincs szó/ A szolgabírákat ellenben az egész

megye tehetősebb, jómódu /ex nobilibus patioribus et bene possessiona-
tis/ nemesei közül a vármegye összes nemesei választották. A megvá-
lasztottak kötelesek voltak 25 márka pénzbüntetés terhe alatt ezen
hivatalt elvállalni - a törvényben mentesítetteket kivéve - és hi-
vatalukat legalább egy évig viselni. Megválasztásuk után esküt kell-
lett tenniük és a törvény kimondotta, hogy legyen könnyen felismer-
hető pecsétjük, hogy az ispánnal és alispánnal együtt hitelt érdem-
lő leveleket adhassanak ki.1./ A szolgabírák számáról, Zsigmond tör-
vényei nem tájékoztatnak. Számukat az 1290.évi 5.törv.cikk négyben
állapította meg.

A megyének, mint kormányzati és közigazgatási szervnek szolgálá-
tában állottak a káptalani, konventi hiteles bizonyosságok és a velük
együtt eljár^o homines regii - királyi kiküldöttek, megbízottak a per-
behívásoknál, tanuvallatásoknál, beiktatásoknál, birtokügyekben való
kiszállásoknál, szemügyrevételeknél, határjárásoknál. 2./

A megye a maga végrehajtó szerepét a kormányzás, közigazgatás
kérdéseiben részint tisztviselői, részint a megyei gyűlés által gya-
korolta:

Feladata, hatásköre igen széles volt és az állami, társadalmi é-
let minden mezejére kiterjedt. Mindezen dolgokról részletesen van szó
ezen dolgozat bíraskodás című fejezetében, valamint e dolgozat vonat-
kozó helyein. Itt csak a tisztán kormányzati, közigazgatási területe-
ket nézve, a végeredmények leszögezésével láthatjuk, hogy
az egyházi élet terén:

az ispánok, szolgabírák megátolják, hogy szabálytalanságok történjenek a dézsmák kivetése, behajtása körül.1./valamint felhajtja az ispán a dézsmát azon községeken, melyek megátalkodottságukban még az interdictum kihirdetése után egy hónap múlva sem fizetik azt ki.2./

Az ipar, kereskedelem terén:

az ispánok gondoskodnak arról, hogy akiknek vámjoguk van, hidjaikat, hajóikat mindig jó karban tartsák az utasok átszállítására és őket hidjaik, hajóik jókarbantartására mindannyiszor, valahányszor a szükség kívánja, büntetéssel, birsággal kényszerítik.3./Az ispánok foglalják a királyi kinestár javára annak a nemesnek birtokát, ki a birtokán talált külföldi sót, az illető vevőtől, vagy eladótól elvenni vonakodik.4./

Pénzügy, adózás terén:

az ispánok és szolgabírák segédkeznek a határidőre be nem fizetett lucrum camerae felhajtásában a kamaranyereség ispánjainak és tisztjeinek. Az ispánok és szolgabírák segítségülhívása nélkül ilyen tárgyban a kamaranyereség ispánjai nem is járhatnak el.5./

A jobbágyok életében:

az ispán és szolgabíró gondoskodik az erőszakkal elhurcolt, vagy elszökött jobbágy visszaadásáról, illetve visszaviteléről.6./ Az ispánok és szolgabírák feladata érvényszerezni a jobbágyok szabad költözködését biztosító törvényeknek.7./

VI.eset.

1./1411.decr.6.cikk, 2./1435.II.decr.7.cikk, 3./1435.II.decr.23.cikk, 4./1405.II.decr.8.cikk, 5./1411.évi decr.4 cikk, 6./1435.II.7.cikk II.eset, 7./1405.II.decr.16.cikk.

Ha valamelyik jobbágyot ura erőszakosan visszatartja, az, kihez a jobbágy költözni akar, egy szolgabírt véve maga mellé, egyszerűen elvitetle ti.1./

Letartóztatások kérdésében:

az ispán gondoskodik arról, hogy azokat, kiket nem közhelyeken, hanem saját területükön tartóztatnak le, akár egyházi, akár világi egyének szabadon bocsássák.2./

A hadügy terén:

az ispánok és szolgabírák veszik be az katonák által tett károkról a panaszokat és a károsultak az ők bizonyságlevelével fordulnak panaszaikkal a királyi kurához.3./ Az ispán vezeti a király táborába a megyei haderőt. 4./ Az ispánok és szolgabírák hajtják végre a királyi kuria ítéletét a kártevő, hatalmaskodó katonák elítéltetése ügyében 5./

A vármegyei gyűlés a végrehajtás szolgálatában a kormányzás, közigazgatás tekintetében:

A vármegyék nemessége /gyűlése/ állapítja meg, a hadseregnek a vármegyébe való megérkezése előtt, az élelmiszerek, termények árát, amit a katonák az élelmiszerekért fizetni tartoznak.6./ A vármegyék a maguk gyűlésén választanak egy középrendű nemest, aki az illető megye szolgabíráival összeírja a közönséges hadjárat kihirdetésekor az összes vármegyei birtokosok jobbágyságait és az így elkészített lajstromot átadja a megyei ispánnak.7./

A megyegyűlés bírói tisztet viselők törvényszékeivel egyetemben, a

---

1./Tmsv. gy. Knauz: i.m' 237.1, 2./1435. II. decr. 13 és 15. cikk, 3./1435. I. decr. 9. cikk, 4./1435. I. decr. 4. cikk, 5./1435. I. decr. 9. cikk, 6./1435. I. decr. 9. cikk, 7./1435. I. decr. 6. cikkely.

a tolvajokat, rablókat, gonosztevőket levelesíti.1./

A megyegyűlés választ egy közrendű nemest a magvaszakadt birtok gondozására, amíg annak kire való háromlását a királyi kuria eldönti.2./

A nádori gyűlések alkalmával a megye gyűlése a gyűlés hites birói előadása alapján dönt afelől, hogy a megyében addig szokásban nem volt utak hamis utaknak tekintendők-e, vagy más módon kell megszorításukról gondoskodni.3./ Ugyancsak ennek a gyűlésnek birái kutatják ki, ha a vámhelyek felállításáról szóló első okleveleket a vámhelyek tulajdonosai nem tudák felmutatni, hogy az illető vármegyében mekkora volt a kérdéses vámhelyeken az ott fizetetty vámok mennyiség, emberemlékezetig visszamenőleg, hogy a magánvámoknál a vámokat igazságosan lehessen megállapítani.4./

A városok, mint a belügyi közigazgatás szervei:

4./A belügyi közigazgatás további szervei a megyéken belül a városok, /civitates/mezővárosok, /oppida/ falvak, /villae/ előljárói, földesurak, közbirtokosságok.

A városi önkormányzatot a városi tanács gyakorolta, mely az egy évre választott városbíróból és a szintén egy évre választott 12 esküdtből állott /iurati cives/ A városkormányzás területi kormányzás volt, melynek kezében birói, közigazgatási, végrehajtói hatalom egyesült. Ezt a feladatot a városi tanács a maga egészében testületileg végezte 5./ Teendői egészen birói hatásköréből folytak. Tisztán közigazgatási szerepe az elfogni nem tudott tolvajok,

---

1./1405.I.decr.5.cikk,2./1435.II.decr.17.cikk,3./1435.II.decr.23.

cikk, 4./1435.II.decr.22.cikk,5./V.ö.Timon Ákos:Magyar Alkotm.és J

Jogtört. 713-721 1,

latrok, gonosztevők levelesítése volt.1./

Minden városban, szabad községben két választott esküdt polgár őrizte ellen a becsomagolásokat az egyes szállítandó áruknál, hogy csamészet ne történhessék.2./

A városi tanács ellenőrzést gyakorolt a pénzhamisítás meggátolása érdekében.3./

A falvak, földesurak, közbirtokosságok a közigazgatás szolgálatában:

5./A falusbirák /villicu/ összegyűjtötték és beszolgáltatták az adókiróvóknak /dicatores/ a lucrum cameraet. Erről nyugtát kaptak 4./ Kinyomozták a falvakban a tolvajokat, rablókat, latrokat.5./Hivatalos személyként jártak el a kártételek megvizsgálásában.6./

A földesur, mint jobbágya ura és birája egyben ellenőrzője volt a jobbágy életfolytatásának. Ő vezette a megyei hadseregbe jobbágytelkei után kiállított és felszerelt katonáit.7./

A közbirtokosságok területükön a rend, vagyonbiztosság őrei voltak.

A közigazgatás más tisztviselői:

6M/A harmicadosok /tricesimatores/ a harmincad szedésénél és az árúk esetleges újból való átvizsgálásánál.8./ Az adókiróvók és behajtók,9./ /dicatores exactores lucri camerae/ a dézsma kivetői és behajtói /decimatores decimarum et exactores/10./

A pénzváltásra városnként rendelt királyi pénzváltók /campor regius/ kiknek kizárólagosan egyedül volt joguk pénzt beváltani12./

1./1405.I.decr.5.cikk,2./1405.I.decr.15.cikk,3./1405.I.decr.18.cikk,
4./1411.decr.I.cikk,5./Tmsv.gy,Knauz:i.m.215-16.1,6./1435.I.decr.9.cikk
7./1435.I.decr.2.cikk,8./1405.I.decr.15.cikk,9./1411.decr.1.cikk,10./
1411.decr.5.és 6.cikk,11./1405.I.decr.19.cikk,

A királyi kamarás /camerarius regius/ mint az arany és ezüst kezelésének és a belőle alkotott pénzeknek elnöke, 1./az aranyművesek, /urifabres/kik egyedül tartatták az arany, ezüst öntésre, vegyítésre szolgáló edényeket, eszközöket, választóvizet 2./

Sókamarások /camerarius regius/a sóügyek intézésében 3./ és vám-szedők a vámok szedésénél.4./

Ezek a tisztviselők, illetve testületek voltak az állam végrehajtó közegei a kormányzás és közigazgatás terén Zsigmond törvényei szerint, az azokban látható hatáskörrel.

A tisztviselőknek fizetése nem volt. Javadalmazásukat az egyes bíróságok, büntetés-pénzek képezték.

Erdély, Horvátország, Szlavónia, Dalmácia speciális helyi alpokon nyugvó, Magyarország kormányzati és közigazgatási rendszerétől sok tekintetben különböző kormányzatát 1, közigazgatásáról semmit sem szólnak Zsigmond törvényei.

X

VIII.

K Ü L Ü G Y - H A D Ü G Y .

I.

Külügy.

Külügyi adatok zsigmond törvényeiben. A Zsigmond korabeli külügyi helyzet főbb vonásaiban.

A külügyekről keveset szólnak zsigmond törvényei. Mindössze fellemlitik a cseheket, törököket, kik mint ellenségek háborgatják az ország nyugalmit és veszélyeztetik területi épségét.

Ezen kívül még az 1435. évi I. decretum bevezetésében van szó külpolitikai vonatkozásokról, ahol fellemlitik a király azon munkaságát, melyet a német-római császárság megszerzésére, a koronázás elnyerésére tett olasz és németországi útja alkalmával, a római egyház és német-római birodalom elébe terjesztett ügyeinek elintézésében kifejtett, mikor is Milanóban a római birodalom második koronáját megkapta és IV. Jenő pápa kezéből, Rómában, a császári jelvényeket, a szokott ünnepélyességgel, átvette. Más külpolitikai dolgokról nincs említés Zsigmond törvényeiben.

Igy ezzel a kérdéssel röviden végezhetnék. Miután azonban éppen Zsigmond korában kezdődik Magyarország történelmében, külpolitikai vonatkozásokban, egy egészen új korszak, amit a törvények éppen csak sejtetnek az említett tétel szükségszerűségével, talán talán nem vétek

---

a tárgyszerűség ellen, ha, mint a törvények anyagán kívül eső és így szoros értelemben vett feladatom tárgyát nem képező tárggyal, Zsigmond külpolitikájával, annak csak épen irányát és a részletek mellőzésével eredményeit érintve - röviden foglalkozom.

Az Árpádok külpolitikája dél felé, a Balkán félszigetre irányult. Kelet az Anjouk, nyugat Zsigmond alatt kapcsolódott bele a magyar külpolitikába.

I.Károly és még inkább I.Lajos alatt Magyarország Kelet-Európa vezető állama lett. I.Károly alatt Magyarország - a belső bajok és megpróbáltatások után - nemcsak révbe jutott, hanem hatalmi igé- nyeivel a szomszéd népek fölé emelte fejét. I.Károly külpolitikája, melyet nem csak országos, de dinasztikus érdekek is vezettek, végeredményében azt célozta, hogy a Capet család Anjou ága Magyarországról Kelet sorsát intézze, Magyarországot Lengyelország, Nápoly feletti uralmával, különösen, ha a főág megtartja nyugaton a hegemoniát.

I.Károly külpolitikáját I.Lajos folytatta. Végső célja volt: a magyar hegemonia keleten, szoros összeköttetésben a kath. egyház diadalrajuttatásával. Alatta tíz ország tartozott Magyarországhoz. Ez volt a magyar imperializmus kora. Az Anjouk tették Magyarországot Kelet-Európa nagyhatalmává, gazdag örökséget készítve elő gyermekeik számára.

A magyar külpolitika nyugati irányúvá Zsigmond alatt lett. A körülmények hozták ezt így magukkal.1./

Már I.Lajos idejében megjelent a török a Balkánon, mely nép kétségessé tette Magyarország uralmát hovatovább a Balkán népei felé. A törökkel szemben való végelmet lett volna hivatva szolgál- egyebe mellett ni az a personalis unió, melyet I.Lajos Magyar és Lengyelország kö- zött teremtett, mely azonban halála után felbomlott.

A magyar külpolitika Zsigmond alatt már csak védelmi jellegű lehetett kelet és dél felé, terjeszkedő irányúvá nyugat felé kellett legyen. A nyugat felé irányzott külpolitika első képviselője a magyar történelemben: Luxenburgi Zsigmond, IV.Károly cseh király és német-római császár fia, ki származásánál, összeköttetéseinél, hajlamánál fogva első képviselője lett a nyugat felé irányzott külpolitikának. Ebben nem annyira országos, mint inkább dinasztikus érdekek vezették.

Tekintete a cseh királyság és német-római császárság megster- zésre irányult. Fáradozását, sok diplomáciai munkáját a körülmények szerencsés összejátszása is segítette. Bátyját, Vencelt, a német választó fejedelmek 1400-ban megfosztották a német-római császári méltóságtól. Utána csak tíz évig viselte ezen méltóságot utóda: Ruprecht, phalzi választó és rajnai palotagróf. Ennek halála után Zsigmond nyerte el a német-római császárságot. Elnyerte hosszas fáradozás, nem kevés diplomáciai munka után, bátyja, Vencel halála után, 1419-ben a cseh királyságot is.

Külpolitikájának legnagyobb eredménye volt: német-római császár- rává való választása. Ezen állás amellet, hogy fényt vetett a ma-

gyar koronára, barátságos viszonyt teremtett a német birodalommal, mely történelmünkben sokáig ellenséges szemmel nézte Magyarorszá^g függetlenségét. Emellett védelmet ígért a közös ellenség: a török ellen. Ő az első magyar király, aki a német-római^{császári} koronát viselte. Ehhez a méltósághoz a hatalmat Magyarorszá^g szolgáltatta neki, mi- nek külső jele volt, hogy a német királynak is a magyar primás volt a főkancellárja. A német birodalommal létesített kapcsolat érintetlenül hagyta Magyarorszá^g nemzetközi önállóságát, annál ra- gyóbb hatással volt a társadalmi és művelődési viszonyokra.

Amikor pedig Csehorszá^got megszerezte és azt veje: Albert, osztrák herceg számára a magyar trónnal együtt biztosította, lét- rehozta Magyarorszá^g, Ausztria, Csehorszá^g első államszövetségét.

A külpolitikában különösen két nagy kérdés foglalkoztatta Zs/ Zsigmondot: a török hatalom fellépése és az ellene való védekezés, másodszor a nyugati nagy egyházszakadás megszüntetése, az/egy- ház egységének helyreállítása.

Mint Magyar király 1396 ban egy európai vállalatot, szövetsé- get hozott létre a török ellen, de már mint német-római császárnak kellett készülődnie és résen lennie azon ellenség ellen, mely Ma- gyarorszá^gon keresztül egész Nyugat civilizációját, hitét, állami és társadalmi életét fenyegette.

Mint német-római császár sok buzgó fáradsággal és nehéz küz- dellemmel megszüntette a nyugati nagy egyházszakadást /1378-1414/ és a pápasággal kezét fogva, az egyházi és világi hatalom minden

eszközét igénybe vette a szakadások, eretnekek: Hussz János követői ellen, kiket, midőn nem tudott az egyház számára megtartani mint római császár, rangban első uralkodó Európában és így a hit legfőbb védője, hosszantartó 1419-1436/ háboruban igyekezett letérni Csehországban és Magyarországon, hová szintén betörték, mint cseh és magyar király.

Az említett két szempont irányította Zsigmond külpolitikáját. Az elsőnek csak természetes folyománya volt az a diplomáciai és hadi munka, melyet kifejtett a Balkánon avégből, hogy az egyes országokat, a török hatalom terjeszkedése miatt, a magyar korona iránt ingadozó hűségükben megtartsa, vagy a magyar szent korona iránti köteles hódolatra kényszerítse.

Csak másodsorban emlithetők külpolitikájában azok a kisebb jelentőségű kérdések, melyek Zsigmondot a külügyek terén szintén foglalkoztatták. Így az osztrák ügyek, hol vitás kérdésekben döntő, súlyos belháborúkban /Ernő és Lipót osztrák hercegek között/ békebíró, hatalmi ~~kérdéseknek~~ igényeknek /cseh korona iránti örökség kérdése/ szabályozója volt.

Vagy a lengyel ügyek. Lengyelországban barátot keresett, hogy annyi ellenségtől körülvéve, legalább észak felől biztonságban legyen. Nem rajta mult, hogy ennek dacára Lengyelországhoz való viszonya egyike volt a legkétesebbeknek.

Ulászló a magyar trónra kétszer is emelt igényeivel kétszeri kudarcot vallott és midőn a német lovagrenddel háborúba keveredett,

---

- Zsigmond, mint német birodalmi helytartó, támogatta a lovagrendet
- Lengyelország ellen.

A német-római császár felett azonban győzött a vele egysze-
mélyű magyar király, győzött Magyarország érdeke, melynélfogva ~~n~~
- nem-~~csak~~ békére lépett Ulászlóval, de szövetséghez is vele, véd-
és dacszövetséget kötve ~~xxix~~ bárhonnan támadó ellenség ellen.

Rendezte a vitás területi kérdéseket /lublói béke/ 1412/ és békét
teremtett Lengyelország és a német lovagrend között, miután erre
Ulász^l már előbb felkérte és miután a német lovagrend ~~klász^l~~ Zsigmond
békebiróságát - vonakodása dacára is - a végén elfogadni kény-
szerült.

Nagyobb jelentőségű kérdésképen foglalkoztatta Zsigmondot a
külpolitika terén Velencével való viszonya.

Velence érdekellensége volt úgy Durazzói Károlynak, mint fi-
ának, Nápolyi Lászlónak. Érdeke ellen volt, hogy Magyarország és
Nápoly egy kézben egyesüljön és ezáltal az Adria mindkét partja
egy kézbe kerüljön. Ez halálos csapást jelentett volna számára. A-
zért ellene volt úgy durazzói Károly trónfoglalásának, mint Nápo-
lyi László próbálkozásának és esetleges királtságának. Követke-
zőképpen barátja volt Máriának és barátja vált Zsigmondnak is
mindaddig, míg nyilvánvalóvá nem lett, hogy Nápolyi László a ma-
gyar trónra nem juthat és így Nápoly és Magyarország részéről jö-
hető veszély őt ~~nem~~/Velencét/ nem fenyegeti.

Ezután pedig egyáltalán nem állott érdekében velencének, hogy

---

Magyarország uralmát úgy, amint azt I. Lajos biztosította volt, elismerje és tiszteletben tartsa a felett a Dalmácia felett, melyre gazdasági, kereskedelmi okokból neki is szüksége volt.

Amilyen mértékben tette igényeit nyilvánvalóvá Dalmáciára, olyan mértékben hidegült el és lett ellenséges a viszony közte és Zsigmond között, sőt vezetett egy hosszas, vér-es küzdelemre az 1411-33 ig tartó háboruban, mely Magyarország kárára, néhány várost kivéve, az egész Dalmácia elvesztését eredményezte, azon a veszteségen kívül, mely Európa veszteségének mondható, hogy két olyan nép lett ellenséggé hatalmi, gazdasági okokból, mely akkor még, egyesült erővel, képes lett volna a közös ellenség /török/ terjeszkedésének gátat vetni.

Ilyen eredményekben tekinthetjük át Zsigmond külpolitikáját a részletek szándékos mellőzésével történt rövid összefoglalásban.

II.

Hadügy.

A hadügy Zsigmond 1397. évi temesvári törvényében, az 1433. évi "Banderia Regestrumban" és az 1435. évi I. decretumban.

"A külügyi sikerek alapja az erős hadügy!" 1./Amilyen keveset szólnak Zsigmond törvényei a külügyekről, épen olyan részletes szabályozását találjuk bennük a hadügynek.

Zsigmondnak sok háborúja volt: trónja megszilárdítása, megtartá-

---

1./^vDrM Erdélyi László: Árpádkor 274. 1.

sa, biztosítása érdekében, a melléktartományokban, törökökkel, huszitákkal, Velencével.

A hadügy fejlesztése, szabályozása ^{ár}ilyen formán a külső viszonyok, a gyakorlati szükség döntő befolyással voltak. Ezek nyomása, elsősorban a törökök Európában való megjelenése és terjeszkedése parancsolólag követelték a honvédelem fejlesztését, a honvédelmi kötelezettség szélesebb alapokra való helyezésével, annak új alapokon való felépítését.

A honvédelmet új alapokra ¹azért kellett helyezni, mert a Szent István féle várrendszer bukásával, a királyi birtokok adományozásával, a királyi haderő fenntartásának alapja a föld és a valejáró gazdasági erő a birtokárisztokrácia kifejlődése következtében az egyházi és világiurak kezébe ment át, így a királyság gazdasági ereje meggyengült, anélkül, hogy azok az egyházi és világi urak, kik nagy kiterjedésű királyi birtokokhoz jutottak, kötelezve lettek volna azon honvédelmi tehek hordására, melyeket a királyok a királyi birtok eladományozása előtt nem csak kötelesek voltak hordani, ²de addig, nagy birtokaik jövedelme következtében, hordozni is tudtak.^{1./}

Minthogy tehát a király a birtokárisztokrácia kifejlődése után, a szükséges gazdasági, anyagi erő hiányában, az országot a királyi haderővel megvédelmezni nem tudta, nem volt továbbra is fenntartható a Szent István-féle államszervezetnek az a tétele, hogy a szabad birtokosok kötelesek az ország védelmében részt venni, a

---

1./V.ö.Timon Ákos:Magyar Alkotm.és Jogtört.757-762 l.

közveszély elhárításában közremunkálni, külföldi hadjáratokra azonban nem kötelesek menni. Azokban legfennebb önkéntes buzgóságból vesznek részt. Azok ellenben, kik királyi adományokból meggazdagodtak, azok az ispánok és serviensek, kik a várföldeken birtokosokká lettek, királyi költségen külföldi hadjáratokra is kötelesek a királyt követni 1/

Végereedményképpen tehát minden szabad birtokos csak saját személyszolgálatot, tekintet nélkül birtoka nagyságára. Az ország határán belül a saját, a határon kívül a király költségén. Ezen alaptétel továbbra is - a változott gazdasági helyzet miatt nem volt fenntartható, hanem szükségképpen kellett reátesni a hűbéri államszervezet azon felfogására, hogy a nagyobb birtokkal, a velejáró nagyobb magánhatalommal, tehát több joggal, nagyobb terhek is járnak és aki nagyobb részét bírja a szent korona testének, több jobbágy felett rendelkezik, nagyobb gazdasági ereje, nagyobb mértékben is kell részt vevyen az ország védelmében, mint a kisbirtokos nemes. Így kellett előállítani azt a nemzeti haderőt, melyet eddig a királyság állított ki, de amelynek kiállítására - bármily szükség volt is rá - a változott helyzet következtében most képtelen volt.

A régi hadszervezet átalakítása, az ujnak kiépítése, az V.u.n. banderialis hadrendszerben I.Károly és I.Lajos érdeme, de az egésznek betetőzése, jogi szabályozása Zsigmond nevéhez fűződik.

Az I.Károly által behozott első állami egyenes-adó /18 dénár/ nem nyújtott elegendő gazdasági alapot megfelelő királyi haderő tartására. Így a birtokárisztokrácia - I.Károly, nagy és nehéz küzdelem után, a régit letörte, de helyébe újat emelt - gazdasági erejének a

---

1./Dr.Erdélyi László:Árpádkor 275.1., 3. kötet: 3. V. 1.

honvédelem céljaira való lekötése, felhasználása nem volt kike-
rülhető, illetve más mód nem kínálkozott arra, hogy az ország szük-
séges és nélkülözhetelen honvédelmi erőhöz jusson.

A birtokárisztokrácia gazdasági erejének hadi célokra való
kihasználása és biztosítása azonban egyenlőre másként látszott le-
hetségesnek, mint ha a király a nagybirtokos urakat hadi hatalom-
mal ruházza fel, ha a királyt egyedül megillető hadi hatalmat,
ellenszolgáltatás képen, kitüntetésül, részlegesen átruházza rá-
juk, megossza azt a király és a szent korona tagjai közt, minek
külső jele a hadi jelvény /banerium/ viselésének megengedése volt.
Imnen van az új hadrendszer neve is.

Egyébként már Kézai, korábban meg volt nálunk a banerium a
cimerekkel. Egyes nagybirtokosok vezetése alatt vannak tehát le-
galább 50 lovasból álló csapatok, mint zsoldosok, vagy hűbéresek.

Másfelől azonban képessé kellett tenni a nagybirtokos árisz-
tokráciát hadi kötelezettsége teljesítésére, gazdasági ereje állan-
dó karbantartásával, a földesuri hatalom alatt álló, a földesuri
hatalom alatt álló, nem nemes elemek általános jellegű földesuri
dóval való megterhelése által.

I. Lajos tehát gazdasági alapot állított a főpapok, főurak,
birtokos nemesek katonáállítási kötelezettségének az 1351. évi tör-
vény VI. cikkelyében, a kilencedben /nona/. Hogy itt állami, kato-
nai szempont volt az irányadó, világosan mutatja nevezett cikkely
következő, záró kitétele: "Ut per hoc honor noster augeatur et ip-

si regnicolae nostri, nobis fidelius possint famulari" 1./

Zsigmond a kilencedet tételiesen is törvénybe iktatta az 1397.évi temesvári országgyűlésen az 1351.évi törvény átirásában, sőt azt a földesur javára megtoldotta, kimondván, hogy a folyóvízi halászatnak egyharmada, a tavinak fele illesse a földesurat.2./

Csak a gazdasági alap biztosítása után válhatott a gazdasági banderium állításának kiváltsága igazán a banderium állításának kötelezettségévé, vagy azon kötelezettséggé, hogy minden nemes nem csak személyesen tartozik hadbaszállani az ország védelmére, de vagyonságának, jobbágyságának számának megfelelő katonaságot is tartozik kiállítani.

A hadügy Zsigmond 1397.évi temesvári törvényében:

Ezt legelőszörntörvénybe Zsigmond korábban foglalták, az 1397.évi temesvári országgyűlésen. Ezen az országgyűlésen sok felgyült baj keresett és talált megoldást, de a török veszedelem miatt elsősorban a hadügy fejlesztése vált szükségessé. Az országgyűlés helye is mutatja, hogy a déli részek biztonsága itt a legfőbb szükség.

Ha a király az ország határán túl hadakozik, a nemesség nem köteles vele menni, csak a király pénzén és mikor a király hazatér, a nemeseken hadi bírságot nem vehet. Akiknek ispánságuk van, tartoznak a királlyal menni az ország határán túl a király pénzén, mondja az aranybulla VII.cikkelye és veszi át a temesvári törvény.3./kihagyván az átirásban nevezett cikkely azon kitételét, hogy ha az ellenség az országba jön, az egész nemesség tartozik hadba szállani. A temesvári

törvény az átirásban kihagyott cikket, jobban mondva kitételét a cikkelynek a helyzet követelte módosításokkal, részletezéssel iktatja törvénybe, mondván: A mostani nagy szükségben, midőn a pogányoknak és más nemzeteknek nagy hatalma igyekszik berontani a ~~nagy hatalomú~~ Birodalomba, ha a határvédő báró az ellenségnek ellenállani nem tudna, akkor a királlyal együtt az összes országlakók /universi regnicolae/ kötelesek felkelni. Különösen azok a bárók, kik a királytól tisztséget bírnak, személyesen és bármely időben a király, ha pedig ő nem lenne az országban, az ország más ügyeiben való elfoglaltsága miatt, a nádor vezetése alatt

Az osztatlanul, egy kuriában lakó nemesek egyet küldenek hadba maguk közül, azok, kik külön kuriában élnek, személyesen fejenként jelennek meg.

Ha valaki beteg, embereit küldi hadba, hadi felszereléssel. Azok a jobbágynak, birtoktalan nemesek, kik szegénységüket kellően tudják igazolni, felmentést nyernek.

A személyesen való hadbaszállási kötelezettségen kívül minden birtokos nemes minden hosz jobbágy után egy tegzest /pharetrium/ állit ki és vezet hadba, a jelen háboru idejére.

Aki nem vonul hadba, minden jobbágya után egy, 100 dénárt érő aranyat fizet, a jobbágytalan nemes pedig személyére 3 márka dénárt ~~fix~~ birságul.

Aki akár a hadbaszállás, ~~akár a visszatérés idején rabol, zsákmányol, élelmiszert harácsol, a hatalmaskodás bűnébe esik.~~ akár a visszatérés idején rabol, zsákmányol, élelmiszert harácsol, a hatalmaskodás bűnébe esik.

A törvényben világos^{an} ki van mondva, hogy az új hadkötelezettség ~~xx~~ csak a jelen háború idejére szól: "Praeteritis autem guerris presentibus prememoratis exercituantium regnicolarum universalium pristina^m libertatem, temporibus aliorum regum, nostrum scilicet predecessorum, assuetam, viceversa obtinebit"^{1.}/

- Az országgyűlés ezenkívül kimondja, hogy a háború végéig az egész egyházi rend egész jövedelmének felével köteles adózni az ország védelmére. A tized felét már nem is a papi szedi, hanem az ország adószedője. Az így kapott jövedelem más célra, mint hadi célra nem fordítható.

- Az aranybulla azon törvényével szemben, mely kimondja, hogy a tized pénzben meg nem váltható, hanem csak abban szedhető, amit a föld terem, a temesvári törvény megengedi, hogy a jelen háború idején a papi javadalom pénzben legyen szedhető; a háború végével - amint a törvény mondja - visszaáll I. Lajos törvénye ^{1/}/ A temesvári törvény, tévesen mondja itt az aranybulla XX. cikkelyét I. Lajos törvényének. Legefennebb úgy értelmezhető, hogy I. Lajos is átváán ezen cikkelyt, Zsigmond törvényhozása reá, mint hozzá időre közelebbállára hivatkozik.^{3.}/

A papi javadalom hadi célra való, eddig hallatlan, soha meg nem történt lefoglalása világot vet a helyzet komolyságára, súlyos volta mellett, az ország nehéz pénzügyi viszonyaira. Ezzel azonban nagy anyagi forrás nyílt meg az állam számára, mely nélkül nem tudta volna teljesíteni a honvédelem nehéz feladatát, különben nem fordult volna

---

^{1/}Tmsv. gy, Knauz: i. m. 216-217 1, 2. / 1222. XX. tck, 3. / Tmsv. gy, Knauz: i. m. 233-235. 1,

na az országgyűlés a paság százados jogait sértő, eddig soha elő nem forduló, szokatlan eljáráshoz.

Ez a törvény félre nem érthető szavakkal precizizálta a honvédelmi kötelezettséget, de másfelől kimondta, hogy csak a jelen háború idejére szól. Ennek elmultával a nemesek régi szabadsága helyre áll. Ennek kimondása pedig világosan mutatja, Ennek kimondása pedig világosan mutatja, hogy a banderialis hadrendszernak állandó jelleggel való megállapítása és szilárd alapokra való fektetése igen nehéz feladat volt.

Zsigmond 1433.évi javaslata, a "Banderia Regestrum":

Midőn már régóta folyt a küzdelem a Ruszitákkal és velencével, Zsigmond egy terjedelmes hadügyi törvényjavaslatot dolgozott ki 1433. ban: "Zsigmond császár és királynak az ország védelmére vonatkozó rendelete bármely és bárholian jövő ellenséggel szemben" 1./ cím alatt.

Ezen javaslat I.-XXXVI. fejezetében részletes tervet találunk a hadügy szabályozására vonatkozólag. Látjuk a javaslat tartalmából az ország állapotát a hadügy tekintetében.

A javaslat tartalma fejezetek szerint a következő:

I. fejezet

Célszerű, hogy az ország főpapjai és főurai időnként az országgyűlésre jöjjenek össze és vigyenek oda magukkal néhány megyei követet is. Velük együtt, közös tanácskozásban állapítsák meg az ország határának végpontjait és azt, hogy a honvédelmi sereg med-

1./Közli Kovachich:Suppl.ad Vest.Com.I.344-, magyar fordításban
Kőszeghy Sándor:Hadttörténeti emlékek V.kötet 592-608 1.

dig kötetlen menni az ellenség ellen a haza védelmében.

II.

Gondoskodni kell arról, hogy azok, kik táborba szállanak, legyenek kellően felszerelve, és ne történjék meg az, ami a múltban gyakran előfordult, hogy egyes elszegényedett nemesek úgy szálltak táborba, hogy szegénységük és betegségük miatt inkább koldusokhoz, mint katonákhoz voltak hasonlóak. A hadba vonultaknak legalább nyilaik legyenek.

III.

Minden megye meghatározott számú tegzest legyen köteles hadba küldeni. Egy nemes sem kaphat felmentést az alól, hogy meghatározott számú ijjászt legyen köteles kiállítani.

Az elszegényedett, árva, özvegy nemesek fejenkénti hadkötelezettséggel ne terhelteessenek, hanem ezek közösen állítsanak ki egy-egy tegzes huszárt. Annyit kell közülük egybefoglalni, ahányan egy-egy ilyen huszárt kiállítani képesek.

IV.

Minden megyében osztályokba sorozandók a nemesek vagyonuk szerint és így megállapítandó, hogy ki hány embert tartozik kiállítani. Aztán számba kell venni, hogy az elszegényedett nemesek hányat tudnak - fentti módon összesítve - kiállítani és így meg kell állapítani, hogy végeredményben az illető megye hány embert köteles hadba küldeni?

V.

Az így, megyék szerint kiállítottak - az ősi szokás szerint - főispánjaik vezetése alatt szálljanak hadba.

VI.

Az ily módon mozgósított hadseregnek, valamint az egész ország közhadseregének is, szigorúan tiltva van minden erőszakoskodás, minden kártétel.

VII.

A fentti módon összeállított haderő csak akkor mozgósítatik, ha akkora ellenséges erő támadja meg az országot, hogy a király saját katonáival ellenállani nem tud.

VIII.

Ugy a birtokos nemések által fejenként, mint az elszegényedettek által fentti módon kiállított katonaság, mint nemzeti dörék had, ne csak 15 napig tartozzék az ország határán táborozni, hanem mindaddig, míg a király, vagy ha ő nincs jelen, a hadsereg vezérei és kapitányai ezt jónak látják.

IX.

Azok az elszegényedett nemések, kik a személyesen való megjelenés alól mentesítettnek az általuk közösen kiállított katonákat lóval ~~együtt~~ lóval és fegyverrel tisztességesen felszerelve küldjék hadba és ne fegyvertelenül és felszereléslenül, amig eddig tapasztalható volt, mert úgy hadbaszállásuk semmit sem ér.

X.

A többiekben foglalt tervezet, a királyi nagyobb pecsét alatt, a vicekancellár által, a királynak a javaslat keresztülvitelére vonatkozó akaratát tartalmazó levelével együtt, minden megyének megküldendő, hogy ott ezt megtárgyalván, olyan követeket küldhessenek a javaslathoz a főpapok és főurak által való országgyűlési tárgyalására, kik a kérdés felől kellően tájékozódva vannak.

XI.

Az olyan nemes, ki a király, királyné, főurak stb. szolgálatában hivatalt visel, nem mentesíthető ezért a vagyona után járó katonaszerelési kötelezettség alól, melyet a magyar hadseregbe kell kiállítani ép úgy, mint másnak, saját személye helyett azonban mást küldhet a hadseregbe, illetve kell küldenie.

XII.

Megállapítandó, hogy a haderő kiállítására kötelezett urak, papok, mások, mennyi zsoldot kötelesek adni egy katonának, egy hadjáratra. Ajánlatos, miután hol rövidebb, hol hosszabb ideig tart a hadjárat, a zsoldot úgy megállapítani, hogy egy lózsás, vagy íjjász hadjáratonként egy aranyforintot kapjon.

XIII.

Hogy pedig a fizetésben se a fizető, se a zsoldos kért ne szenvedjen, hanem mindkét fél részére igazságos mérték tartasson fenn, azért egy mázsó úgy, mint Lajos király idejében, legyen egy aranyforint. Állapitassék meg úgy egy mázsá, mint egy font sónak az ára és

---

a kincstár így adja a sót, hogy a vágás és szállítás költségein felül a kincstár kárt ne szenvedjen.

Ajánlatos, hogy amint az Német és Olaszországban is megvan, a só mérték és súly szerint árultassék, hogy a vevő és eladó között az igazságos mérték meglegyen.

A sószállításnál a királyi kincstári só vámnélkül szállí-
tassék. Megállapítandó, hogy a királyi jövedelmekből a király mag-
nyit köteles az ország védelmére fordítani.

XIV.

Megállapítandó, hogy a hadbaszállók hol és mikor kötele-
sek megjelenni. Azok, akik késve érkeznek meg, a királytól bü-
téest kapjanak, mert gyakori eset, hogy az előbb érkezettek elcsi-
gázva a fáradalomtól és elkedvetlenedve az unalomtól, már oszla-
dózni kezdenek, mikor a későbbjövők megérkeznek.

XV.

A hadbavonultaknak tiltva legyen a megszabott idő előtt a
szolgálatot elhagyni, kapitányuk engedélye nélkül.

XVI.

Az előadottak létesítése a bárhonnan jövő ellenséggel
szemben való háború sikeres viselhetése szempontjából szükséges.

XVII.

Mint hogy

Mint hogy remélni lehet, hogy a husziták a bázeli zsinattól felvilágosítva, elhagyják tévelygéseiket és visszatérnek a római egyház kebelébe, - így tőlük a király vérontás nélkül szabadíthatja meg az országot. Ez esetben az ország egész erejét a török ellen fogja fordítani, hogy a melléktartományokat tőlük megszabadítva, az ország határait kiterjeszthesse.

Ha azonban a husziták a bázeli zsinattól meg nem nyerve, továbbra is megmaradnak eretnekségükben, akkor a király, a zsinatról való visszatérése után, hová mint cseh király és római császár épen a husziták kibékitése és megnyerése végett hivatott meg, Nagyszombatot, Szokolcát, valamint az ország minden földjét meg fogja tőlük tisztítani.

XVIII.

Hogy pedig ez mennél sikeresebben és gyorsabban történhessék meg, szükséges, hogy azok mellett, kik már hadba szállottak a cseh határszélen, minden vármegyében, vagy fejenkénti táborbaszállással, vagy bizonyos számú íjjász kiállítása útján felszerelt, kész csapatok legyenek készen a király visszatérése idejére, hogy a király velük, Nagyszombat és más a husziták által megszállott helyek visszavételére azonnal megindulhasson.

XIX.

Az ilyen módon kiállított csapatok ne csak 15 napig álljanak helyt, hanem az egész visszafoglalási művelet ideje alatt. Különben

---

semmi értelme sem lehet az egész visszafoglalási műveletnek, mely bizonytalan ideig tarthat és illetve a 15 nap alatt elért eredmény csak kárbavész.

A király még visszatérte előtt tudni akarja, hogy a főpapok és főurak mit határoztak e tárgyban. Ellentéges álláspont esetén nem is kíván a hadjáratban részt venni.

XX.

A husziták által megszállott falvakban élő parsztság köveszen el mindent a leendő felszabadítási műveletekben és haladéknélkül ott teremjen, ahová rendelik.

XXI.

A király, királyné, főpapok anyagilag minden áldozatot hozzanak meg, hogy a husziták által megszállott területre kiküldöttek a visszafoglalási műveleteket sikerrel folytathassák.

XXII.

A király Oláhország, Szerbia és a Duna más irányában is el fog a török ellen mindent követni, amit csak lehet; mindazonáltal a főpapok, főurak, országlakók intézkedjenek, hogy nevezett tájak felől az ország védelméről kik gondoskodjanak ?....

XXIII.

A vármegyék tartsanak gyűlést; ott mindenki szabadon, félelem nélkül mondja el véleményét. A gazdagok, hatalmasok ne merészeljék a szegényeket fenyegetéssel, vagy bármi más uton vélemény-

---

nyük szabad nyilvánításában akadályozni. Az így tartott gyűléseken aztán minden megyében válasszanak követeket, a szegények és gazdagabbak közül egyaránt az alkalmasabbakat válogatván ki, akik aztán az egész megye szándékát, akaratát képviseljék a javaslatok végleges határozattá való emelésénél, a főrendek gyűlésén.

XXIV.

Minden nemes csak azon megye gyűlésén adhatja le javaslatát a kérdéses javaslatok tárgyalásánál, amelyik megyéből való. Ha több megyében van birtoka, nyilatkozni tartozik, hogy melyikben akarja szavazati jogát érvényesíteni.

XXV.

A király a főpapok, főurak, országlakók tetszésére bizza, hogy mindabban, amit az ország védelmére szükségesnek tart, határozzanak.

XXVI.

Minthogy Dalmácia, Ráma, Szerbia, Bosnyákország, Halics, Lodomeria, Bolgárország mint régen, úgy Lajos király idejében is az országhoz tartoztak, valamint Jalonfeöld, Hlevna, Berzechei, melyek most a bosnyák király alatt állanak, ugyszintén sok más várossal együtt az országhoz tartozott Gereben városa és mivel a bosnyákok püspöke most a száván tullevő Diakovárban székel s ezzel bosnyák fennhatóság alá tartzik, továbbá - mert Szerbia, vagy Rácország, Bulgária, vagy Nagy-Oláhország és a szörényi részek a magyar korona alá tartoztak, mivel tehát nagy területváltozások történtek, a főpapok, főurak, országlakók határozzák meg, hogy hol vannak az or-

szág határai. Határozzák meg, hogy az elszakadt részeket a magyar koronához tartozandóknak tartják-e és ezek határait értik-e az ország határai alatt? Ha igen, akkor határoztassanak meg azok a határokul tekintendő végpontoké melyekig az ország derekhada táborba szállani köteles, hogy a király tudja, hogy az ország védelmére, vagy az elfoglalt területek visszafoglalására meddig mennek.

XXVII.

Ha Magyarország katonasága célszerűen osztatik be, minthogy az ország a bekebelezett tartományokkal nagy és erős, az ország védelmére és az elfoglalt tartományok visszafoglalására elegendő katonát fog tudni, ha a király akaratahoz hiven, fennti javaslatokban megegyezésre jutnak.,pen azért a főpapok, főurak, országlakók nyujtsanak a királynak, még mielőtt az országba visszajönne, teljes tájékozódást azok felől, miket fennti javaslatokban határoztak és végeztek.

XXVIII.

Minthogy az országnak nemcsak a husziták ellen, hanem a törökök ellen és különösen a bosnyák ellen is kell harcolnia, azért a király a főpapokat, főurakat, nemeseket az alább látható rendekbe osztotta, hogy egyik részük a husziták, másik a török, harmadik a bosnyákokkal szemben teljesítse hadi kötelezettségét úgy a védelem, mint a támadás tekintetében.

Zsigmondnak ezen hadi javaslata azonkívül, hogy számps honvédelmi törvény hivatkozik reá, egész terjedelmében a Szapáry és Festetich kódexből és az 1558 ból származó Nádasdy codexből ismeretes, ezeken kívül részben a Telegdi féle kivonatból 1./

A javaslat III.ésIV. fejezetében láthatóan, Zsigmond nem maga állapította meg a tervezet létszámát, hanem a megyékkel kívánta azt megállapíttatni. A Festetich és Szapáry codexek olyan forrásból merítettek, mely a vicekeancellár által valamelyik megyének a rendelet szerint határozathozatal végett megküldött~~tt~~ királyi javaslat volt megállapított csupán és így ebben a kiállítandó haderő létszámáról nem lévén szó - mint ahogy nem is lehetett, mert annak megállapítása a megyék határozatának volt fenntartva - nevezett codexekben~~ben~~ nincs szó az egyesek által kiállítandó haderő létszámáról.

A Nádasdy kódex és a Telegdi féle kivonat azonban már olyan forrásból merített, mely a beküldött javaslat feletti megyei határozatot is magába foglalta és így, az összeírás megtörténtével, a kiállítandó létszámot is nyújtotta, Innen van az, hogy a Nádasdy codex és a Telgdi féle kivonat már az egyes bandériumok létszámát is adja.

Igy fejtegeti ezt Kőszeghy idézett munkája vonatkozó helyein. Nevezett, mint a "Banderiale Regestrum" fordítója és a Hadtörténeti közlemények említett helyén közétévője, az elébb megnevezett, számadatokat is tartalmazó codexekből, nevezett ~~codexek~~ adatainak összevetésével, az egyes védelmi irányoknak a "Banderiale Regestrum"ban

---

1./V.ő.Kőszeghy Sándor idézett munkája vonatkozó helyeit.

megjelölt módja szerint, az ott - munkájában - részletesen kimutatott számadatokat adja banderiumonként. Az egész létszám, az egyes papok, urak, megyék által kiállított banderiumok után 76.875 lovasra rug a Kőszeghy összeállítása szerint, amelyen létszámban azonban nincsenek benne az egyes főtisztséget viselő főurak, /főpohárnok, főasztalnok, főlovászmester/ továbbá a városok, jászok, kunok banderiumai, valamint hiába keressük a Zsigmond korabeli legtekintélyesebb nemesei: Rozgonyi, Palóci, Kanizsai, Báthori neveit, jegyzi meg Kőszeghy és láthatjuk a kimutatásokból vele együtt mi is.

Röviden: maga, a Zsigmond által készített javaslat nem tartalmazhatta az egyesek, megyék stb. által kiállítandó banderiumok számadatainak megállapítását.

Magában foglalta azonban a védelmi irányok meghatározását, melyek a következők:

XXIX-XXII.

Az Adriai tenger és Dalmácia felé, a török és szövetségesei ellen, a török ellen az Unna folyam felé, a török ellen Ozora felé. A pozsonyi vár védelmére, a husziták ellen. A Temesköz felé, Erdély felé.

XXXIII.

Reméby van arra, hogy a király Flórenc közbenjárásával Velenccével békét köt. Ez esetben az ellene szánt hadsereget máshová viheti. Ha Velenccével a béke nem jönne létre, akkor az egész hadsereg, mely Velenccé ellen menendő, július első vasárnapján jöjjön

össze. Ekkor a király is személyesen fog megjelenni köztük, a Velence ellen indítandó háborúba. Ha a törökkel, vagy a huszitákkal jönne létre béke, akkor az ellenük szánt csapatokat is Velence ellen fogják indítani. Ez esetben ezek is július első vasárnapján, vagy valamivel előbb, együttesen jelenjenek meg.

XXXIV.

Ha a huszitákkal egyházilag és világi~~lag~~ tekintetben egyaránt létre jön a béke, az ellenük szánt csapatok máshová lesznek fordíthatók.

XXXV.

A törökökkel szintén tárgyalások folynak és velük is béke jöhet létre. Ha létre jön, akkor az ellenük szánt csapatok szintén egyebütt használhatók fel. Általában a felszabadult sereg mindig azok ellen használható fel, kik nem élnek az országgal békességben.

XXXVI.

Ha minden vonalon béke lesz, akkor az előbbieken felsorolt hadsereg feloszolhatik. Szükséges azonban, hogy a jövő háborúja érdekében mindenki tudja feladatát, teendőjét, azt, hogy valjon az ország melyik részének védelme képezi az ő kötelességét?...

Azért ezeken kívül mindenkinek tudnia kell, hogy mi a zsoldja egy-egy lándzsásnak, /egy arany forint/ hogy mindenkinek meg kell pontosan, a kijelölt időre jelenni a hadban, hogy a bevonuló, majd elbocsájtott katonák senkit nem bántalmazhatnak, meg nem károsíthatnak és végül, hogy a bevonult katonaság mindaddig köteles táborban maradni, amíg reá szükség van. Aki ezek ellen vét, büntetésben részesüljön.

Ime a javaslat, amely azonban nem vált törvénné. A várme-
gyék tárgyalták és meg is határozták dandáraik számát, de talán
Gara nádor halála, talán más okok miatt, 1433 ban országgyűlést
nem tartottak és így a javaslat törvényerőre nem emelkedet^htett.

Nagy szükség volt a honvédelem szabályozására, mert a per-
sonális nemesi felkelés annyira lejárt a magát, hogy a korirók
szerint, egyes elszegényedett nemesek néha bottal kezükben jel-
lentek meg a harctéren. Ilyen hadsereggel pedig sokra menni nem
lehetett. Ha nem is vált törvénné a javaslat, ha nem is jelent-
hetett egy új epochát a hadügy történetében, kiindulási pontja
lett az 1435. évi hadügyi törvénynek, mely megteremtette a por-
talis katonaságot.1./

A hadügy Zsigmond 1435.évi első decretumában:

Ilyen előzmények után jött létre a hadvselés módjáról /su-
per modo exercituationis/ alkotott 1435.évi I.decretum. Ez mel-
lőzte ugyan az 1433.évi "Banderia Regestrum" több javaslatát,
mint az alábbiakból látható, de a banderialis hadszervezet alap-
elveit úgy állapította meg, hogy a hadügyre vonatkozó törvényho-
zásnak századokon át alapjául szolgálhatott.

A törvény bevezetésében 2./ elmondja, hogy a királyi méltó-
ságnak tisztéből folyik az királynak azon kötelessége, hogy az
ország békéjét és nyugalmaát ne csak befelé őrizze meg, hanem an-
nak területét külső támadások és hódításokkal szemben is megvéd-
je, határait fenntartsa.

Azért Magyarország határait Cseh és Morvaország felől, hol

1./V.ö.Kőszeghi §:i.m.vonatkozó helyeit, 2./Corp.Iur.Hung.244-2

hol az ország néhány év óta mind hevesebb támadásoknak van kitéve, biztonságba akarja helyezni, ennél fogva Pozsony városát és várát, Nagyszombat, Szokolca városát, Trencsén várát, valamint Morvaország határszélén és a Vág folyó mehtén levő városépítményeket és erődítményeket a Csehország felől levőkkel és mindazon erődítményekkel együtt, melyek az ország akármelyik határszélén és végén most a király kezén vannak, vagy bármely körülmény következtében oda fognak jutni, bárhol jöhető támadás ellen, királyi költségen meg fogja erősíteni, katonasággal, fegyverrel, élelmiszerrel és általában mindazzal el fogja látni, ami a várépítmények fenntartásával az ország területének és nyugalmanak megvédésére szükséges.

Magában a törvényben 1./elismeri a király, hogy az ország megvédelme elsősorban a király feladata, azonban kimondja, hogy ha az ellenség oly nagy erővel tör be, hogy a király hada azt feltartóztatni nem tudja, akkor annak az országrésznek a védelmére kirendelt főpapok, banderiumaikkal a tett intézkedések értelmében, ugyszintén annak a résznek ispánjai, más vármegyék ispánjaival együtt, ha az utóbbiak esetleg más részek védelmére is vannak kitendelve, a vármegyék báróival, /barones/előkelőivel, /proceres/nemeseivel, /nobiles/hadi népével együtt, a királyi banderium alatt tartoznak a megtámadott országrész segítségére sietni 2./

Minden báró, előkelő, birtokos nemes, az országszerte hirdett közönséges hadjárat alkalmával személyesen tartozik megje-

lenni. Azonkívül birtokuk arányában katonát állítani tartóznak, t.i. minden 33 olyan jobbágy után, kiknek, ahol laknak külön telkeik, ~~xx~~ földjeik, vannak, kik bért, rovatait fizetnek, szolgálatot teljesítenek, egy tegzes lovast, /pharetrarius/ száz után hármat és így tovább. "Arcus, pharetras, gladios et bicellos habentes et ad bellandos aptos et utiles".

Akiknek nincs 33 jobbágyuk, azok a maguk jobbágyságait a másokéval összesítik, úgy, hogy ezek is mindnyájan minden 33 jobbágy után az elrendelt módon felfegyverzett lovast küldjék a közönséges hadjáratra 1./

Azok a nemesek, kiknek nincsenek jobbágyságai, kötelesek személyesen hadba menni. Kiknek közülük uraik vannak, /praedalisták! / uraikkal, uraik költségén, ~~megyei ispánjukkal~~ szállanak hadba az urak banderiumában, az ur hadnépével.

Akiknek nincsenek uraik, azok a maguk birtokából, a maguk költségén, megyei ispánjukkal szállanak hadba, tehetségükhöz képest illően felfegyverkezve. Felmentést kapnak azok, kiket öregségük, özvegységük, árvaságuk, vagy más tehetetlenségük miatt fel kell menteni 2./

Ha két, vagy több nemes testvér ösztatlan állapotban egy háztartásban él, csak egyiküknek kell hadba szállania, a másik, illetve a többiek felmentést kapnak,

Azok a nemesek, kik a király, vagy ~~király~~ a bárók szolgálatában állanak s így vagy csak személyesen kell nevezettek banderiumában megjelenniök, vagy a királytól, báróktól kapott

javadalom után, uraik banderiumába még fegyveres népet is kell kiállítaniok, az ilyenek, fennti hadkötelezettség mellett, még saját, tulajdon birtokaik után is kötelesek a meghatározott számú fegyveres harcost kiállítani és azon ispán, vagy ispánok alatt kinek, vagy kiknek vármegyéjében van birtokuk, hadba küldeni. 1./

Azok a főpapok, bárók, nemesek, kik valamely várépítmény urai, a vár őrzésére szükséges nemeseket otthon hagyhatják. Más előkelő személyek, bárók, nemesek, kik szintén hadba vonulnak, családjuk népével, családjuk népével udvaruk méltóságának fenntartására, az udvar felügyeletére, néhány nemes szintén otthon hagyhatnak, de csak korlátolt és elkerülhetetlenül szükséges számban 2./

Minden megye a maga gyűlésén válasszon egy középrendű nemesi aki az illető megye szolgabirájával, az általános hadjárat kihirdetése idején, írja össze a király, királyné, bárók, nemesek és általában a vármegyei birtokosok minden jobbágyát és az így elkészített lejtrom másolatát adja át a vármegyei ispánnak. 3./

Az összes hadbavonulásra kötelezettek személyükben és az egész hadi népükkel, valamint a zsold fejében szolgálók, tartoznak pontosan, azon időben megjelenni, mikorra a hadjárat ki van hirdetve.

Akik a megjelenésre kötelezettek közül megjelenni vonakodnak, vagy az elrendelt időt tekinteten kívül hagyva, csak akkor jelennek meg, mikor már a többi harcosok kifáradtak, elszóródtak, vagy talán az ütközet már meg is történt, vagy ha idejében megjelentek,

de az ütközet, vagy háboru végleges eldőltte előtt, bármely ökből, a király, vagy a hadsereg kapitányának engedélye nélkül, önfejtőleg és vakmerően eltávoztak, az ilyenek birtokát nevezett vétségeik miatt nekik kell foglalni és a király a főpapok és bárók tanácsában fog dönteni afelől, hogy az ilyenek birtokával mi történjék 1./

A katonák nyári időben nem szállhatnak meg falvakban, vetésekben, csak egyedül a tér pusztaságokon. A vetéseket lovaikkal le ne tapossák, azokban kárt ne tegyenek, senkinek kárára ne legyenek. Mindent csak illő ára befizetése mellett kérhetnek, ingyen csak le nem kaszált fűvet, fát és vizet kaphatnak.

Minden vármegyében a vármegye nemessége állapítsa meg a katonák megérkezése előtt úgy az emberek, mint a lovak számára szükséges élelmiszerek, termények árát, az illető gazdasági év termékenny, vagy terméktelen volta szerint, úgy azonban, hogy az így megállapított árak kapzsiságból magasabbak ne legyenek az azon évi vásáron fennállott áraknál. 2./

Ha a katonák, a fenti tilalom ellenére, falvakban, vagy tiltott helyeken szállanak meg, a meghatározott ár befizetése nélkül bármiféle élelmiszert vesznek el, a károsultak, akár nemesek, akár nem nemesek, az illetők, panaszaikkal forduljanak annak a vármegyének ispánja és szolgabirája elé, melyben vannak az a falu, hol a kártétel történt. A nemesek egymagukban, a nem nemesek az illető falu biráját és mindkétfelőli, legközelebb lakó két szomszédjukat véve maguk mellé, a kár mennyiségére nézve tegyenek esküt.

Az ispánok és szolgabírák a panaszosnak bejelentett káráról

és annak valóságát igazoló eskütételéről bizonyságlevelez adnak. Az így kapott bizonyságlevéllel a károsultak a királyi kuriához fordulnak, melynek birái és igazságszolgáltatói kötelesek teljes hitelt adni a felmutatott bizonyságlevél tartalmának. Eképen, minden további bizonyítás és peres eljárás nélkül, a károsultaknak káraikra, a kár kipuhatolás~~á~~ iránti költségeikre, végleges birói ítélet útján, törvényes végrehajtás terhe mellett, teljes elégtételt szolgáltatnak.

Az ítéletet az időszerinti nádor, udvarbiró, vagy helyettesik és a pecséttartók levélalakban hozzák meg és adják ki.

Ezen ítélő-levélben meg kell írni azon vármegyék ispánjainak, alispánjainak, szolgabiráinak, hol a kárttevő katonák birtokai vannak, hogy a károsultak minden kárára nézve, az illető levél vétele után azonnal elégtételt adjanak, nevezett katonák vagyonának, ha kell birtokainak valamely káptalan, vagy konvent előtt történt elvételével.

Azok a katonák pedig, akik faluk, templomok, birtokok felgyújtásával, nemesek, egyházi férfiak ellenséges megtámadásával, házaik, telkeik megrohanásával, elpusztításával, asszonyok, szüzek elrablásával, meggyalázásával, emberek megverésével, megsebesítésével, stb. erőszakoskodni, hatalmaskodni merészelnek, az ilyenek a hatalmaskodás tényén mara~~z~~ta~~l~~ta~~s~~nak el, miután azon vármegyében, hol a hatalmaskodás történt, velük szemben az igazságot kihirdették és fennti módon a tényállást megállapították.

A tényállás megállapítása után, mint előbbi esetben, a ná-

dor, vagy udvarbíró levélalakban meghozott és kiadott ítéletükben hagyják meg, hogy az illetékes megye ispánjai, szolgabírái az ítéletet - a hatalmaskodó katonaság javainak elvételével, birtokainak elfoglalásával és általában minden szükséges és szokásos eszköz igénybevételével - véglegesen hajtsák végre. 1./

Ez bő tartalmában az 1435.évi hadügyi törvény. Láthatjuk belőle azt, a kimerítő gondosságot, mellyel Zsigmond törvényhozása az ország megvédéséhez elegendő haderót igyekezett létrehozni. Világot vetnek a törvények az erkölcsi viszonyokra is, melyek kedvezőnek nem mondható képet tárnak elénk a katonáknak itt csak felbizonnyára esen tétélezett, de a valóságban tényleg is gyakran előfordult viselkedéséről, hatalmaskodásáról, melyeket erős kézzel igyekszik megtorolni, elfolytani a törvény. Sajnos, még korunk háborúi sem voltak mentesek olyan atrocitásoktól és visszaélésektől, melyek ellen már Zsigmond törvényhozása kikelt.

Az 1435.évi hadügyi törvény alapvető jelentőségű. Az itt lefektetett alapokon nyugodott a magyar honvédelem az állandó katonaság létesítéséig /1715/. Későbbi módosításokkal, bővítésekkel, az itt letett alapokon tovább épített honvédelmi rendszer képezte a magyar állam ~~KKK~~ fegyveres erejét a banderialis hadrendszer felbomlásáig.

A felbomlás akkor következett be, mikor nem bizonyult a banderialis hadrendszer megfelelőnek a nyugat-európai katonasággal és különösen a török~~KKK~~ állandó haderóval szemben /janicsárok, spáhik/ Addig azonban ez szolgálta a haza védelmét a maga hármassal

összetételében,
~~szekrények~~ melyből állott az 1435.évi alapvető és a későbbi törvények alap-
ján, midőn tényezői voltak: 1./a királyi haderő, 2./zászlósúrok,
főpapok, valamint tizeddel bíró egyháziak hadereje, 3./generalis
exercitus, vagyis a nemesek és városok telekkatonáikkal.

P É N Z É S A D O Ű G Y.

évei

Az utolsó Árpádok és a magyar interregnum alatt a pénz elértéktelenedett, az ország különböző részeiben más és más pénznemek és idegen péntek jöttek forgalomba. I. Károly az ország pénzügyeit egységesen rendezte.

Zsigmon törvényeiben látható pénzek és azok értéke. A pénz forgalma és pénzügyi törvények elleni kihágások büntetése. A királyi kincstár rendes jövedelmei: a kereskedelmi és pénzügyi törvények megszegése miatt a kincstár részére elvett áruk, pénzek, magszakadás miatt a kincstárra szálló birtokok, elkobzott javak, dica, subsidium.

A megyei adó egy neme. Magánvámok /tributa dominorum/. Illetek. Kilenced, tized. Egyéb földesuri járandóságok a jobbágyok részéről: terragium, birsagia, collecta, datio.

Az Anjouk pénzügyi politikája egész kormányrendszerük legfejlettebb ága volt. Ennek megteremtése az olasz merkantil rendszer hatása alatt történt.1./

Az utolsó Árpádok alatt a pénz egészen elértéktelenedett, mert az utolsó Árpádok zavaros kora nem csak az ország gazdasági életét súlytotta, hanem ezzel együtt az ország pénzét is lerontotta. Az interregnum évei, a központi kormány hiánya lehetővé tették, hogy az ország más-más részeiben más és más pénzek -

budai, szebeni, pécsi, zágráb márka - eltérő értékekkel legyenek forgalomban.

Amellett a pénz elértéktelenedését idegen pénz beözönlés követte. Már III.Andrást is a Marosinik pénze tartotta fenn, Vencel csak addig uralkodhatott, míg tartottak cseh garasai és I.Károly ügyét is nagyon szolgálták velencei aranyai.

Az elértéktelenedett hazai rossz pénzt a több nemes ércet tartalmazó idegen pénznemek - denarii Frisatici, a salcburgi érsek frisachi pénzverőjéből kikerült ezüst, a bécsi és cseh garas, a bécsi dénár, velencei arany - szorították ki a forgalomból. Így a kincstár legnagyobb és legbiztosabb jövedelme: a kamaranyereség is megcsökkent.

I.Károly egységes pénzt veretett, azt mindenki köteles volt elfogadni. A lucrum cameraet beszedte, de azt évi adóra változtatta. /18dénár/ A sokféle pénz helyett egységes pénzt léptetett életbe és annak értékét, súlyát, használatba vételét részletesen szabályozta. /lásd 1342.évi decretumát/ Ezenkívül aranypénzt is veretett flórenci mintára.

Zsigmond törvényeiben előforduló pénzek és azok értéke:

Zsigmond törvényeiben a következő pénzekkel találkozunk, az ott látható értékekben: garas 1./, melyből egy darab egyenlő hat fillérrel, tizennégy gara tesz egy fertót 2./, mely negyed része egy márkának. Forint, melyet a törvény egyértékűnek mond 100 dénárral, vagy egy teljes és igaz súlyu forinttal. 3./
Tehát: 1 garas 6 fillér, 14 garas 1 fertó 1/4márka.

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.220-221 1, 2./U.ő ugyanott és a 222.1. 3./
1405.II.decr.7.cikk.,és 1435.II.decr.12.cikk.,

1 forint 100 dénár 1 arany.

A temesvári törvény az aranybulla átírásában kimondja, hogy a király pénze egy évig, husvétől-husvétig járjon és a dénárok olyanok legyenek, mint Béla király idejében.1./

A pénz forgalma és pénzügyi törvények elleni kihágások büntetése:

A felségjogok egyike: a pénzverés joga. A törvényhozás kimondja, hogy a királynak és országnak egyaránt érdeke lévén, hogy kellő mennyiségű és minőségű pénz legyen forgalomban, szigorúan tilos a pénzt meghamisítani, körülmetszeni, súlyában megkönnyíteni.

Mindenki köteles elfogadni a király által veretett pénzt. Aki ezt tenni vonakodnék, büntetésül elveszti azt az összeget, mivel neki tartoznak, vagy azt a dolgot, amiért pénzt kellene kapnia. Az ilyen pénz, vagy dolog az illető hely birájáé és esküdtjeié legyen, az adós a hitelezővel szemben, illetve a vevő az eladóval szemben úgy tekintessék, mintha a követelt pénzt megfizetve, kötelezettségének eleget tett volna.

Akik pedig a pénzt meghamisítják, körülmetszik, a könnyebbeket a nehezebb súlúaktól elválasztják, ne csak vagyonukban, de személyükben is bűnhődjenek.

Ha a bírák és esküdtek az ilyen gonosztevéket nem büntetik meg, hanem büntetlenül szabadon engedik, ugyanazon mennyiségű pénzben marasztalandók el a fiscus javára.

Ha csak a hamisítók elengedéséről és bűneik elnézéséről

van szó, olyan személyi és dologi büntetésben részesüljenek, amⁿlyet a király reájuk ki fog róni.1./

Hogy a pénzt hamisítani ne lehessen, hanem az megmaradjon eredeti értékében, azért minden városban legyen egy királyi pénzváltó, kinek egyedül legyen joga a pénzt - aranyforintokon vert pénzt, vert pénzen aranyforintokat - beváltani. Senki más nem foglalkozhatik pénzbeváltással. Az ez ellen vétők, a királyi kincstartár javára, a királyi kincstartónak átad^{ndó} beváltott, vagy beváltandó pénz elvesztésével bűnhődnek.2./

Pénzzé nem alakított aranyat, vagy ezüstöt az országból kivinni tilos.

Egy bányászsem adhat el senkinek aranyat, vagy ezüstöt, sem vehet egyik bányász a másiktól ilyet, hanem minden aranyat és ezüstöt hiány és megkiszébbítés nélkül a királyi kamaráshoz, /ca-merarius regius/ mint az arany és ezüst pézek elnökéhez kell, a meghatározott árban, beszolgáltatni. Más személytől aranyat, ezüstöt kereskedés, vagy árulás céljából nem szabad venni, vagy neki eladni, még akkor sem, ha azt az aranyat, vagy ezüstöt idegen vidékről hozták be az országba.

Aki aranyát el akarja adni, csak a királyi kamarásnak adhatja el, a kamarás pedig az így megvett aranyat nem a bányászok becsüje szerinti árban, hanem az eladás helyén megállapított árban fizeti ki.

Szabadságában áll azonban mindenkinek, hogy saját használatára - arany, ezüst edények, fényüzési cikkek, szablyaszíjjak - ké-

szítésére aranyat adjon el, vagy vegyen.

Ha valaki a törvény ellenére aranyat, ezüstöt ad el, az eladó aranyát, ezüstjét, a vevő pénzét veszítse el és mindkettő felerésben a királyi kincstárt, felerésben - ha van feljelentő, azt illessze.

Aranyat, vagy olyan követ, melyben az arany, vagy ezüst minőségét meg lehet állapítani, továbbá ezüstöntésre, vagy olyan vegyítésre szolgáló eszközt, edényt az aranyműveseket /aurifabres/ kivéve senki sem tarthat, valamint az arany és ezüst vízzel való elválasztása mesterségét csak az folytathatja, akit a király ezzel külön megbiz.1./

A temesvári törvény az arnybulla átírásában kimondja, hogy a király pénze husvétől-husvéig járjon.2./

Pénzváltó kamaraispánok, sókamarások, vámosok csak nemesek lehetnek, zsidók nem.3./

Királyi kincstári jövedelmek:

1./A királyi kincstár főjövedelme a *lucrum camerae* volt. A temesvári országgyűlés az 13^{51.} évi decretum átírásában kimondta, hogy kamaranyereség fejében minden egész jobbágytelektől a királyi kamarában verendő 3garas~~st~~ kell fizetni, úgy, mint Iajos király idejében. Minden garas annit érjen, mint a királyi kamara 6 fillérje, 6 széles bécsinek értékében és mennyiségében; 14 ilyen garas egy fertót tegyen.4./

A saját birtokukon lakó gazdatisztek, cselédek, szolgák a *lucrum camerae* fizetése alól mentesek.5./

1./1405.I.decr.25.cikk.,2./Tmsv.gy,Knauz:i.m.219.1, 3./Tmsv.gy, Knauz:i.m.219.1, 4./Tmsv.gy,Knauz:i.m. 220-221.1, 5./Tmsv.gy, Knauz:i.m.221.1,

Az 1411.évi decretum azonban úgy intézkedett, hogy egy egész kapura, melyben szekér járhat ki és be 30 uj dénárt, még ha többen is laknak egy telken, szárnyas ajtóra, kis portára, "verőcére" 15 dénárt vessenek ki az adókiróvók kamaranyereség fejében. Ahol a jobbágnak elől kis kapuja, hátul nagy kapuja van, ilyen helyen amennyit vessenek ki, mint egy kapura.1./

Ez a törvény kimondja, hogy a gazdatiszteket, napszámosokat, olyan cselédeket, kiket uraik látnak el élelemmel, ruházzal, ha ezt uraik, vagy távollétükben tisztjeik eskü alatt állítják, a kamaranyereség kiróvói ne rójják meg adóval.2./

A kamaranyereség behajtása:

A törvény a kamaranyereség behajtását illetőleg is intézkedik, kimondván, hogy a kamaranyereség kivetői és behajtói /dicatores/ a kirótt pénzek beszolgáltatása alkalmával, a falusbíróktól a befizetést igazoló nyugtató levelekért többet, mint egy pint bort, vagy ennek árát, ne vegyenek. Mást nem vehetnek, mint az I.Lajos korában szokásos két dénárt 3./ /Mátyás korában is 2 dénár, az adókiróvókra sem a falu, sem a bíró nem köteles költeni. 1478.4.cikkely 2.\$/

A kamaranyereség fizetése - a törvényből láthatóan - meghatározott határidőre történt. A befizetési határidő leteltével a hátralékosoktól a be nem fizetett részt a kamaranyereség ispánjai, vagy tisztjei a saját hatalmuknál fogva be nem szedheték, az illetőkre zálogot nem vethettek, hanem csak azon vármegye ispánjának és szolgabiráinak segítségével járhattak el, a

---

1411.decr.2.cikk.,
1./~~Törvénykötés~~, 2./ 1411.decr.3.cikk., 3./1411.decr.4.cikk.,
1.cikk.,

melyben a kamaranyereség behajtás alá került.1./

A temesvári törvény az 1351.évi decretum átirásában a Dráva, Száva közti, valamint a pozsegai és valkói nemeseket a nyersbőr adó fizetése alól mentesíti, de a kamaranyereséget az ország más nemeseivel együtt megfizetni tartoznak.2./

2./ A királyi kincstár jövedelmét képezte: a harmincad. Minden kereskedő, kalmár, valamint bármely más állásu ember, ugy az országba behozott, mint kivitt áruk, portékák, eladó dolgok harmincad részét megfizetni és kiszolgáltatni volt köteles.

Egyéb képen azonban az ilyen kereskedők, kalmárok a királyi várhelyen személyükben, lovaikkal, szekereikkel, áruikkal vámfizetés nélkül, szabadon mehettek át annyiszor, ahányszor nekik tetszett,.A vámtisztek kötelesek voltak ennek a rendeletnek engedelmeskedni és az ilyen embereket a királyi révhelyeken minden akadályozás és vámfizetés nélkül kellett átengedniök.3./

3./ A királyi kincstár jövedelmét képezte a városok évi adója, melynek összegéhez minden polgár a reá kivetett arányban járult.4./

4./ A bányák is a királyi kincstár jövedelmi forrását képezték. Voltak-a törvényben láthatóan - olyan bányák, melyek a királyi kincstárhoz tartoztak és olyanok, melyek valamelyik birtokos birtokán voltak. Ezekre vonatkozóan intézkedik a törvény, midőn kimondja, hogy azokat az arany, ezüst, ércbányákat, melyeket valakinek birtokában találunk, melyek a régi törvény és szokás szerint nem tartoznak a királyi kamarához, a király az ille-

tő birtokosoktól, akarataik ellenére, a számukra biztosított külön királyi kegyelmenél fogva, tőlük el nem veszi és elidegeníteni nem fogja. "Nos Nobiscum si regiam gratiam in eo non haberent: ut maiestas regia huiusmodi possessiones ipsorum, mineras supradictas habentes, in concambium aliorum iurium regaliū, ab ipsis auferre non valeat."

Azok a nemesek, kiknek birtokán bányák vannak, a bányajövedelem felét a királyi kincstár részére kötelesek beadni, a másik felét maguknak tarthatják meg.

A bányatermékeket se nevezett birtokosoknak, se a bányamunkásoknak nem szabad bárki más részére áruba bocsátani, vagy az országból kivinni, hanem a királyi kamarába kell beszállítani és ott áruba bocsátani, amint más bányákból is a királyi kamarába szokott minden arany és ezüst befolyani.

Ha a birtokosok és bányamunkások a nekik jutott arany és ezüsből arany-ezüst műveket, ékszereket stb akarnának csinálni és nem akarnák azt a kincstár számára eladni, hanem fentti célból a saját használatukra akarnák megtartani, erre szabadságuk van, ez engedélyeztetik.

Akik pedig említett rendelkezéssel ellenkezően cselekednek, azoktól a bányák, azok engedélyezett jövedelme, kezelése minden további nélkül elvételnek.1./

A királyi kincstár egyéb jövedelmei:

A királyi kincstárra szállottak a magvaszakadt birtokok, 2./ az elkobzott javak, birtokok, 3./ a kereskedelmi életben

---

1./1405.II.decr.13.cikk., 2./1435.II.decr.17.cikk., 3./1405.II.decr.8.cikk. és 1435.I.decr.9.cikk.,

való törvényellenes eljárások, visszaélések miatt elvett ár-
ruk, 1./ /lásd ipar, kereskedelem/ sőjővedelmek, 2./ amik-
ről mind van szó e dolgozat vonatkozó helyein. A kincstári
jővedelmet tették a pénzügyi törvények elleni kihágások, bü-
nök büntetése következménye képen, - amint épen ezen fejé-
zetben esett szó róluk - hogy a pénzhamisítók vagyonukkal bün-
hódtek a fiscus javára, a birák, akik a pénzhamisítást meg nem
büntették, ugyanannyi mennyiségű pénzzel lakoltattak, szin-
tén a fiscus javára, mint amennyinek a hamisítását meg nem
büntették.

3./ Aki a törvény ellenér aranyat, ez üstöt adott
el, az eladó aranyát, ezüstjét, a vevő pénzét vesztette, fe-
lerészben a kincstár, felerészben a feljelentő - ha volt -
javára. 4./ Aki a törvény ellenére pénzbevéáltással foglalkozott,
a bevéáltott, vagy bevéáltandó pénzt vesztette el a kincstár
javára. 5./

A kincstár jővedelmét tette a már Zsigmond korában meg-
kezdődött rendkívüli adó /subsídium, dica/ Erről azonban nem
szólanak a törvények.

A megyei adózás egy neme:

A megyei adózás egy neme, talán első hirnőke volt, hogy
azok a nemesek, akik nem jelentek meg a megye gyűlésén, mely-
re királyi meghívólevél hívta meg őket, az ispán kezéhez 3
márka birságot fizettek, kivéve, ha aggság, özvegység, ár-
vaság, szegénység mentesítette őket a megjelenés alól. 6./

Magánvámok: /tributa dominorum/.

1./1405.I.decr.16, 1405.I.decr.2,1405.I.decr.15.cikk., 2./
1405.I.decr.20.cikk., 3./1405.I.decr.18.cikk., 4./1405.I.
decr.21.cikk., 5./1405.I.decr.19.cikk., 6./1435.II.decr.7.
cikkely, VII. eset,

A kincstár más jövedelmeiről nem beszélnek a törvények. Voltak azonban magánvámok, melyek szedését: a vámjogot a király adományozta. Ugylátszik azonban, hogy sok visszaélés történt, olyanok is szedtek vámot, akiknek ehhez joguk nem volt. A temesvári országgyűlés azért elrendelte, hogy azok a vámok, melyek nem alapulnak királyi engedélyen, eltörölendők, a vámjogadományozásról szóló olevel^{ek} bemutatandók. Akiről kiderül, hogy nincs joga vámszedésre és jogát szomszédjával sem tudja igazolni, vámot tovább nem szedhet. 14/

Ugylátszik, hogy a vámok szedése körül továbbra is sok visszaélés történt és ezek megszüntetésére alig tettek lépéseket, mert Zsigmond uralkodásának vége felé is azt olvasuk, hogy úgy a király, királyné, valamint az országlakósok vámszedői kapzsiságukban, felhasználva a maguk javára azt a kínálókozó helyzetet, hogy hosszú évek óta tartó gondtalanság miatt, ebben az ügyben, a visszaélések megszüntetésére intézkedés nem történt, az országban portékájukkal utazó országlakóknak és idegeneknek tulságos vámok igazságtalan szedésével sok kárt, megrövidülést okoztak és mohóságokban ma is okoznak.

Epen azért, hogy a visszaélések megszüntethetők legyenek, minden megyében a nádori gyűlések alkalmával a gyűlés birái puhatolják ki, hogy az illető megyében mely helyeken és helyenként milyen összegben szoktak igaz, tehát törvényes vámot szedni.

Követeljük a vármegyék uraitól az illető vámhely felállításáról szóló első vámlevelet és ha ebből meglátták az illető vámhelyen, az egyes áruk után fizetni rendelt vámösszeget, a vámot a pénz értékére tekintettel úgy állapítsák meg, hogy sem a vámhelyek urainak jövedelme igazságtalan kárt ne szenvedjen, sem pedig a vámfizetésre kötelezettek terhét a fizetés mértéke ne haladja túl. 1./

Ha a vámhely felállításáról szóló első oklevelet nem lehetne megtalálni, vagy ha nem lenne az oklevelekben feltüntetve a fizetendő vám mennyisége, akkor nevezett gyűlések hiteles birái minden vármegyében kutassák ki, hogy emlékezetig visszamenőleg mekkora volt az egyes helyeken az egyes áruk után fizetett vámok mennyisége és azt az összeget, a pénz jelen értékének tekintetbevételével, állítsák vissza, úgy, hogy sem a vámszedésre jogosultak, sem a vámfizetésre kötelezettek érdekei kárt ne szenvedjenek.

Nyomozzák ki azt is, hogy hol vannak azok az álutak, melyeken a vámszedésre jogosult helyeket el szokták kerülni és hogy mekkora távolságban, vagy közelségben kell a vámosoknak ezeket elzárni és az utasokat ezektől távoltartani és eltiltani.

Olyan helyeken, ahol eddig utak szokásban nem voltak, senki sem létesíthet új utakat, az utasok átkelése céljából, a szomszédos vámhelyek kárára. Az ilyen utakra nézve különben az említett gyűlésen kell, a gyűlések hiteles biráinak előa-

~~adása alapján dönteni afelől~~

adása alapján dönteni afelől, hogy vajon az ilyen utak ham-
mis utaknak tekintendők-e, vagy más módon kell ezeket meg-
szorítani és mérsékelni?

Viszont azok a vámbirtokosok, kik hidat, vagy hajót
tartanak fenn az utasok átszállítására és ezek használatá-
ért vámot szednek, gondoskodni kötelesek, hogy ezen hidak,
és hajók mindig jó karban legyenek, hogy az utasok átszál-
litását akadálytalanul teljesíthessék.

Azokat a vámbirtokosokat, akik ezt meg nem teszik, a
vármegyék ispánjai alkalmas büntetésekkel és birságokkal
kényszerítsék hidjaiknak és hajóiknak nevezett gyűlésben
közéteendő kijavítására, mindannyiszor, valahányszor a
szükség ezt megkívánja.1./

A törvény mentesítette a nemeseket az afelől, hogy a
vámhelyek felé menjenek, kimondván, hogy a nemesek ott kel-
hetnek át, ahol akarnak.2./

Illetékek:

Azok a törvényben megállapított díjak, melyek a kan-
celláriában, törvénykezésnél, a káptalanok és konventek
kiállított levelekért, hiteles bizonyságokért, vagy birói
birságokként szedhetők voltak, az illető tisztviselőt il-
lették, mint a hivatalos ügyek elintézésével járó munka
fáradtsági díjai. /Ezekről részletesen van szó e dolgozat
biráskodás című fejezetében./

Tized és kilenced:

A kilenced és tized terményben fizetendő papi, illetve földesuri járandóságok voltak. Mindkettőről részletesen, a törvény egész anyagát felölelve, van szó ezen dolgozat vonatkozó helyein.

- Egyéb földesuri járandóságok a jobbágyságok részéről:

Ezen kívül a földesur - a törvényekből láthatóan - jobbágyságtól földbért, 1. / terragium / birságokat, 2. / birsagia / adót, rovataalt 3. / collecta, datio / szedett.

X.

G A Z D A S Á G I É L E T

Östermelés, ipar, kereskedés.

A városok, várak jelentősége a gazdasági élet szempontjából. Östermelés: birtokügyek, magszakadás, leánynegyed. Ipar, kereskedelem: Mértékek, a hazai kereskedők részére szabad a kereskedelem. Külföldi kereskedők a kereskedelmi életben. Kereskedelmi tilalmak, a csempészet eltiltása, a tilalom ellenőrzése, megszegésének büntetése, a kereskedelmi törvények áthágásának büntetése a vonatkozó ügyekben. Kereskedelmi kedvezmény az élelmiszerek szállításánál. A só használatának kérdése. A külföldi só használatának eltiltása, a tilalom ellenőrzése, megszegésének büntetése. A belföldi só kezelése.

A törvények ha nem is teljes, de bizonyos képet nyújtanak Zsigmond kora gazdasági életéről. A régente csak harcos ország jólétét e korban már békés munkával is igyekezett munkálni az östermelés, ipar, kereskedelem terén egyaránt.

Külső ellenségek támadása most már nem találta az országot olyan védtelen állapotban, mint a tatárjárás idején; az azóta emelkedő várak, kőfallal, tornyokkal, bástyákkal megerősített városok, a honvédelemnek ezen központjai, - új bázisai, egyszersmind feltételei, központjai lettek a békés polgári munkának is.

Az inkább hegyes vidékeken, dombokon, folyók átkelésénél

emelkedett városok az ipar, kereskedelem központjai, művelői, a sík területek, az Alföld az őstermelés hazája.

Őstermelés.

Birtokügyek:

Az ország ebben a korban is főleg őstermelő ország volt. Magának az őstermelésnek szabályozására, intenzívebbé tételére és általában ezen foglalkozási ág kérdéseinek rendezésére nem találunk semmi intézkedést Zsigmond törvényeiben.

A törvényhozásnak beható gondoskodása tárgyát képezte azonban az őstermelés alpját, feltételét képező birtokügy törvényben való szabályozása.

Minthogy az ősiségem nyugvó alkotmány értelmében minden birtok a szent koronától kapott feudum volt az azt használó nemzetség kezében és így minden birtok az illető birtokos hűségének bére, mely csak a szent korona iránti hűség esetén volt megtartható és mert birtokot csak az állam iránti hű szolgálat jutalma képen lehetett szerezni, mert csak ilyen címen adhatt birtokot valakinek a király, azért a temesvári országgyűlés nem csak kitiltotta az idegeneket, kik sok bajt okoztak az országnak, de tételesen is kimondotta már az aranybulla átírásában, hogy idegeneknek nem adhat birtokot a király 1./ attól a birtoktól azonban, mit valaki igazságos szolgálattal XX szerzett, /iusto servitio/ nem fosztható meg. 2./ Egész vármegyét senki sem kaphat örök birtokul. 3./

Az összes várakba, birtokokba a határok mentén magyarok

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.219.1, 2./Tmsv.gy,Knauz:i,m.218.1., 3./
Tmsv.gy.Knauz:i.m.218. 1.,

helyezendők.1./ Azokat a várakat, birtokokat, városokat, melyeket félelemből /pro timore/ adott azoknak a király, kik a lefolyt lázadások idején ellene ellenségesen feltámadtak, azon adományokkal együtt, melyeket azoknak adott, akik közte és a lázadók között a békeközvetítés szerepét játszották, visszaveszi.2./

Az eladott és eladományozott birtokok minden kárpótlás nélkül visszaszállanak a szent koronára.3./

I.Lajos 1351.évi törvénye átírásában kimondja a törvény, hogy a király által adományozott birtokok után levéldíjat a kancellár és iródeákja a birtok mennyisége szerint kapjanak. És pedig: 10 márkát hajtó birtok után a kancellár 1 márkát, az iródeák 1 fertót. A nagyobb jövedelmet hajtó birtokoknál 20 márka után a kancellár 2 márkát, az irnok 1 fertót és így tovább.4./

Magszakadás:

Az ősiségi törvény sok birtokpernek vált szülőökává. Magszakadás esetén három fél is igényt emelhetett az elhunyt fél birtokára: a szent korona, a nemzetség, a nőág.

Azért Zsigmond törvényhozása kimondja, hogy ha valamely vármegyében, a magszakadás esetén, kétség támad az iránt, hogy a magszakadt birtok a vele járó jogokkal együtt kit illet, a szent koronát, a nemzetségi atyafiakat, vagy a leányágot-e, akkor a vármegye ispánja a szolgabíróval és e célból gyűlésbe hívott nemességgel, válasszon egy arravaló ne-

---

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.228.1, 2./U.ő, ugyanott. 3./Tmsv.gy, Knauz:i.m.229.1, 4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.222.1.

mest a közrendiek közül /nobiles/, aki az ilyen magszakadt birtokot gondozza és minden kártétel nélkül mindaddig kézen tartsa, míg a királyi kuria birói székén a jogok kire való háramlását ki nem hirdetik. Addig az illető, e célból választott nemes, a birtok szokott jövedelméből mérsékelten költekezhetik, ellátását, kiadásait fedezheti, de köteles kiadásairól elszámolni.

Ha valaki a királyi kuria döntése után azt vitatná, hogy kérdéses birtokok és jogok őt illetik, a következő harmadik nyolcados törvényszéken bebizonyíthatja igazát. Ha ez neki sikerül, a királyi kuria birái az illetőt a birtokba és a velejáró jogokba beiktatják, ha nem sikerül, a birtok a szent koronára száll.

Ha valaki esetleg később formál jogot az ilyen birtokhoz, csak királyi kézből keresheti azt.1./

A magvaszakadt birtokon hátramaradt nemesek feleségét és leányait, addig míg ki nem derítették, hogy van-e, vagy nincs joguk a birtokhoz, hogy t.i. a leányát a birtok örökségképen örök időre illeti-e, vagy nem, addig a birtokban, annak használatában kell hagyni.

Ha kiderül, hogy a birtok a leányát nem illeti, mielőtt az elhalt nemesek feleségét és leányait a birtokból kitennék, a király, vagy akikre a birtok hárult, az elhunytak feleségeit, özvegyeit hitbéreikre és jegyajándékaikra nézve elégítsék ki.2./

A leánynegyed:

A leányok számára pedig - az ország régi szokása szerint - különítsék el az apai házat és a birtok negyed részét és kiházasításukig hagyják őket ennek birtokában.1./Kiházasításuk után negyedjogukra nézve pénzben elégítsék ki őket.

Ha olyan emberhez megy a nemes leánya férjhez, kinek nincs birtoka, akkor az illető férjnek a leánynegyed fejében fenn-tartott birtokba örökös joggal kell belépnie és benne maradnia, de csak akkor, ha azoknak a fivéreknek és vérrokonoknak akaratából ment birtoktalan emberhez a leány, kiknek különben a leánynegyednek - a leány pénzben való kielégítése után - vissza kellene szállania.

Ha a leány a fivérek, szülők, vérrokonok akarata ellenére, vagy tudta, hire nélkül ment, akár az apai házból, akár a bárók, nemesek udvarából, vagy szolgálatából birtoktalan emberhez feleségül, negyed jogát csak pénzben követelheti.2./

Ipar, kereskedelem.

Mértékek:

A törvény mindennek előtt az egész országban egységes mértéket létesít, midőn kimondja, hogy az országban mindenütt Buda vára mértéke szerint történjék a fonttal, mérleggel, öllel való minden mérés. Mindennemű eladó dolgot: bort, posztót, gabona neműeket, élelmiszert a Buda mértéke szerint kell eladni, vásárolni.

Kivételt képeznek a dézsmamértékek és a hegyadó. /bor/

1./1435.II.decr.19.cikk., 2./1435.II.decr.20.cikk.,

valamint a paok haszonélvezetei, bérei, jövedelmei, melyeknél megmaradnak a szokásos régi mértékek.

Ha az adó más mértéket használ, egész eladó portékája elvesztésével bünhődik, még akkor is, ha eladandó terményeiből, dolgaiból csak egy részt mérne ki, vagy mázsálna meg csupán tiltott mértékkel.1./

Hazai kereskedők:

A törvény a hazai kereskedők részére a kereskedelmet szabadá teszi. Kimondja, hogy a budai polgárságnak az a régi kiváltsága, melyet még Zsigmond is megerősített, hogy minden hazai és külföldi kereskedő árucikkeit, eladásra, elcserélésre szánt holmiját a budai polgárok körében kellett lerakja, eladja, vagy elcserélje és máshová nem volt szabad vinnie, eltöröltetik és a hazai kereskedők áruikat ezután oda vihetik, szállíthatják onnan vissza, rakhatják le, adhatják el, cserélhetik ki, ahol nekik tetszik és úgy rendelkezhetnek áruikkal, amint akarnak. Az országglakók érdeke, a polgárok és kereskedők jövedelmének fokozása, helyzetük javítása egyaránt ezt kívánja. "Ne propter utilitatem et augmentum unius civitatis, tota regni nostri communitas damnum et incommodum suscipiat et non civum recipiat detrimentum."

Külföldi kereskedőknek azonban kötelességük továbbra is a régi szokásokhoz alkalmazkodni.2./

Külföldi kereskedők a kereskedelmi életben:

Hogy tehát visszaélés ne történhessék, azért a törvény el-

1./ 1405.I.decr.1.cikk.és 1405.II.decr.6.cikkely., 2./1405.I.decr.11.cikk.,

rendeli, hogy külföldi kereskedők áruit, bármely eladó, vagy cserébe bocsátandó javait egy hazai kereskedő, vagy bárki más se fogadja el sajátja kápen, azokat azon a címen, hogy ő a tulajdonosuk áruba ne bocsássa, velük semmi módon ne rendelkezék; idegen kereskedőkkel ~~senki~~ ilyen célból senki társaságba nem állhat, hogy így a tilalom megszeghető és a rendelet áthágható legyen.

Azok, akik a rendelet ellen cselekszenek, az országba hozott áruikat nemcsak elvesztik a kincstár javára, hanem a király tetszése szerinti büntetéssel is lakoljanak.1./

Idegen kereskedő, még vásáron sem árulhatják rőfönként posztójukat. Hgt végnél kevesebbet még vásáron sem adhatnak el, amennyiben van legalább hat, vagy ennél több posztójuk. Ha hat végnél kevesebbet hoztak magukkal, az egészet egyszerre, egy végben kötelesek eladni, vagy elcserélni.

Ha ez ellen cselekszenek, minden vég pisztót, amit eladtak, vagy elcseréltek, valamint a posztóért kapott pénzt is, el kell venni tőlük.2./

Kereskedelmi tilalmak, kereskedelmi kedvezmény, csempészeti tilalom;

A kereskedők nem kaphatnak továbbra is olyan szabadságleveleket, mely mentesíti őket a magánvámok fizetése alól. Azok a vámok azonban, amelyek nem alapulnak királyi engedélyen, eltörölendők; a vámjog adományozásáról szóló okleveleket azok, kik ilyen jogot élveznek, a jövő Szent György vértanu ünnepé-

nek nyolcadán /1398.május 2/ mutassák be. Akinnek nincs joga vámszedésre és jogát szomszédjával sem tudja igazolni, vámot tovább nem szedhet, mondja a temesvári törvény.1./

A birtokosok az élelmiszerek és más hasonlóok szállításánál vámentességet élveztek.2./

Aranyat, ezüstöt, rezet és bármely más nemesércet az országból kivinni tilos volt.

Minden városban, mezővárosban, szabad községben a polgároknak két alkalmas esküdt polgárt kellett választaniok, kiknek minden becsomagolásnál, bekötözésnél jelen kellett lenniök. Nem volt szabad, hogy bárki is az ő jelenlétük nélkül csomagoljam be áruit, hogy azok átvizsgálhassák, ellenőrizhessék, hogy csempészet ne történhessék. Minden becsomagolt árut az illető két esküdt-polgár pecsétjével kellett ellásson és hitelesítsen.

Ha valamelyik kereskedő ezen rendelet ellenére áruit az átvizsgálásnak nem vetette alá s így azok az esküdt polgárok által át nem vizsgálva és le nem pecsételve indíttattak utra, az ilyen kereskedő, kalmár, vagy más csereberélő egészen elveszítette áruját és az a királyi kincstárra szállott.

Ha az átvizsgált és lepecsételt csomagok a harmincá helyre érkeztek és ott a harmincadosok, vagy tisztjeik kétkedtek az áru átvizsgálása és lepecsételése hitelességét illetőleg, szabadságukban állott, hogy az árut átvizsgálják.

Még pedig úgy, hogy ha az árukat nagy súlyuk miatt "Mázsnak" nevezett nagy szekereken szállították, a szekér rudjára egy márka aranyat, vagy 64 forintot, vagy ennek megfelelő értékű pénzt, ha pedig közepes, vagy épen kis szekereken szállították, a szekér rudjára fél márka aranyat, vagy ennek megfelelő pénzt helyeztek. Ezután a csomagokat felbontották és átvizsgálták és ha bennük aranyat, ezüstöt, vagy más tiltott dolgot nem találtak, a harmincados a rudra tett pénzt elveszítette és az áru is gazdáját illette.

Ha azonban a szekéren valamelyik csomagban aranyat, ezüstöt, vagy bármely tiltott dolgot találtak, nemcsak azt a csomagot vették el az illető kereskedőtől, melyben az ilyen dolgot találtak, hanem a szekér egész tartalmát, a rudra helyezett pénzzel együtt.1./

A só használatának kérdése:

A törvényhozás eltiltotta, az idegen, külföldi só használatát, mert amint mondja, az ország sóban nagyon gazdag. Esztelen dolog tehát, ha valaki mástól köcsönzi azt, amit magától megkaphat. Csak az országban ásott sót volt szabad használni, külföldről sót behozni, venni, eladni, forgalomba hozni, fogyasztani tilos volt. Akinél külföldről behozott sót találnak, - mondja a törvényhozás - legyen az illető bármilyen rendű és rangú egyén, el kell azt tőle venni és legyen ez az ő kára. Ha pedig, még mielőtt megkapták volna nála a sót, már eladta, a pénzt visszaadni

tartozik. A királyi kamarás az ily nemű sókat és pénzt a fiscus nevében vegye el és hajtsa be.1./

A birtokosok közelesek voltak birtokaikon ellenőrizni az idegen só használatára vonatkozó tilalmat.

Ha valaki bárkinek birtokán külfödrő, behozott, eladott, vagy eladandó só¹t talál², azon birtoknak ura, hol az ilyen só¹t megkapták, köteles azt az eladóktól, vagy vásárlóktól elvenni. Ha akár kedvezésből, akár, mert megvesztegették, ezt elmulasztja, vagy megtenni vonakodik, a megyei ispán azon birtokát a nemesnek, hol ilyen só¹t találtak, a király részére elfoglalni tartozik.2./

A külföldi só használatának eltiltására azért volt ~~sz~~ szükség, mert I.Lajos több felsővidéki városnak megengedte volt a lengyel, Pozsonynak az osztrák só használatát mindaddig, míg a hazai só¹t kellő mennyiségben vihetik oda.

A hazai só¹t, melynek használata tehát egyedül volt engedélyezve, nem volt szabad az országban bárhol tartani. A temesvári törvény az aranybulla átírási részében, az ott jelzett helyek megváltoztatásával, kimondotta, hogy az országban só¹t ne tartsanak "nisi tantum in Zalach et in Zegged."3./

A gazdasági életre vonatkozó más adatokat nemtartalmazznak Zsigmond törvényei.

XI.

1./1405.I.decr.20.cikk., 2./1405,II.decr.8.cikk., 3./ Tmsv. gy,Knauz:i.m.219.1,

CSALÁDI, TÁRSADALMI SZOKÁSOK:

- E tárgyról a törvények alig szólanak valamit. Az özvegyi hitbér, jegyajándék, a leálynegyed. Magszakadás esetén egy, a megyegyűlé által kirendelt nemes gondozza a magvaszakadt birtokot a királyi kuria döntéséig. Ha a nemes leánya birtoktalan emberhez megy feleségül, bizonyos feltételek alatt férje a leálynegyed örököse, különben a leálynegyed jogát csak pénzben követelheti. A leányfiusítás. Hadbavonult előkelők néhány nemest hagynak otthon birtokaik felügyeletére, udvaruk méltóságának fenntartására. Ekszereky viselése; a női tisztaság, becsület és magántulajdon védelme.

Ez a pont az, melyről a legkevesebbet szólnak Zsigmond törvényei. Semmit sem tudunk meg belőlük a lakásra, ruházatra, étkezésre és az idevonatkozó szokásokra nézve.

A házasságra, családi életre azonban láthatjuk a törvényekből, hogy a férfi jegyajándékot szokott adni feleségének, valamint, hogy hitbért biztosított részére azon esetre, ha előbb halna el; mint felesége. Ezért rendeli el a törvény, hogy azok, kikre a magvaszakadt birtok a velejáró jogokkal a királyi kuria ítélete alapján hárul, mint örökösre, mielőtt az elhalt nemes feleségét a birtokból kitennék, jegyajándékaira és hitbérére nézve elégítsék

ki és a királyi kuria döntéséig hagyják őket, leányaikkal együtt, a nemesi birtokban.1./

Ha a királyi kuria döntése szerint a birtok a leányágot nem illette, akkor a leányok számára elkülönítették a birtok negyed részét az apai házzal és kiházásításukig ennek élveztében hagyták.2./

Férjhezmenetelük után negyed jogukra nézve /iure quarta-litio/ pénzben elégitették ki a leányokat; ha azonban közülük valamelyik birtoktalan emberhez ment férjhez, az ilyen férjnek felelősége leánynegyed címen kapott birtokába örökös joggal kellett belépnie, de csak úgy, ha a leány a fivérek, vagy azon rokonoknak akarataiból ment birtoktalan emberhez, kikre a leánynegyednek, s leány férjhezmenetelével, vissza kellett volna szállnia.

Ellenkező esetben, ha a szülők, fivérek, vérrokonok akarata ellenére, vagy tudta nélkül ment birtoktalan emberhez, negyed jogát csak pénzben követelhetette.3./

Látjuk a törvényekből, hogy az ilyen magvaszakadt birtokot a vármegye gyűlésén választott közrendű nemes gondozta mindaddig, míg a királyi kuria döntött abban, hogy a magvaszakadt birtok kire száll, a királyi kincstárra, a nemzetségre, vagy a leányágra-e? Jelzett időig az illető nemes a birtok jövedelméből mérsékelten költhetett, szükségleteit fedezhette, de tartozott vele elszámolni.4./

A leányfiusítás szokását látjuk abból, hogy a temesvá-

1./1435.II.decr.17.és18.cikk., 2./1435.II.decr.19.cikk., 3./1435.II.decr.20.cikk., 4./1435.II.decr.17.cikk.,

ri országgyűlésen lemondott Zsigmond király arról, hogy leányokat fiúsítson, kivéve, ha nincs ötödik fokig fiuörökös.1./

Látjuk a törvényekből, hogy hadbavonulás alkalmával az előkelők /proceres/ hitvestársaikkal, házuk népével udvaruk felügyelőjéül és udvaruk méltóságának fenntartására néhány nemest, elkerülhetetlenül szükséges számban, otthon hagyhattak és hagytak.2./

Abból, hogy a törvény megengedte azt, hogy bárki saját használatra, arany, ezüst edények, fényüzési cikkek, szab-lyaszíjjak készítésére aranyat, ezüstöt adjon el és vegyen, az ékszerek, fényüzési cikkek használatára következtethetünk.3./ Ezek használatáról, az előkelők fényűző életéről különben más forrásokból bővebb ismereteink is vannak.

Látjuk, hogy a törvény szigorúan őrködött a nő tisztsága, tisztessége, becsülete felett, mert vagyonelkobzással súlytotta, aki az ellen vétett.4./ Valamint védte a magántulajdont, mely tárgyban több törvénycikkben intézkedik.5./

Más adatokat e tárgyban nem találunk Zsigmond törvényei-ben.

1./Tmsv.gy.Knauz:i.m.230.1., 2./1435.I.decr.5.cikk.,3./1435.I.decr.21.cikk., 4./1435.I.decr.9.cikk.,5./1435.II.decr.9.cikk.1435.II.decr.4.cikkely stb.

XII.

BIRÁSKODÁS, A KOR JELLEMZÉSE.

Az igazságszolgáltatás kérdése Zsigmond törvényeiben. Az ország rendes birái, birói közegek. A birák kinevezési, választási módja. A szolgabirák választása. Az igazságszolgáltatás alapelvei; földesuri, városi, megyei bíróság, királyi kuria, a király személyes jelenléte, - ezek hatásköre. Generale iudicium, proclamata congregatio, a Szent-Istvánnapi törvényt napok. Ügyvédek, védők. Pertárgyak, birói eljárások az egyes fórumokon: Latrok, gonosztevők elfogása, megbüntetése, levelezítése, hatalmaskodások. Jogtalan letartóztatások, birtokperesek. Az egyház szerepe a biráskodásban. A birák büntetése. Birói díjak, birságok. Levelek, hiteles okmányok díja. Erköcsi állapotok.

Zsigmond törvényeinek egyharmad része az igazságszolgáltatással foglalkozik. Az 1404., 1411. és az 1435. évi I. decretum kivételével mindenik törvénye foglalkozik a biráskodás kérdéseivel, az 1435. évi II. decretum pedig majdnem egészen 74 cikkelyéből 16/ ennek van szentelve.

A törvény nagy anyaga is mutatja tehát a dolog természetén kívül azt a nagy fontosságot, mellyel a törvénykezés a társadalom életében, mint mindig, úgy Zsigmond korában is birt.

Sajnos, nem találunk törvényeiben a biráskodás szabályozását illetőleg olyan logikus rendszert, mint a hadügynél és így

a rendszertelenül szétszórt, csupán a fennálló bajok, hibák, megszüntetését célzó, rendszert nyújtani így nem is szándé-
kolt törvényekből egy teljes képet nyújtani, tekintve a
törvények hiányosságát is, eléggé nehéz dolog, még a legna-
gyobb utánjárás mellett is.

Az összes rendelkezésre álló törvények alapján az igaz-
ságszolgáltatást a következőkben tekinthetjük át:

Az ország rendes birái:

Az 1435. évi II. decretum 1. cikkelye megnevezi az ország
rendes biráit /iudices ordinarii/ Ezek: a nádor, /palatinus/
a királyi udvar bírása, /iudex curiae regiae/ királyi tárnok,
mester, /magister tavernicorum regalium/ kancellár, vagy al-
kancellár, /cancellarius vel vicecancellarius regalis/ ezek
ítélőmesterei, /protonotarii/ vagy helyettesei, /vicegerentes
iudicum praetactorum/ ezek törvényszékének birái, /assesores
eorundem in iudicio/ az erdélyi részek vajdája, /wayvoda par-
tium Transylvaniesium/ a székelyek idpánja, /comes Siculorum/
Dalmácia bánja, /banus regnorum Dalmatiae/ Horvátország bán-
ja, /banus Croatiae/ Szlavónia bánja, /banus Slavoniae/ a
macsói bán, /banus Machovien/ a vármegyék ispánjai, /comites
comitatuuni/ és szolgabirái /iudices nobilium/ és ezek biró-
sági helyettesei /eorumque in iudicatu vices gerentes/ a táb-
labirák /assesores/.

Ezek az ország rendes birái, kik hivatalba lépésük al-
kalmával a törvényben szöveg szerint előírt esküt ~~tesznek~~

~~KÖTELESEK~~ kötelesek letenni.1./

Nincsenek ugyan tételesen felemlítve a törvényekben, mint birói tisztet teljesítő egyének, illetve testületek, de a törvény anyagában ott találjuk a földesurat, mint jobbágyai bíróját és a jobbágyai elleni keresetek elsőfoku bíróját, az alábbiakban láthatóan; a városi bíróságot, /városi tanács/ a városi polgárok és velük szembeni panaszok elsőfoku bíróságát, végül a falusbirót, /billochus regalis, villicus/ mint bizonyos birói eljárásokban, latrok, gonosztevők megítélésében - de csak az ispán széke előtt - hivatalos személyként eljáró közeget.2./

A birák kinevezési, választási módja, a szolgabírák választása:

A törvények semmit sem szólnak az ország rendesnek mondott birái kinevezési választási módjáról. Egyedül a szolgabírák választását szabályozzák.3./

Ezen tisztség eredete oda nyulik vissza, midőn "Magyarország összes nemesei, kiket servienseknek mondanak" 1267-ben, Esztergomban gyűlést tartván, egyebek között kimondják, hogy a fehérvári, Szent István napokon tartott törvénykezésen 2-3 nobilis is tartozik megyénként megjelenni. Így tehát a nobilis serviensek ellenőrzői lesznek ott az ítélkezéseknek, mint bizalmi férfiak. Ebből fejlődik ki a megyei követküldés joga, a köznemesek rendisége, a megyei önkormányzat. Ennek első szerve az a négy bizalmi ember, ki a me-

---

1./1435.II.decr.1.cikk., 2./Tmsv.gy.Knauz:i.m.215-216.1.

3./ 1435.II.decr.2.cikk.,

gyében ellenőrzi a várispán biráskodását. Belőlük lesznek, először, midőn az ispán bevonja őket a biráskodásba a nemések bírái /iudices nobilium/ később a szolgabírák /iudices servientium/1./

Az 1435.évi II.decretum 2.cikkelye kimondja, hogy a szolgabírákat a megye jobb módu, tehetősebb nemesei közül ~~KXXK~~ a megye nemesi közönsége válassza. A megválasztottnak 25 márka pénzbüntetés terhe alatt, melyet elengedhetetlenül fel kell hajtani rajta, kötelessége állását elfoglalni.

Kivételt képeznek azok, kik nem laknak állandóan abban a megyében, vagy akiket a király, királyné, főpaok, vagy mások valamely tisztségre alkalmaztak, vagy akik katonáskodásra zsoldot ~~híznak~~ hízának. Hivatalukat egy évig kötelesek viselni és hogy az ispánnal és alispánnal együtt hitelt érdemlő leveleket adhassanak ki, legyen könnyen felismerhető pecsétjük. Egy év elteltével állásokrul lemondhatnak; ha lemondottak, vagy a nemesség állásuktól elmozdította őket, 5 éven belül nem kötelesek a szolgabírói tisztség ismételt elvállalására, viselésére.

Megismervén, hogy kiknek kezében volt az alábbiakban részleteiben ismerttetendő biráskodás, lássuk azokat az általános vezérelveket, melyek az igazságszolgáltatást irányították:

Alapelvek az igazságszolgáltatásban:

Mindenki saját bírāja elé állítandó és csak bűnössége bebizonyulta után lehet letartóztatni, elítélni, megbüntetni, kivéve, ha valaki a bíró előtt hatalmaskodáson, hamis okleve-

lek használatán, hűtlenségen stb. éretik; az ilyenek a király maga véleményezi a bárókkal és ő ítéli meg.1./

Önhatalmilag magának senki, semmi ügyben elégtételt nem vehet, csak rendes birói eljárás útján.

Ha valakinek valaki ellen panasza van, az illető adósága, gonoszsága, vagy bármely vétke miatt, azért azt a helyet, hol a bűnös tartózkodni szokott - falut, várost - nem háborgathatja, lakóit nem tartóztathatja, az illető helyet semmi módon nem bántalmazhatja, hanem a bűnös elleni panaszát az illető rendes birája előtt foganatosítsa.2/

Ha valakinek, akár egyházi, akár világi embernek valamely jobbággy ellen van panasza, a helység urához kell fordulnia. Innen a vármegy törvényszékéhez, onnan a királyhoz fellebbezhet.

Ha a városok, mezővárosok, szabad községek területén esnék akár az ott lakók, akár a kívülvalók valamelyikével ilyen sérelem, a panaszos forduljon panaszával a tárnokmesterhez; ha a tárnokmester el nem intézné a dolgot, a királyhoz forduljon az illető, a király igazságot fog szolgáltatni.

Ha a sértettek, vagy károsultak a rendelt bíróságok ítéletének kikérése nélkül, önhatalmulag vesznek maguknak elégtételt, hatalmaskodás tényén marasztaltassanak el.3./

Bűnéért mindenki bünhődik, a bűnöst maga a király sem védelmezheti.4./

?

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.230.1.. 2./1405,I.decr.7.cikk.,3./1405,I.decr.8.cikk., 4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.215.1..

védelmezheti.1./

Perbehívás nélkül senki el nem marasztalható 2./ Apja vétkéért a fiu sem személyében, sem vagyonában nem lakolhat.3/

Egyháziak egyházi, világiak világi törvényszék előtt nyernernek igazságot.

Főpapok és egyházi férfiak világ, bárók megyei ispánok, más nemesek egyházi bíróságra néző ügyekben nem ítélnének. Ha pedig a birói illetékességre nézve az egyházi birák közt vita támadna, a vita eldöntés végett a király különös jelenléte /in specialem nostram praesentiam/ elé viendő, oda, ahol épen tartózkodni fog, aki dönteni fog azon kérdésben, hogy a kérdéses ügy milyen bíróság elé tartozik.4./

Mindenki az illetékes bíró előtt keressen igazságot. Ha panasz emeltetik az alantas bírák igazságszolgáltatási eljárása, mulasztása miatt, a szolgabírák, káptalan vagy konvent írásos jelentése alapján a király személyesen; vagy királyi megbízott /per idoneum hominem ad haec specialiter deputatum/ útján szolgáltat igazságot minden ügyben.5./, valamint igazságot szolgáltat minden hozzá fellebbezett ügyben.6./

Bírósági fórumok:

A törvényekben az alábbi igazságszolgáltatási forumokkal találkozunk, az ott látható hatáskörrel:

I.

Földesuri bíróság:

Birája a földesur. Ő ítél a jobbágyságok egymásközi ügyé-

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.229.1., 2./ Tmsv.gy,Knauz:i.m.215.1.,
3./Tmsv.gy,Knauz:i.m.223,225.1., 4./1405.II.decr.12.cikk és
1405.I.decr.14.cikk., 5./1435.II.decr.5.cikk., 6./1405.I.decr
8.cikk.

ben véglegesen. Ha valakinek a jobbágyok ellen panasza van, a földesurnál kell velük szemben elsőfokulag igazságot keresnie.

Ha a jobbágy ura az igazságszolgáltatást megtagadja, vagy halogatja, a panaszos a földesurat hívja az megyei ispánja, szolgabírái elé, melyben az igazságszolgáltatás megtagadása, vagy halogatása történt. Nebezett ispánoknak, aispánoknak tisztuk elvesztése és a király haragjának magukra vonása terhe alatt, a rendes birói eljárás mellőzésével, rövid uton kötelességük igazságot szolgáltatni.1./

II.

Városi bíróság:

Itt a városi tanács ítélkezett, élén a város bíróval.2./ A polgárok /cives/ jövevények, vendégek, /hospites/ bármely városnak, vagy városhoz csatolt szabad községnek lakói ügyesbajos dolgaikban elsőfokon a városi bíróság ítélete alá estek, szabadságukban állott azonban, hogy bíráik ítéletéről a tárnokmesterhez, vagy azon város bíróságához fellebbezzenek, melynek szabadságával az illető város, vagy község élt. A fellebbezési fórumtól az ügyet tovább nem vihették, hanem az ügy ott véglegesen bevégezendő volt.3./

A szabad városok /liberae civitates/ bíráik ítéletét a tárnokmesterhez, vagy annak a városnak bíróságához fellebbezhették, melynek szabadságával éltek, innen - a per ujra kezdése kizárásával - a királyhoz fellebbezhettek.4./

1./1405.II.decr.10.cikk., 2./Hajnik:Magyar birói szervezet és perjog 85,91,118.1., 3./1405.I.decr.4.cikk., 4./1405.I.decr.12.és 1405.II.decr.10.cikk.,

III.

Megyei bíróság:

Tagjai: a főispán, alispán, szolgabírák, ezek bírósági helyettesei, a táblabírák.

Ez a nemesség elsőfoku bírósága volt. Egyszersmind fellebbezési fórum a jobbágyok elleni perek, panaszok ügyében.1/

Hatásköre - a törvényben láthatóan - nagyon széles és igen kitéjedt volt. Így hatáskörébe tartozott a gonosztevők elfogása, megbüntetése, levelesítése.2./ Az ispán és szolgabíró gondoskodott az erőszakkal elhurcolt, vagy elszökött jobbágy birság mellett való visszaadatásáról és behajtotta azon községeken - szintén birság mellett, a dézsmát - melyek megátalkodottságukban, még az interdictum elrendelése után egy hónap múlva sem fizették azt ki; felhajtotta a késedelmetőkön, hátralékosokon a kamaranyereséget, a megengedett birság szedése mellett; megbírságolta azokat, kik kezükbe került latrokat, gonosztevőt bocsájtottak szabadon, valamint azokat a nemeseket, kik nem jelentek meg a gyűlésen, melyre királyi levél hívta meg őket.3./

Az ispán gondoskodott arról, hogy azokat, kiket egyházi, világi egyének, polgárok saját területükön, és nem közhelyeken tartóztattak le, szabadon bocsássák.4./

A megyei bíróság elé tartozott erőszakos birtokfoglalások ügyében ~~tartozott~~ vizsgálatot tartani és elsőfokulag ítélni.5./ A megyei bíróság ítélezett elsőfokulag a nemesek hatalmaskodási perében.6./

1./1405.II.decr.10.cikk., 2./1405.I.decr.5.cikk., 3./1435./II.decr.7.cikk.I-VII.eset, 4./1435.II.decr.13.és15.cikk., 5./1435.II.decr.4.cikk., 6./Tmsv.gy;Knauz:i.m.229.1.,

A szolgabírák szolgáltatott igazságot azon igazságszolgáltató egyénekkel szemben, akik tisztuk elhanyagolásával valakinek kárt, hátrányokat, a megkárosítottak, hátrányt szenvedők részére, vagy ők terjesztették az ügyet, a káptalan vagy konvent irásos jelentésével ~~xszemben~~ a királyi kuria elé.1./

Az ispán és szolgabírák hajtották végre a királyi kuria ítéletét a katonák hatalmaskodási pereiben.2/ Elégtételt szereztek a katonák által okozott károkért a károsultaknak.3./

IV.

Királyi kuria:

Birái: a nádor, ő az ország legfőbb bírása a király után, ki minden országlakó ügyében szabadon ítél, helyettes bírakat nem tarthat, csak egyet a maga udvarában, mondja a temesvári törvény az aranybulla VIII.cikkelye után.4./ Az udvarbíró, kinek neve először udvarispán /comes curiae regis/ volt. Ő a nádor helyettese az udvarnál. 1224.től kezdve királyi udvarbírónak címezték /iudex curiae regis/.

Az aranybullában már a királyi kuria rendes bírása és al-elnöke,5./ki, míg a kurián tartózkodik, mindent ítélhet és a kurián megkezdett pert akárhol bevégezheti, de midőn birtokán van, poroszlót nem küldhet ki és a peres felet nem idézheti meg, mondja az aranybulla IX.cikkelye és utána Zsigmond 1397. évi temesvári törvénye.6./

A királyi kuria bírása volt továbbá: a királyi tárnokmester, kinek nevével az oklevelekben 1213-1223 től kezdve találkozunk.7./

1./1435.II.decr.5.cikk., 2./1435.I.decr.9.cikk.,3./U.ő, ugyanott.,4./Tmsv.gy,Knauz:i.m.217.1.,5./Dr.Erdélyi László:Árpádkor 270.1.,6./Tmsv.gy,Knauz:i.m.217.1.,7./Dr.Erdélyi László:Árpádkor 270.1.,

A királyi kuria birái még: a királyi kancellár, vagy al-kancellár, ezek ítélőmesterei, vagy helyettesei, törvényszéki birái. Mindeniknek volt ítélőmestere, akik a birák jogi tanácsadói voltak. Az ítélőmesterek szintén ítéelhettek, de csak a rendes birák jelenlétében, a törvényszékeken. Otthon nem volt joguk ítélni.

A királyi kuria birája továbbá: az erdélyi részek vajdája, aki a többi vajdáktól megkülönböztetve 1235.től kezdve említettik, 1./ a székelyek ispánja, kit 1228 tól, biztosabban 1280, 1291. től ismerünk, 2./ Dalmácia és Horvátország bánja, kinek címe 1275 ben merült fel, 3./ a mácsói bán, kinek méltósága mácsói hercegség címen már 1222 után kezdődik. Mácsón mint banság 1272 óta szerepelt. 4./

Zsigmond törvényei szerint a következő ügyek tartoztak a királyi kuria elé:

A tárnokmester elé terjesztendőek egyenesen azok a panaszok, melyeket azok emelnek, kiket a városok, mezővárosok, szabadközségek területén, akár az ott lakók, akár a kívülvalók részéről sérelem ért. 5./ A tárnokmester végérvényesen intézkedik egyszersmind, mint fellebbezési forum a városok, mezővárosok, szabad községeknek a városi bíróságoktól hozzá fellebbezett ügyében. 6./

A királyi kuria, mint a megyei törvényszék ítéletétől való fellebbezési fórum elé tartoztak a hatalmaskodási birtokfoglalási ügyek, végleges elintézés céljából. 7./ A királyi kuria szolgáltatott elégtételt a katonák által okozott károkból 8./

1./2./3./4./Dr.Erdélyi László:Árpádkor 271.1., 5./1405.I.decr. 8.cikk., 6./1405.I.decr.4.cikk., 7./1435.II.decr.5.cikk., 8./1435.I.O.cikk.

A királyi kuria intézte el a katonák hatalmaskodása miatti pereket.1./A királyi kuria döntött magszakadás esetén abban, hogy a magvaszakadt birtok kit illet, a királyt, nemzetséget, vagy leányágot-e?...2./

Amenniben az igazságszolgáltatási tisztviselők köteleességük elhanyagolása által valakinek kárt, hátrányt okoztak, a szolgabírák, káptalan, vagy konvent írásos jelentésével az ügy - végleges elintézés végett - a királyi kuria elé volt terjesztendő.3./

V.

A király személyes jelenléte:

A király személyes jelenléte /specialis praesentia regis/ bíróságában a király a főpapokkal és bárókkal ítelt. Ide, mint legfelsőbb fórum elé tartoztak az egyes törvényekből láthatóan: A birói illetékesség kérdésében való döntés.4./A sérelmek kár-vallások ügyében hozzá fellebbezett ügyek elintézése.5./Szabad városoktól hozzá fellebbezett ügyek,6./ melyek a tárnokmester megkeresése után elintézetlenül maradtak. Hatalmaskodási ügyek,7./ jogtalan birtokfoglalások.8./

Ha panasz emeltetik az alantas bírák igazságszolgáltatási eljárása, mulasztása miatt, a szolgabírák, káptalan, vagy konvent írásos jelentése alapján, a király személyesen, vagy megbízott útján szolgálatot igazságot.9./

Ezen kívül az 1397.évi országgyűlésen, a törvény első pontjában, az aranybulla átírásában megígérte Zsigmon, hogy a Szent-István-napi törvényt napokat Székesfehérvárat meg fogja tartani.

I. 9.
1./1435.II.decr.29.cikk., 2./1435.II.decr.17.cikk., 3./1435.II.decr.5.cikk., 4./1405.I.decr.14.és1405.II.decr.12.cikk., 5./1405.I.decr.8.cikk., 6./1405.I.decr.12.cikk., 7./Tmsv.gy,^knausz:i.m.2291., 8./1435.II.decr.4.és5.cikk., 9./1435.II.decr.5.cikk.7.s...,

Ha a királydályozva lenne ebben, akkor helyette a nádor.

Hogy ilyenek tényleg tartattak volna, nincs nyoma a törvényekben. Különben is ismeretes, hogy az utolsót I/Lajos tartotta és utána ezek kimentek a divatból.

Ugyancsak az 1397.évi temesvári törvény rendelte el azt is, hogy az országlakók ügyeit az oktávás törvényszékeken kell megvizsgálni és azokban dönteni. Ezekre a király 3-4 főpapot és bárót küldjön. Épen ezért ezután a kancellár az idézőleveleket ne a régi kitétellel adja ki, hogy t.i. "ahol akkor leszünk", hanem az idézés oktávákra történjék.1./

VI.

Proclamata congregatio és generale iudicium:

Az elmondottakon kívül találkozunk még Zsigmond törvényeiben generale iudiciumokkal, vagyis olyan gyűlésekkel /congregationes generales/ melyeket a nádor tartott megyénként, hogy minden ügyben törvényt lásson 2./ és proclamata congregatiokkal, mikor a király, vagy egyes kiküldött egyén által - per idoneum hominem ad haec specialiter deputatum - csak bizonyos specialis esetekre szorítkozott az ítélkezés.3./

A bírák minden forumon - az alábbiakban látható büntetés terhe alatt - lelkiismeretes becsületességre és szigorú tárgyilagosságra voltak kötelezve.

Ügyvédek, védők:

A peres felek védelmét, amint a sorok között lehet olvasni, a nyilvános jegyzők látták el, kikre nézve szükségsván

---

1./Tmsv.gy,Knauz:i.m.223.1.,2./1435.II.decr.7, 1435.II.decr.

22.cikk., 3./1435.II.decr.5.cikk.7.§.,

cak annyit mond a törvény, hogy két világi egyén között folyó perben ne ügyvédkedjenek "sed tantum in foro spiritu ali, seu vicariorum curiis, locum habeant"1./

Aztán, hogy az összes - király, nádor, királyi udvarbírók/bánok, vajdák - jegyzői úgy díjaztassanak, mint Lajos király idejében.2./Hogy I.Lajos hogyan állapította meg a jegyzői díjakat, nem tudjuk. Így Zsigmond törvényhozása I.Lajosnak előttünk eddig ismeretlen határozatára hivatkozik.

Megismerkedvén fentiekben az igazságszolgáltatás alapelveivel és megvizsgálván azon birói forumokat, melyek a törvények anyagából összeállított hatáskörrel Zsigmond törvényeiben megtalálhatók, most már nézzük meg azon peranyagot, a büntől egészen a megtorlásig, mely Zsigmond törvényeiben előttünk áll.

Az anyag, az együvé tartozó dolgok lehető összevonása mellett, felölelve az idevonatkozó törvények minden egyes artikulusát, az alábbiakban tekinthető át. A kép amelyet nyerünk, nem csak a biráskodás anyagát és menetét fogja nyújtani az egyes birói forumokon át, de beszélni fog a kor erkölcsi állapotáról is. Épen azért szándékosan akarom beszéltetni a törvényeket tartalmuk szerint, egyfelől azon vázlat kitöltésére, melyet fentiekben a törvényekből összeállítottam, másfelől, mert a törvények maguk minden hozzájuk fűzött commentálásnál jobban beszélnek a kor erkölcsi viszonyairól, melyeknek ismertetése, épen a törvények alapján képezi.

Pertárgyak és birói eljárások:

Ismertetem a törvényekben látható anyagból a kárt, méltat-

lanságot szenvedő fél igazság, jogorvoslás iránti keresete módozatait. A törvények a legtöbb esetben nem precizirozzák a birói eljárás megindításának mikéntjét, /perbehívás, idézés/stb./ illetve csak nagyon elvétve szóllanak erről valamit. Annál nagyobb anyag áll előttünk magáról a bünről és a vele szemben való eljárásról annak megítélésében.

Hogy úgy mondjam jórészben egyenesen a dolog közepébe állítanak, hogy onnan tekintsük át a biráskodást, mert egyedüli céljuk: a bajnak orvoslása, ~~volt~~ a bűnnek megbüntetése és kiirtása. Ezt pedig nem az eljárások precizizálásával, hanem gyökeres orvoslás nyújtásával kívánják elérni.

Latrok, gonosztevők elfogása, megbüntetése levelesítése:

Az ispánok senkit se ítéljenek, csak a maguk vára népét, a tolvajokat, latrokat ítélják meg a király falusi ispánjai. /bilochi regales/ de magának a megyének ispáni széke előtt. l. 2

Azon régi szokás alapján, mellyel a nádor, megyei ispánok és más birói tisztet viselő egyének ~~az~~ a tolvajokat, rablókat és más levelesített gonosztevőket gyűléseiken megszokták büntetni és a nemeseknek is szabadságukban állott, hogy akiket birtokaikon gonosztettek kaptak, megbüntessék, nevezett egyének, valamint a szabad községek birái és esküdtjei, a régi szokás épségben maradásával, az

az ilyen gonosztevőket, ha tetten érik őket, fogják el, a gonosztevők gonosz hajlamai kiirtására, a falvak nyugalma-
biztonságának
nak, az utak megóvásának céljából.

Ha elfogniok nem sikerül, de bűnösöknek találják őket, akkor levelesítsék az illetőket, közölvén az ország összes bíráival és igazságszolgáltatóival nevüket, bűneik leírását, lajstromát.

Az összes bírának kötelességük az ilyen egyént, amennyiben területükre menve, ezt vele tehetik, - elfogni, kinpadra vonni, megbüntetni, ha királyi kegyelem nekik meg nem bocsátott. Az a bíró, aki az ilyen egyént, ha kezébe került, meg nem bünteti, sőt segíti, pártolja, védelmezi, a király haragjának magáravonása mellett, vétségéhez mért büntetésben részesül.1./

A királyhoz hűtleneket, levelesítettéket, vagy más bűnténnyel beszennyezetteket se titokban, se nyíltan, se közbenjárásra, se magánbuzgalomból senki se merje befogadni, eltartani, valamint kedvezményben részesíteni. Az ez ellen vétők olyan büntetésben részesülnek, mint nevezett büntettekkel megbélyegzettek.2./

Azok a bárók, várnagyok, kiknek az ország vidékein az ország védelme céljából váraik vannak, befogadhatják váraikba és ott tarthatják addig, míg kegyelmet nyernek a közönséges gyűlésben levelesített rablókat, tolvajokat, gonosztevőket, a koronához hűtlenekkel szemben azonban ez nem

tehetik.1./

A tolvajok, rablók, gonosztevők garázdálkodása, mely a törvény intézkedéseiből látható, nem valami kedvező színben tüntetik fel a közbiztonságot Zsigmond korában.

Hatalmaskodások:

Senkinek sem áll hatalmában a király, királyné, nemesek, egyházak birtokán, azok lakói, vagy bárki másnak tettei miatt, önhatalmulag zálogot venni, vagy foglalni, Aki ez ellen vét, hatalmaskodás vétségébe esik.2./

Hatalmaskodás tettét követik el azok a bárók, előkelők, /proceres/ kik az országlakók tagjait elmetszik, megcsonkítják, kivéve, akiknek erre a király hatalmat ad.3./

Hatalmaskodás bünébe esnek a nemesek jogtalan birtokfoglalásaikkal, zsákmányolásaikkal, más hatalmaskodó cselekedeteikkel.4./

Hatalmaskodás büne és következményei terhe alatt a nádor, udvarbíró, tárnokmester, bárók, megyei ispánok, más igazságszolgáltatók - városiak épen úgy, mint az egyháziak és világiak ne merjék az országlakókat fosztogatni, vagyonukat elvenni, vérüket ontani.5./

Hatalmaskodásba esnek annak következményével a bárók, főpapok, nemesek, valamint akármilyen rendű és rangu emberek, ha akár mint katonák járnak-kelnek az országban, akár mint nem katonák, midőn valamely perükben a királyhoz mennek, vagy vele utaznak, tehát bármilyen minőségben, az

---

1./1435.II.decr.24.cikk., 2./1405.II.decr.2.cikk., 3./1405.II.decr.3.cikk., 4./Tmsv.gy.Knauz:i.m.229.1., 5./1405.II.decr.4.cikk.

országglak^okat fosztogatják, bántalmazzák, megkárosítják.

Az ilyen m^od^on hatalmaskodók, ha őket a királyhoz, vagy más rendes biróhoz feljelentik, rendes birói eljárás nélkül, rövid uton fogják büntetésüket elvenni.1./

Hatalmaskodás bűnébe esnek és vagyonukkal lakolnak azok a katonák, kik hadban létük tartama alatt pusztítanak, rabolnak, gyujtogatnak, harácsolnak, arószakoszkodnak.

2./

A sok tilalom a hatalmaskodás ellen, élénk világot vet a kor erkölceire!

Jogtalan letartóztatások:

Várnagyok, királyi tisztek a királyi birtokon, birák, esküdt polgárok a maguk körében, főpapok, bárók, nemesek saját birtokaikon, bármely cím alatt az országglakók vagyonát lefoglalni, letiltani ne merészeljék, hanem csak közhelyen és mások birtokain, amint ezt az ország szokása megköveteli.3./

Sem egyházi, sem világi egyének adósság, vagy más kihágás miatt nem tartóztathat^a le kereskedőket, utasokat, sem saját, sem osztatlan testvéreik birtokán. Az ez ellen vétő 3 márka birságot fizet és a vármegye ispánja újabb 3 márka birsággal kényszerítse az illetőt a fogoly szabadon bocsátására.

Ha közhelyen akar valaki valakit letartóztatni, a közhely birája csak úgy engedje meg letartóztatását, -

1./1405.II.decr.1.cikk.,2./1435.I.decr.9.cikk.,Tmsv.gy.
Knauz:i.m.217.1.,3./1405.II.decr.5.cikk.,

de csakis a maga jelenlétében - ha a letartóztatást kérő fél a megyei ispánjának, alispánjának, szolgabiráinak le-
velével, vagy másnak hiteles irásával igazolja, hogy ő
annak a helynek urától, vagy birájától, hol a letartóztá-
tando%% lakott, kért igazságot, de ezt neki megtagadták,
vagy ha nem is tagadták meg, kellő igazságot nem szolgál-
tattak.

Ha ezt igazolja, annak a közhelynek ura, birája, ahol
a letartóztatás történik, köteles a fogságot fenntartani
és a felek között igazságot tévén, a letartóztatottnak bi-
róilag lefoglalt vagyonából, a követelt adósságok és más
kártételek tekintetében, ha vagyona nem lenne, személyének
letartóztatásával, kellő igazságot szolgáltatni.1./

Ha a bíró a jelenlétében eszközözlendő letartóztatást
akár félelemből, akár kedvezésből, akár valami más okból
eszközölni, fenntartani, törvényt, igazságot szolgáltatni
nem akarna, minden olyan kárért, mely vonakodásával, köte-
lessége nem teljesítésével annak, aki a letartóztatást kér-
te, okozott és amely a letartóztatotton megtérült volna,
legyen a bíró felelős, ha csak az, akit le kellett volna
tartóztatnia nem tudta, illetve ha letartóztatta is -
erőszak alkalmazásával fogságából megszökött.2./

Birtokpererek:

Gyakran fordult elő, hogy a hatalmasabbak, erősebbek elnyomták és sokféle módon terhelték a szegényeket. // Ezen helyzetnek elejét veendő, a törvényhozás kimondja, hogy ha valaki birtokokat, erdőket erőszakkal elfoglal, más javait erőszakkal elveszi, erdőket vág ki, embereket sebesít meg, más kárára, birtokára tör és azokat pusztítja, // a károsultak forduljanak azon vármegye ispánjához és szolgabiráihoz, ahol az ilyen dolog történt.

A megyei ispánok és szolgabírák erre, a megyének szokás szerint szoágálatára álló káptalan, vagy konvent bizzonyságával, hívják gyűlésbe a szomszédokat, károsultakat, megyei nemeseket, hol nevezettek büntetés terhe alatt megjelenni tartoznak.

A szentek ereklýéinek érintése után, az ispánok és szolgabírák, az Istennek és a szent koronának tartozó hűségük terhe alatt, puhatolják ki az igazságot az ilyen hatalmaskodásra, birtokfoglalásra nézve és a nekik adott hatalomnál fogva, az elvett birtokokat, foglalásokat, elvett dolgokat adják vissza jogos tulajdonosaiknak és biztosítsák azokat számukra. 1. /

A hatalmaskodás tényének fennti módon való megállapítása után, hogy a felek végleges ítéletet kapjanak, a vizsgálat tartalmát leíró levelet, mely leírja a vizsgálat anyagát, ismerteti a tényállást, magában foglalja a szóban-

?

forgó tetteseknek, birtokoknak, feleknek neveit, a mondott káptalannak, vagy konventnek levelével - bizonyos határidő alatt - a király, nádor, vagy udvarbíró elé kell terjesztetni.

A király, nádor, udvarbíró aztán minden halogatás nélkül, minden további perfolym ^{mellő} nélkül, az esetleges makacsság miatt meg nem jelentekre való tekintet nélkül, - fejrevaló esküvést hagyván meg - végleges ítéletet fognak hozni.

A peres felek azonban a bíró megkeresése és birságok fizetése nélkül, szabadon egyezkedhetnek.1./

Ha a felek egyezkedni akarnak, a bíró őket ebben meg nem akadályozhatja, béke birségul 3 márkánál többet bármely ügyben sem követelhet.2./

Máar I.Lajos 1351.évi decretuma megengedte az egyezkedést.3./és ennek átirásában Zsigmond temesvári törvénye kimondja, hogy ha valamely nemest hatalmaskodás, patvarság, párbajban való elbukás, ál okiratok előmutatása, vagy főben járó ítéletben, vagy akár mely más tetteért elítéltek, az ügy bírása az ilyen embert fojta el és három napig - az egyezkedés céljából - tartsa fogva.

Ha kiegyezni nem tudtak, a bíró az elítéltet szolgáltatassa ellenfele kezébe, hogy az rajta a törvény szerinti ítéletet végrehajtsa.

Ha kiegyeznek, az elítélt szabad legyen. Ha az előbbi-

ek szerint elmarasztalt fél ellenfelével kiegyezik, a bíró, ki az ügyben eljár, 50 márkát kapjon birói díjúl. Ennek megfizetésére az illető fél határidőt kap. Ha a kitűzött időre az 50 márkát ki nem fizeti, a bíró egy királyi ember és valamelyik káptalan, vagy konvent hiteles bizonyosságának magamellé vételével, a fentiek szerint elmarasztalt birtokából 50 márkát érő részt elfoglalhat, minek mindaddig birtokában marad, míg azt az elítélt, vagy az, kinek ez érdekében áll, 50 márkával vissza nem váltja.1./

Birtokügyben minden pert, minden halogatás nélkül, a harmadik határidőben be kell fejezni.2./

Magszakadás esetén való birtokperekről szó van e dolgozatban a birtokügyek tárgyalásánál.3./ /gazdasági élet/

Az egyház szerepe a biráskodásban:

Az egyes peres eseteknél, törvénykezési cselekmények eszközlésére - iktatások, tanuvallatások, perbehívások eseteiben - "hiteles bizonyságoknak" káptalani és konventi emberekül, az egyes káptalanok, konventek ne küldjenek egészen egyszerű embereket, hanem a káptalanokból kanonokokat, vagy legalább is egyházi javadalmakkal és tisztségekkel ellátott egyéneket, a konventekből pedig áldozár szerzeteseket.

Miután az ilyen kiküldöttek az egyes pertárgyakban - birtokba való iktatások, határjárások, birtokok szemügyre vétele, közös tanuvallomások - kiszállottak, meg kell esküdjének, hogy a dolgokban igazságosan fognak eljárni és igaz jelentést fog-

---

1./Tmsv.gy.Knauz:i.m.222-223 l., 2./Tmsv.gy.Knauz:i.m.226 l.,
3./1435.II.decr.17.cikk.,

Hasonlóképen azon királyi emberek is, kik fenniti ügyekben eljárnak, midőn eljárásokról jelentést tesznek, a káptalan, vagy konvent előtt esküt kötelesek tenni.

Amelyik egyházi ember esküje ellenére hamis jelentést tesz, vagy hamisan jár el, az ilyen, ha van javadalma, veszítse el azt, ezenfelül, ha van javadalma, ha nincs; örökös fogságra vettessék.

Ha világi ember jár el hamisan, akkor hamis eskü bünténye miatt, főbenjáró büntetésben részesítendő és összes javai elvesztésében marasztalendő el.

Az a nemes, kit valaki nevét /t.i. a nemesét/ magában foglaló királyi levél, vagy más szokásos levél felmutatásával, a káptalan, vagy konvent bizonyosága mellé királyi emberül kéri fel és ezt elvállalni nem akarja, a vármegye ispánja által haladéktalanul behajtandó 3 márká birsággal sújtandó.¹ /

I. Lajos 1351. évi törvénye 2. / és ennek átirásában Zsigmond 1397. évi temesvári törvénye kimondotta, hogy káptalani és konventi bizonyságok csak olyanok lehetnek, kik ugyanabban az egyházban tisztséget viselnek. Ha az ilyen bizonyságot a nemesek saját lován vitték ki, akkor napjára 2, /kettő/ ha a maguk lován, akkor napjára 1 /egy/ garast kell neki fizetniök. 3. /

Az 1435. évi II. decretum azonban már úgy intézkedett, hogy a káptalanok, vagy konventek bizonyságául kiküldött egyének, akár a saját lovukon szállanak ki, akár a peres felek viszik ki őket, naponként 12-12 nagyobb dénárt kapjanak, de még min

1. /1435. II. decr. 8. cikk., 2. /1351. decr. 21, 22, 23 cikk., 3. /Tmsv. gy. Knauz: i. m. 226. 1.

di a peres felek élelmén és költségén kell őket, lovaikkal és cseldjeikkel együtt, elvinni és hazaszállítani.1./

A királyi ember, akit idézés, vagy tanuvallatás eszközölése végett visznek ki, csak abból a megyéből való lehet, ahol lakik az a fél, akit idéznek, vagy aki ellen a tanuvallatás történik; káptalanok bizonyosságát szintén a legközelebbi káptalanból kell kivinni.2./

Tanuvallatások /inquisitiones/ csak a király, nádor, vagy udvarbíró levele alapján történhetnek. Az illető megye, vagy kerület nemeseit össze kell gyűjteni és ezeknél kell nyilvánosan tudakozódni.3./

átjárásoknak, /reambulationes metarum/ birtokba való beiktatásoknak, /statutiones/ szemügyre vételeknek /revisiones/ a szomszédoknak és határosoknak jelenlétében kell történniök, akik oda törvényesen megidéztetnek. Az ezekről kiállított káptalani, vagy konventi levelekbe be kell sorba írni a szomszédok és határosok neveit, hogy a hamisságot és csalárdságot annál jobban ki lehessen kerülni.4./

A fentiekben tárgykörük szerint való csoportosítással látahtók a Zsigmond törvényeiben előforduló pertárgyak és peres eljárások, valamint azok a büntetések, melyek megtorlásképpen, Zsigmond törvényhozásában, a bünt követték.

De a bírák is bűnhődtek, ha nem teljesítették lelkiismeretesen, igazságosan bírói tisztüket.

1./1435.II.decr.10.cikk., 2./Tmsv.gy.Knauz:i.m.226.1., 3./Tmsv.gy.Knauz:i.m.226.1., 4./1435.II.decr.9.cikk.,

A bírák büntetése:

A törvényhozás szigorú pártatlanságot, lelkiismeretes igazságosságot követelt a bíraktól. Azértrendeli el, hogy a bárók, bírók és általában azok, kik a király kegyéből igazságszolgáltatói tisztséget viselnek, azokkal szemben, akik nekik különben is alá vannak rendelve, igazságtalanságot, méltatlanságot el ne kövessenek, se helyetteseik, által el ne követtessenek.

Ha ilyenek történnek, azok, akik kárt, sérelmet szenvedtek, a valót az illető megye káptalanja, vagy konventje és szolgabirája által puhatol^{tass}ják ki. A szolgabírák a sértett, károsult félnek az illető bírák, igazságszolgáltatási tisztekkel szemben szolgáltatásának igazságot, vagy pedig ugyan csak ők terjesszék az ügyet, a káptalannak, vagy konventnek az egész tényállást ismerető levele útján, a király, nádor, vagy udvarbíró elé, hol az ügy végleges elintézését nyer.

Ha pedig a bárók, királyi tisztviselők bírói tisztüket úgy teljesítik, hogy ellenük a bírói tisztük alá rendelt közönség panaszt emel, a király a szolgabírák, megyei nemesek, káptalan, vagy konvent írásba foglalt állításai alapján, személyesen, vagy királyi megbízott útján fog igazságot szolgáltatni.1./

Ezek csak általánosá alapelvek, de a törvény tételesen is kifejezi, hogy a megyei ispánok hivatalvesztés terhe a-

lattt kötelesek elintézni a hozzájuk fellebbezet ügyet;1./ vétségük neméhez mért büntetés terhe alatt kötelesek az összes bírák a területükre ment levelesítetteteket elfogni, megbüntetni.2./ Hatalmaskodás tényében is - amint fentebbiekben látható volt - elmarasztalhatók.3./ illetve elmarasztalhatnak, ha okot szolgáltatnak reá. Káptalani, konventi kiküldöttek javadalmuk elvesztése mellett örökös fogsággal bünhődnek, ha - mint esküjük erre kötelezi - igazságosan nem járnak el küldetésükben, mint hiteles bizonyságok.4./

Az a nemes, aki a homo regiusi tiszttet, a káptalan, vagy konvent bizonysága mellé felkérve, nem fogadja el, 3 márkát fizet,5./ az a nemes, aki a szolgabírói tiszttet nem fogadja el, 25 márkát.6./

Bírói díjak, birságok:

A törvényhozás a bírói díjakat, birságokat is szabályozta. Amint láttuk, a peres felek közötti egyezkedés esetén a bíró 3 márka díjat vehetett;7./ 50 márkát követelhetett, ha a felek kiegyeztek.8./A káptalani, vagy konventi kiküldötteknek napi 2 garas járt, ha saját, 1 garas, ha a nemesek lovával szállították ki.9./ Az 1435.évi II.decretum 10.cikkelye szerint azonban a káptalani, vagy konventi bizonyságnak a maga, azolgái, lovai élelmezésén kívül napi 12 denár járt. A megye ispánjának 3 márka járt birságként azok részéről, kik valakit saját területükön tartóztattak le.10./

1./1405.II.decr16.cikk.,2./1405.IV.decr.5.cikk.,3./1405.II.decr.2.3.4.5.cikk.,4./1405.II.decr.8.cikk.,5./1435.II.decr.8.cikk.,6./1435.II.decr.2.cikk.,7./Tmsv.gy,Knauz:i.m.226.1.,8./Tmsv.gy,Knauz:i.m.222-23.1.,9./Tmsv.gy,Knauz:i.m.226.1.,10./1435.II.decr.13.és15.cikk.,

Ezenkívül a törvényhozás kimondotta, hogy mindazon perekben, hol a bírák eddig a pernyertes féltől kilencedet, vagy tizedet szoktak kapni, azt ezután a pervesztes féltől követeljük, mert nem méltányos, hogy az bűnhődjék, akinek igaza van.1./

A megyei ispánok széke előtt lefolyó perek birságiat, az ispánok és szolgabírák egyenlő arányban osszák meg.2./

A személyes jelenlétében eszközölt letartóztatásokért a bíró, ha őt a birtok ura, vagy maga a földesur állította be hivatalába, 40 dénárt, ha a község előljárásága, 12 dénárt vehetett munkájáért az elmarasztalt emberen.3./

A törvényhozás gondoskodni akarván a birságok kivetésének, behajtásának módjáról, kimondotta, 4./ hogy birságokat, büntetéspénzeket egy világi sem szedhet be máskor, mint azon gyűlések alkalmával, melyeket a nádor, vagy a királytól kinevezett ember tart az egyes vármegyékben /congregationes generales/. Kivéve azonban az alábbi nyolc esetet, mikor nevezett gyűlések idején kívül is lehet szedni birságot:

I.

Ha valamely jobbágy elköltözését kérte és a törvényes földbérletétele, valamint adósságai lefizetése után más birtokra akar költözni, ebben azonban ura megakadályozza és ezáltal jobbágyát megkárosítja, az ilyen földesurtól a vármegyei ispán és a szolgabírák 3 márka birságot vehetnek mindannyiszor, valahányszor az illető urat ilyen bűnben bűnösnek fogják találni. Egyszersmind elrendelik, hogy a visszatartott jobbágyot, kárai megtérítése után,

1./1405.I.decr.9.cikk., 2./1435.II.decr.3.cikk., 3./1435.II.decr.

16.cikk., 4./1435.II.decr.7.cikk.,

összes javaival szabadon engedje /A szolgabírák nélkül ilyen ügyekben eljárni nem szabad/.

II.

Ha valaki másnak a jobbágyságot, aki szabadságot sem nem kért, sem nem nyert, vagy kért ugyan, de nem nyert, szabadságkérése előtt 15 nappal erőszakosan elviszi, az ilyen 3 márká birságot fizet a jobbágyság erőszakos elhurcolásáért és ugyancsak 3 márká birsággal kényszerítse a vármegye ispánja az illetőt arra, hogy az erőszakkal elvitt jobbágyságot visszaadja.

Szintén 3 márká birsággal kényszerítse az ispán azt az urat a jobbágyság visszaadására, ki valakinek titokban elszökött jobbágyságot ~~viszavarádta~~ magához fogadta.

III.

Azért 25 márká birságot fizet.

IV.

Aki tolvajt, latrot, vagy más gonstevót fogott el és azt fogságából szándékosan szabadon bocsátja, a vármegye ispánja részére a gonosztevő díjat fizesse,

V.

Ha a kamaranyereséget valahol nem fizetnék pontosan, a szolgabírák a késedelmek ellen állítsák ki a birságleveleket, minek megtörténte után a vármegye ispánja a szolgabíróval hajtassa fel azt a nem fizető községen, 3 márká birsággal.

VI.

Ahol a dézsmákat megfizetni vonakodnak és még az egyházi tilalomnak az egyes püspöki megyékben és községekben szokásos kihirdetése után is megmaradnak álnokságukban egy hónapig és ennek elteltével sem fizetik ki a dézsmát, az ilyen helyeken a decimatorok megkeresésére a vármegyék ispánjai és azok helyettesei hajtsák fel és fizessék ki a dézsmát azok részére, akiket megillet, a maguk részére behajtandó 3-3 марка birsággal.

VII.

Mindazon nemeseiktől 3-3 марка birságot hajthat be a vármegyei ispánja és a szolgabíró, kik a királyi levélben kitett 3 марка fizetése büntetés terhe alatt gyűlésbe hivatnak, de ott nem jelennek meg, kivéve azokat, kik öregség, betegség, özvegység, vagyoni tehetetlenség címén kimentik elmaradásukat.

VIII.

Azország rendes birái, egyháziak és világiak kötelesek a per teljes befejezése és végítéssel való ellátása után, az előttük lefolyt ügyben befolyt birságokból először az ellenfelet kielégíteni, azután behajthatják az ő birói jutalékukba eső részt.

Levelek díja:

Zsigmond törvényhozása megállapította tételesen a bírósági levelek, hiteles okmányok díját, hogy - amint

mondja - jövőre minden kétség és felmerülhető vita e téren kikerülhető legyen. Szabályozta ugyan a káptalanok és konventek, mint a kisebb és nagyobb kancellária által kibocsátott, kiadott okmányok díjazását, külön jegyezvén meg, hogy azokból a pénzekből, -miket a káptalanok és konventek előtt szoktak fizetni, a káptalan, vagy konvent nem vehet kilenced, vagy tized részt, csak azokból a pénzekből és csak az elhelyezésre okot szolgáltató fél rovására, melyeket a felek egyenetlenkedése következtében helyeztek el az ő sekrestyéjükben, vagy letéti helységükben.

Kiemeli egyszersmind a törvényhozás azt is, hogy a levélváltásokban és minden fizetésben olyan dénárokat kell érteni, melyekből 100 egy aranyforintot tesz ki és ér; ha valaha kisebb dénárok forgalomba jönnének, azokat ugyanazon arányban nagyobb és ugyanannyit érő számmal kell pótolni.1./

Az 1397.évi temesvári törvénykimondása pedig I.Lajos 1351. évi decretuma átírásában kimondotta Zsimond törvényhozása, hogy a kisebb konventek - névszerint egyet sem említ meg közülük - birtok dolgát illető oklevelek kiállításával hagyjanak fel és pecsétjüknek ne legyen semmi értéke.2./

A törvények beszédes tanubizonyságot tesznek a kor erköcsi viszonyairól. Láthatjuk belőlük, hogy a lopás, rablás, elszaporodott gonosztevők garázdálkodása, utonállás, jogtalan letartóztatások, erőszakos kártételek, a vett sérelmek önhatalmu elinté-

zése, önbíráskodás, a hatalmaskodás különböző nemei, erőszakos birtokfoglalások, patvarkodás, mások jobbágyinak erőszakos elhurcolása nem tartoztak a ritkaságok közé.

A bírák közül pedig némelyek kötelességmulasztásaikkal, az igazságszolgáltatás halogatásával, hatalmaskodásaikkal okoztak bajokat a sértett, kárvallott embereknek.

Jellemző, - amint ez a törvényből kivehető - hogy még a legelőkelőbb emberek sem tekinthetők menteseknek a kor-szak egyik-másik bűnétől.

Emellett a katonák a hadjáratok idején, hadbavonulásuk, vagy harátérésük alkalmával, különböző kártételeikkel, a magántulajdon megtámadásával, hatalmaskodásaikkal, melyek még az egyházakat sem kímélték, zavarták a társadalom nyugalma és veszélyeztették nem egyszer az élet és vagyonbiztonságát.

Amikről a törvények tilalomképen szólnak, azok meglevő, fennforgó bűnök. Ezek ellen küzd a törvényhozás. Az egyháznak maradt nehéz, de magasztos hivatása, hogy segítségére menve a világi törvényhozásnak, az emberi gonoszságokkal és bűnökkel szemben felvegye a harcot és békességet hirdessen és teremtsen egy magasabb törvényt: az Isten törvénye nevében és szolgálatában.

Azok mellett, amiket a törvényekből látunk, külön, tételesen is felemlíti Zsigmond törvényhozása, hogy Magyarországon, Zsigmondnak Német és Olaszországban tett útja, hosszúságos távolléte alatt, a király jelenlététől megfosztva, a

jogsértések, erőszakos kártételek miatt a béke és nyugalom állapotában annyira megzavartatott, hogy visszatérve az országba, legelső gondja a királynak, hogy a kellő, rendezett és egyenlő igazságszolgáltatás érdekében, a főpapok, bárók, nemesek egyetelmű óhajára, tanácsára, közös megbeszéléssel törvényeket hozzon, a megsértett jogrendet helyreállítsa, részben a régi szokások világosabb meghatározásával, részben új törvények alkotásával.

B E F E J Z É S :

Most pedig - miután végére értem tárgyannak - befejezésüképen egy futó pillantást akarok vetni annak az embernek pályafutására, kinek kora társadalmi és művelődési viszonyit volt feladatunk - törvényei alapján - megrajzolni és aki abban a munkában, mely a társadalom élete, helyzete javítása körül lefolyt, nem csak tevékeny részt vett, de egyenesen vezető szerepet vitt.

- Zsigmond uralkodása /1387-1437/ egyáltalában nem mondható nyugalmasnak. Másfél évtizedbe /1387-1403/ került trónjának megszilárdítása, biztosítása. Az ellenzéket azonban hűvei segítségével letörte és a trónkövetelőket igényeikről való lemondásra kényszerítette. Ezzel be is fejeződött uralkodásának első, ál-

---

1. /1435. II. decr. bevezetése.

landó belső zavarokkal teljes fele. Ifjúkori hibáiról, emberi gyengeségeiről lassanként leszokott és a nemzettel is hova-tovább megtudta magát kedveltetni.

Uralkodásának második szakaszában /1404-1437/ már üdvösebb tevékenységet fejthetett ki és mindenek előtt az alkotmány továbbfejlesztésére fordította figyelmét.

Abban a nagy, hosszú küzdelemben, melyet az oligarchiával trónja biztosításáért folytatott, a polgári rendben ismerte fel trónjának legerősebb biztosítékát, azért hosszú uralkodása alatt kiváltságokkal, kedvezményekkel ruházta fel a városi polgárságot, sőt az országos rendiség jogával is megajándékozta, miáltal a polgári elemek^t az állam életében országos jelentőséghez jutatta.

Törvényhozó gyűléseken, congregatio generalis/ vagy a főpapok és bárók tanácsával, beleegyezésével hozott törvényekkel rendezte a már nagyon fejlődő állami, társadalmi élet összes kérdését. Figyelme mindenre kiterjedt, de különösen az igazságszolgáltatás és a hadügy kérdései foglalkoztatták. Mindkettővel evidens érdeket akart szolgálni: az egyikkel megtartani az országot békében, a másikkal megvédelmezni azt a sok külső ellenséggel szemben. Mert sok háborúja volt: a melléktartományokkal, törökökkel, Velencével, a huszitákkal.

Emelte a magyar korona fényét a német-római császár-

sággal, /1400/ a cseh királysággal /1419/.

Mint rangban első európai uralkodó, mint az egyház ügyeinek legfőbb világi védelmezője, nagy buzgóságot fejtett ki az egyházszakadás megszüntetésében, /konstánci zsinat 1411-1418/ majd a szakadás huszíták leverésében, később megbékítésében /bázei zsinat 1431-1449/ és ezzel az egyház dogmatikus egységének helyreállításában.

Talán II. József prototypusának lehetne mondani Zsigmondot, annyi jó szándék és minden iránt való érdeklődés vezette. Hasolít a három századdal későbbi II. Józsefhez abban is, hogy művelt, több nyelvet beszélő, a klasszikus tudományok, művészetek iránt érdeklődő, azokban jártas ember volt.

Tragikuma azonban nem a II. József tragikuma volt. Zsigmond tragikuma abban áll, hogy törekvéseinek nem feleltek meg azok az eredmények, melyeket elért.

Mint kezdetben könnyelmű, szeszélyes, kiforratlan jellemű ember elveszítette a magyar nemzet szeretetét és ha uralkodása második szakaszában meg is szerzte magának a magyar nemzet tiszteletét és egész Európa szemében tekintélyt vívott is ki magának, a vállain nyugvó feladatok özönében minduntalan új dolgokba fogott, vagy kellett fognia, azért sokszor kapkodóvá lett és így inkább csak kezdeményező, mint al-

kotó lehetett.

V. Uralkodása első felében legyőzte a trónja elleni irányzatokat, a férfi és öregkor tapasztalataiban tanulságokat szerzve, lett úgy Cseh országnak is törvényesen elismert király /1436-tól/ mint Lettán - ami még ennél is nehezebbnek látszott - Magyarországnak tiszteletben álló, törvényes uralkodója, uralkodása második felében.

Mint az egyház egyetemességének helyreállítója egyetemes történelmi jelentőségű feladatot oldott meg. Nőt azokkal a feladatokkal, melyek vállaira ^{nehézedtek} ~~maradtak~~ melyeknek - osztályrészüül jutván - hordozója, viselője lett, de mégsem tudta a személye iránti tiszteltet népei szívében a szeretetig emelni: fiatal korában Magyarországon nézték idegennek, német-római császársága idejében a németek vették rossz néven tőle Magyarország iránti előszeretetét.

II. Józsefnek összes eszméi elbuktak a gyakorlatban, mert kihívták maguk ellen a történelmi multat és a nemzeti érzést. Zsigmond azonban legalább kezdeményező, későbbi nagy alkotásoknak lerakója lett. Abban pedig egészen különbözött II. Józseftől, hogy idegen származása dacára is jó magyar volt, aki nem csak nyelvét tudta egészen jól nemzetünknek, de ismer-
nie kellett annak lelkét is, mert "ha választania kel-

lett-amint mondotta - Magyar és Németország között, inkább Magyarországot válassza, mert ott lesz mindig elegendő kenyere és bora" - és ezzel megszeretnie, mert itt akart nemcsak élni, de halottaiban Szent László lábainál, Váradon megpihenni.

Nagyban különbözött abban is II. Árpádhoz, hogy a nemzet régi szabadságát, nemzeti jogait megsemmisíteni nem csak nem akarta, de a Sárkányrend tagjait - egyebek mellett - az ország régi szabadságának, jogainak megvédelmére és azoknak újakkal való gyarapítására kötelezte.

Udvara német-római császársága alatt is megőrizte magyar jellegét és második házassága folytán családi összeköttetései is Magyarországhoz kapcsolódtak, bár Cillei Borbála egyfelől feslett életével, mely Váradon való elzáratását is maga után vonta, másfelől a trónöröklés kérdésében Zsigmond akaratával szemben való aknamunkájával /Ulászló, lengyel király támogatása/ amely még az agg király életét is veszélyeztette, sok szomorúságot és aggodalmat okozott Zsigmondnak.

Zsigmonddal emelkedett a kicsiny, szerény kezdetből kiindult Luxemburg család a legnagyobb hatalomra. Hatalmának súlypontját Magyarország képezte.

Császársága, cseh királysága, ezek megszerzésére irányuló törekvései, vagy más ügyek sokszor huzamosan, néha évekig tartották távol Zsigmondot Magyarországtól. Így a nápolyi

csata után, majd a cseh királyság és a német-római császári korona megszerzése után való jártában, leghosszabban a konstanci zsinat idején, - 1413-1419 ig - aztán a bázeli zsinat alkalmával.

Hosszabb időig lévén kénytelen külföldön tartózkodni, nem szentelhetette minden idejét Magyarországnak. Ő volt az első magyar király, aki a német-római ^{császári} méltóságot viselt és talán az utolsó az összes német-római császárok sorában, aki ezen méltóságban nem csak diszt, de kötelességet látott.

Bár a magyar nemzet királyát ért megtiszteltetés által magát is megtisztelve érezte és örömmel fogadta azt, mégis a király gyakori távolléte miatt, Zsigmond német-római császárságának több kárát, mint hasznát látta.

Másfelől azonban a magyar állempérfiaknak, kik közt első helyen Kanizsai János, e kor legkiválóbb diplomatája említendő, alkalom nyílt, hogy gyakrabban érintkezve a nyugateurópaiakkal, látókörüket szélesebbé tegyék, valamint a Nyugattal való érintkezés, összeköttetés kulturális tére sem maradhatott háttér nélkül.

TARTALOM:

Bevezetés:

Mi a társadalom? A társadalom célja. Társadalomtörténet-művelődéstörténet. A művelődéstörténet írásos forrásainak forrásértéke. A törvények, mint elsőrendű források. Zsigmond törvényei általában. Zsigmond törvényeinek alkotmánytörténeti jelentősége értéklése, a törvények szerkezete és tartalma:

1-24. l.

I.

FÖLD ÉS NÉPRAJZI VISZONYOK:

Föld és néprajzi adatok Zsigmond törvényeiben:

25-32. l.

II.

A KIRÁLY ÉS UDVARA:

A királyné címe. "Dei gratia", uralkodik és királyi tisztét "ex regiminis nostri regalis officio" gyakorolja. A király a legfőbb törvényhozó, legfőbb bíró, legfőbb kegyur, legfőbb hadur. A király joga a szent korona földjének adományozása.

A király udvaráról nem szólnak a törvények. Zsigmond székhelye: Buda. Ismeretes az a fényes udvartartás,

II.

melyet Zsigmond vitt. Az udvarhoz tartoztak az udvartartás vezetői, élükön a főudvarmesterrel, az országos ügyeket intéző főtisztek, királyi kamarások, udvarnokok, királyi aprédok, a királyi kancelláriában és kápolnában alkalmazott jegyzők és titkárok, lovagrendek. Zsigmond korában már három lovagrend szerepel. Ide tartoznak az udvarban élő tudósok. A királynénak külön udvartartása volt. Az udvar fényét emelték az ott gyakran megjelent külföldi fejedelmek. Az udvar életére, az udvartartás fényére, költségeire világot vetnek azok az udvari ünnepélyek, lovagjátékok, vadászatok, melyeket az egyes külföldi fejedelmek látogatásakor rendeztek és amelyeknek színes leírása maradt ránk.

33-41 1

III.

EGYHÁZI TÁRSADALOM-

Érsekségek, püspökségek, érsekek, püspökök, apátságok, prépostságok, káptalanok, konventek. Az egyházi rend az állam szolgálatában, az egyház hivatása; Zsigmond viszonya a pápasághoz. Az 1404-évi pozsonyi decretum meghozatalának oka, a decretum tartalma és jelentősége. Az egyházi vagyon védelme. Papi javadalmak, dézsma és más egyházi jövedelmek. A dézsma behajtásának módja, a főpapság jövedelmének lefoglalása hadi célokra a temesvári országgyűlésen. Az egyházi bíráskodás. Az egyház sze-

repe a világi biráskodásban.

42-54. l.

IV.

VILÁGI TÁRSADALOM:

A fő és köznemesi rend kialakulása az Árpádkorban.

A világi társadalom rendjei Zsigmond idejében:

I. Főrendek /barones, proceres/ Kiváltságaik, címeik, a legtekintélyesebb főurak Zsigmond törvényeiben, főúri méltóságok, a törvény a bárókat is kötelezi, terheik, kötelelességeik.

II. Köznemesek /nobiles, milites, servientes/ Eredetük, címük, nevük. Jogilag egyenlők a bárókkal, de gazdaságilag és ennek következtében társadalmilag és politikailag nagy a különbség köztük. Nemesi kiváltságok. Nobiles az állam életében, Electi nobiles, Nobiles a megyékben, Nobiles a hadseregben, Nemesi osztályok a nobiles rendjén belül: taxás nemesek, predálisták, ármálisták.

III. Városi /polgári/ rend. A városok nagyobb jelentőségre való emelkedésének kezdete. A városok jelentőségének felismerése, a városok támogatása az Anjouk és Zsigmond által. A városok rendiségének kérdése. A városok a törvényhozásban. A városok polgári terhei Zsigmond törvényeiben, a városi biráskodás.

Rendeken kívül állók: A jobbágyok /jobbágyok, vil-

IV.

lani, rustici, coloni/ Nevük, eredetük, helyzetük, a jobbágyság terhei, a jobbágyság szabad költözködése, a földesuri bíróság. Miből látható a legjobban a Zsigmond korabeli jobbágyság helyzete? Zsigmond kora társadalmának főváza?

55-83 l.

V.

ALKOTMÁNY, TÖRVÉNYHOZÁS:

Alkotmány: Magyarország Zsigmond törvényeiben látható alkotmánya:

Törvényhozás: Zsigmond törvényeit javarészből congregatio generalisokon, részint a főpapokkal és bárókkal hozza. A congregatio generalis alatta lesznek az alkotmány rendes elemeivé. Milyen indokokból származtak Zsigmond törvényei? A törvényhozás tagjai: a király, főpapok, bárók személyes jelenléttel, a nobiles és a városok képviseltetés útján. Az országgyűlés összehívása, helye, tárgyalási módja, a hozott törvények írásba foglalása, a király által való hitelesítése.

84-99 l.

VI.

HITÉLET, SZELLEMI MŰVELŐDÉS:

A hitélet kérdésében csak Szűz Mária, a szentek tisztelete, az eskü szerepe, szentsége, a hamis eskü

bünetése, a simónia egy fajának tartott eljárás egy fajának eltiltása, az egyházak vagyonának, különösen pedig a pümplo-moknak a hatalmaskodásokkal szemben való védelme és néhány ünnepről való megemlékezés található fel Zsigmond törvényeiben.

kérdéséről

A szellemi művelődés~~ről~~ nem szólnak a törvények.

100-102.1.

VII.

K O R M Á N Y Z A T É S B E L Ü G Y I K Ö Z I - G A Z G A T Á S:

A kormányzást és belügy közigazgatást Zsigmond korában ugyanazok végzik, akik az igazságszolgáltatást. az állam nem ismer még más feladatot, mint a jogrend biztosítását. Azért a kormányzás, közigazgatás csak az igazságszolgáltatás folyománya és nem külön állami köztevékenység, de azért van néhány tisztán közigazgatási szerv is.

A kormányzás, közigazgatás szervei: Irányító közegek: a király és királyi tanács. Valóságos szervei a kormányzásnak, közigazgatásnak, mint rendelkező, ellenőrző hatóságok: a nádor, udvarbíró, tárnokmester, bán, vajda. Végrehajtó közegek: a megyék. A megyei tisztikar. A megye végrehajtó szerepét úgy a kormányzásban, mint a közigazgatásban részint a tisztviselői által, részint a megyegyűlésén gyakorolja. A megyei tisztviselők a kormányzás szolgálatában: az egyházi, ipari, kereskedelmi, adó és pénzügyi élet, jobbágyság élete, letartóztatások, hadügy terén. A vármegyei gyűlés szerepe a

VI.

közigazgatásban. A belügyi kormányzat többi szervei: városok, mezővárosok, falvak, földesurak, közbirtokosságok. Ezek szerepe. A közigazgatás más tisztviselői: harmincadosok, adó, dézsmaszedők, kiróvók, királyi pénzváltók, királyi kamarás, aranyművesek, sókamarások, vámszedők. Ezek hatásköre. A tisztviselők fizetésének kérdése. Erdély, Horvátország, Dalmácia, Szlavónia közigazgatásáról nem szólnak a törvények.

103-111.1.

VIII.

K Ü L Ü G Y - H A D Ü G Y:

I. Külügy: Külügyi adatok Zsigmond törvényeiben. A Zsigmond korabeli külügyi helyzet főbb vonásaiban.

II. Hadügy: A hadügy Zsigmond 1397. évi temesvári törvényében, az 1433. évi "Banderia Regestrum"-ban és az 1435. évi I. decretumban.

112-144.1.

IX.

P É N Z É S A D O Ü G Y:

Az utolsó Árpádok és a magyar interregnum éve alatt a pénz elértéktelenedett, az ország különböző részeiben más és más pénznemek és idegen pénzek jöttek forgalomba. I. Károly az ország pénzügyeit egységesen rendezte.

Zsigmond törvényeiben látható pénzek és azok értéke. A pénz forgalma és a pénzügyi törvények elleni ki-

hágások büntetése. A királyi kincstár rendes jövedelmei: *lucrum camerae*, harmincad, városok évi adója, bányák. A kincstár egyéb jövedelmei: a kereskedelmi és pénzügyi törvények megszegése miatt a kincstár részére elvett áruk, pénzek, magszakadás miatt a kincstárra szálló birtokok, elkobzott javak, ~~di-~~ dica, subsidium.

A megyei adó egy neme. Magánvámok /tributa dominorum/ illetékek. Kilenced, tized. Egyéb földesuri járandóságok a jobbágyság részéről: *terragium*, birságia, *collecta*, *datio*.

145-157. l.

X.

GAZDASÁGI ÉLETT:

Östermelés, ipar, kereskedelem.

A városok, várak jelentősége a kereskedelmi élet szempontjából. Östermelés: birtokügyek, magszakadás, leánynegyed. Ipar, kereskedelem: Mértékek, a hazai kereskedők részére szabad a kereskedelem. Külföldi kereskedők a kereskedelmi életben. Kereskedelmi tilalmak, a csempészet eltiltása, a tilalom ellenőrzése, megszegésének büntetése, a kereskedelmi törvények áthágásának büntetése a vonatkozó ügyekben. Kereskedelmi kedvezmény az élelmiszerek szállításánál. A só használatának kérdése. A külföldi só használatának

VIII.

eltiltása, a tilalom ellenőrzése, megszegésének büntetése.
A belföldi só kezelése.

158-167.1.

XI.

C S A L Á D I, T Á R S A D A L M I S Z O K Á -
S O K -

E tárgy^o l a törvények ali szólanak valamit. Az özz
vegyi hitbér, jegyajándék, a leánynegyed. Magszakadás e-
setén egy, a megyegyűlés által kirendelt közrendű nemes
gondozza a magvaszakadt birtokot a királyi kuria döntésé-
ig. Ha a nemes leánya birtoktalan emberhez megy feleségül,
bizonyos feltételek alatt férje a leánynegyed örö köse,
különben a leány negyed jogát csak pénzben követelheti.

A leányfiusítás. Hadbavonult előkelők néhány nemest hagy-
nak otthon birtokaik felügyeletére,

udvaruk méltóságának
fenntartására. Ékszerek viselése; a női tisztaság, becsü-
let és magántulajdon védelme.

168-170.1.

XII.

B I R Á S K O D Á S, A K O R J E L L E M -
Z É S E:

Az igazságszolgáltatás kérdése Zsigmond törvényeiben.
Az ország rendes birái, bírói közegek. A birák kinevezési,
választási módja. A szolgabirák választása. Az igazság-
szolgáltatás alapelvei; a kárt, sérelmet szenved^o felek

IX.

keresete. Birói fórumok: földesuri, városi, megyei bíróság, királyi kuria, a király személyes jelenléte, - ezek hatásköre. Generale iudicium, proclamata congregatio, a Szent István-napi törvényt napok. Ügyvédek, védők. Pertárgyak, birói eljárások az egyes fórumokon: Latrok, gonosztevők elfogása, megbüntetése, levelesítése, hatalmaskodások, Jogtalan letartóztatások, birtokpercek. Az egyház szerepe a bíráskodásban. A bírák büntetése. Birói díjak, birságok. Levelek, hiteles okmányok díja, Erkölcsi állapotok.

171-201.1.

B E F E J E Z É S:

Zsigmond uralkodásának jellemzése.

201-206.1.